

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

VILIJA JAUTAKYTĖ
TEISĖS PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA

TIESIOGINIŲ IR NETIESIOGINIŲ NUOSTOLIŲ ATRIBOJIMAS CIVILINĖJE TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Gediminas Sagatys

Vilnius, 2015

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

1964 m. CK – Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos 1964 m. civilinis kodeksas

Austrijos CK - Austrijos civilinis kodeksas

DCFR - Bendros principų sistemos metmenys (angl. *Draft Common Frame of Reference*)

ECTIL – Europos deliktų ir draudimo teisės tyrimų centras (angl. *European Centre of Tort and Insurance Law*)

LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

Nyderlandų CK - Nyderlandų karalystės civilinis kodeksas

PECL principai - Europos sutarčių teisės komisijos parengti Europos sutarčių teisės principai (angl. *The Principles of European Contract Law*)

Prancūzijos CK - Prancūzijos Respublikos civilinis kodeksas

Vokietijos CK - Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas

UNIDROIT principai - Tarptautinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengti Tarptautinių komercinių sutarčių principai (angl. *UNIDROIT principles of international commercial contracts*)

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	2
ĮVADAS.....	4
1. ŽALOS IR NUOSTOLIŲ SAMPRATA IR REGLAMENTAVIMAS.....	9
1.1. Žala ir nuostoliai kaip civilinės atsakomybės sąlyga.....	9
1.2. Žalos ir nuostolių instituto raida ir dabartinis reglamentavimas Lietuvoje	12
1.3. Žalos ir nuostolių reglamentavimas ir samprata užsienio šalių teisinėse sistemose	17
2. NUOSTOLIŲ (TIESIOGINIŲ IR NETIESIOGINIŲ) BEI ŽALOS ATRIBOJIMAS	23
2.1. Žalos ir nuostolių skirstymo problematika Lietuvoje.....	23
2.1.1. Tiesioginė ir netiesioginė žala.....	27
2.1.2. Reali žala ir negautos pajamos	31
2.1.3. Tiesioginiai nuostoliai ir negautos pajamos	34
2.2. Tiesioginiai ir netiesioginiai nuostoliai.....	35
2.2.1. Tiesioginiai nuostoliai ir jų samprata.....	36
2.2.2. Netiesioginiai nuostoliai ir jų samprata	42
3. TIESIOGINIŲ IR NETIESIOGINIŲ NUOSTOLIŲ ATRIBOJIMO KRITERIJAI.....	49
3.1. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo reikšmė	49
3.2. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas tarpusavyje: problemos, kriterijai, skirtumai bei panašumai.....	51
3.3. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas nuo kitų nuostolių kategorijų	58
3.3.1. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių bei grynai ekonominio pobūdžio nuostolių atribojimas	58
3.3.2. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių ir prarastos galimybės piniginės vertės atribojimas ..	61
3.3.3. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių bei neteisėtai gautos naudos santykis.....	64
IŠVADOS.....	68
PASIŪLYMAI.....	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	71
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	80
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	81
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	82
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	83

IVADAS

Būtinumas atlyginti asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą yra konstitucinis principas, užtikrinantis tinkamą turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą¹. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nuosekliai formuojamoje praktikoje konstatuojama, kad šis konstitucinis principas yra neatsiejamas nuo teisingumo principo, reiškiančio, kad įstatymuose turi būti įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų sudarytos visos sąlygos tam, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo padarytos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti. Taigi įstatymų leidėjui kyla pareiga įtvirtinti pakankamas šios teisės įgyvendinimo priemonės.² Lietuvos įstatymų leidėjas žalos ir nuostolių institutą bei jo atlyginimo tvarką įtvirtino LR CK, kurio 6 knygos XXII skyriaus 6.249 straipsnio 1 dalis numato, kad žala yra asmens turto netekimas, sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai) ir/arba negautos pajamos, kurias asmuo būtų turėjęs, jei nebūtų buvę pažeidėjo neteisėtų veiksmų. Piniginė tokios žalos išraiška yra nuostoliai.³

Baigiamojo darbo aktualumas. Neteisėtus veiksmus padariusiam asmeniui kyla civilinė atsakomybė, kurios viena iš būtinųjų sąlygų yra žalos ir nuostolių atsiradimas. Žala ir nuostoliai gali atsirasti tiek sutartinėje, tiek deliktinėje atsakomybėje, o jiems atsiradus jie turi būti atlyginti visiškai, išskyrus įstatymuose ir sutartyse numatytas išimtis. Žalos ir nuostolių sąvokos nėra tapačios⁴, tačiau Lietuvoje neretai tiek teismų praktika, tiek teisės doktrina žalos ir nuostolių sąvokas sutapatina, o tai labiausiai atsispindi žala ir nuostolius skirstant į įvairias rūšis: Lietuvos įstatymuose yra įtvirtintas žalos skirstymas į tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas, teisės doktrina žalą skirsto į tiesioginę ir netiesioginę, realią ir negautas pajamas, o nuostolius į tiesioginius ir netiesioginius. Tačiau ne visada šie skirstymai teismų praktikoje ir teisės doktrinoje yra aiškinami vienodai, o tai sąlygoja nevienodos teisinės jurisprudencijos formulavimą. Užsienio šalių praktika rodo, kad dar senovės Romos laikais žinomas žalos skirstymas į pozityvius nuostolius (*damnum emergens*) ir negautą naudą (*lucrum cessans*)⁵ recepuojant šią teisę išliko iki šių dienų ne vienoje užsienio valstybėje, tačiau kiekviena jų dėl savo teisės unikalumo šia kategoriją įvardija skirtingai:

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 7-130.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo išmokų už neturtinę žalą“. Valstybės žinios. 2010-02-06, Nr. 16-758.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

⁴ Apie tai plačiau bus kalbama darbo 1 skyriuje.

⁵ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 230.

kontinentinės teisės šalyse dažniau naudojamas *damnum emergens (realios žalos)* ir *lucrum cessans (negautų pajamų)* kategorijos, bendrosios teisės šalyse – reali žala ir negautos pajamos⁶. Taigi tokia Lietuvoje ir užsienio šalyse egzistuojanti žalos ir nuostolių skirstymo į įvairias rūšis gausa ne visada lemia vienodą jų aiškinimą ir tai neretai kelia žalos ir nuostolių atribojimo problemų, o ypač tais atvejais, kuomet žalą ir nuostolius būtina nustatyti tiksliai esant įstatyme arba sutartyje nurodytoms išimtims, pavyzdžiui, kai šalys susitaria sutarties netinkamo įvykdymo arba neįvykdymo atveju atlyginti tik tiesioginius nuostolius. Esant tokiai situacijai, atriboti tiesioginius nuostolius nuo netiesioginių pasidaro ypač svarbu ir reikšminga. Atsižvelgiant į tai, kad praėjus daugiau nei dešimtmečiui nuo naujojo LR CK priėmimo, Lietuvos teisės doktrina ir teismų praktika stokoja teisinio aiškumo žalos ir nuostolių skirstyme, sąvokų išgryninime bei jų atribojime, visa tai rodo šios temos aktualumą bei būtinumą ją išsamiau iširti.

Tiriama problema. Atsižvelgiant į baigiamojo darbo aktualumą, šiame moksliniame darbe bus tiriama tokia pagrindinė problema: ar Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintas žalos ir nuostolių (tiesioginių ir netiesioginių) skirstymas bei atribojimas prisideda prie tinkamo konstitucinio žalos atlyginimo principo įgyvendinimo?

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. Tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje ši tema yra mažai nagrinėta. Apie žalą ir nuostolius, kaip vieną iš civilinės atsakomybės pagrindų, šiek tiek plačiau yra rašęs Valentinas Mikelėnas savo moksliniame darbe „*Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*“⁷. Tačiau šiame moksliniame darbe, atsižvelgiant į besikeičiančias civilinės teisės raidos tendencijas, tik nežymiai yra paliečiama šiuolaikinė Lietuvoje ir užsienio šalyse įtvirtintos žalos ir nuostolių samprata, skirstymas bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo reikšmė teorijai ir praktikai. Kadangi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje tiesiogiai atkartoja LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą žalos ir nuostolių sampratą, todėl teismų praktika žalos skirstymo bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo klausimu taip pat nėra itin gausi: šiek tiek plačiau teismų nutartyse yra aptartas tik negautų pajamų (netiesioginių nuostolių) institutas, nurodant kriterijus, kuriais vadovaujantis teismai gali priteisti asmens negautas pajamas. Kitų teisės mokslininkų darbuose žalos ir nuostolių institutas yra analizuojamas kaip viena iš civilinės

⁶ Magnus U., et al. *Unification of Tort Law: Damages*. Viena: Kluwer Law International, 2001, p. 193.

⁷ Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

atsakomybės sąlygų, tik fragmentiškai paliečiant ir vertinant jų skirstymą į rūšis, daug dėmesio neskiriant gilesnei šių nuostolių rūšių atribojimo analizei⁸.

Užsienio autorių literatūroje taip pat ne itin gausu tiesioginius ir netiesioginius nuostolius analizuojančių darbų. Išsamesnius tyrimus žalos ir nuostolių sampratos bei jų skirstymo/atibojimo srityje yra atlikęs Europos deliktų ir draudimo teisės tyrimų centras (ECTIL), kurio išleistas žalos kategorizavimo ir atlyginimo apibendrintas leidinys *Unification of tort: damages*⁹ turėjo didelės reikšmės analizuojant kitų užsienio šalių praktiką skirstant žalą ir nuostolius. Taip pat paminėtinas ir kitas reikšmingas Europos deliktų teisės instituto leidinys *Digest of European Tort Law. Vol 2. Essential cases on damage*¹⁰, kuriame pateiktos įvairių Europos šalių teismuose nagrinėtos žalos ir nuostolių atlyginimo bylos.

Išsamesnio tyrimo šioje srityje reikalauja ir tai, kad vis daugiau teisės mokslininkų pateikia nuomonę apie tai, kad Lietuvoje įtvirtinta žalos ir nuostolių samprata, jos skirstymas įstatyme, teisės doktrinoje bei teismų praktikoje yra problemiškas¹¹, o tai, autorės nuomone, gali sąlygoti visų pirma ne visai tinkamą ir efektyvų tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimą teismų praktikoje bei netinkamą konstitucinio principo įgyvendinimą. Taigi atsižvelgiant į tai, kad ši tema mažai nagrinėta Lietuvos bei užsienio teisės doktrinoje bei kitas kylančias žalos ir nuostolių atribojimo problemas, manytina, jog yra tikslinga plačiau paanalizuoti žalos ir nuostolių skirstymo į rūšis reikšmę teisės teorijai ir praktikai bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių reglamentavimo esmę nustatant galimus jų atribojimo kriterijus.

Baigiamojo darbo reikšmė. Atsižvelgiant į šiame magistro baigiamajame darbe iškeltus uždavinius ir tikslus būtų galima išskirti tokias pagrindines jo reikšmes: 1) *teorinė*: pateikta

⁸ Ambrasienė, D., Baranauskas E. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.; Norkūnas A., Selelionytė - Drukteinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.; Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. *Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius, Justitia, 2007.; Selelionytė – Drukteinienė S. Sutartinės civilinės atsakomybės raida ir ateities perspektyvos. Sagatys, G., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

⁹ Magnus U., *supra* note 6.

¹⁰ Winiger B., Koziol H., et al. *Digest of European Tort Law. Volume 2: Essential cases on damage*. Berlin: De Gruyter, 2011.

¹¹ Pavyzdžiui, profesorius Vytautas Mizaras (Mizaras, V. Žalos sampratos koncepciniai klausimai. VU konferencijos Privatinės teisės tyrimai medžiaga. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-24]. <https://www.youtube.com/watch?v=DyLa-YbDBrs>), savo pranešime „Žalos sampratos koncepciniai klausimai“ pateikė nuomonę, kad kalbant apie negautą pelną jis kaip vieną iš pagrindinių problemų Lietuvoje įvardija ir kaip klausimą kelia tai, kodėl negautas pelnas teisės doktrinoje ir teismų praktikoje yra įvardijamas kaip netiesioginiai nuostoliai? Profesoriaus nuomone, negautas pelnas nebūtinai turėtų būti suprantamas kaip netiesioginiai nuostoliai. Tai gali būti ir tiesioginis, pirminis neteisėto veiksmo padarinys. Toje pačioje konferencijoje profesorius Algis Norkūnas pritarė Vytauto Mizaro išsakytai nuomonei, kad negautas pelnas ne visada turėtų būti traktuojamas kaip netiesioginiai nuostoliai (Norkūnas, A. Žalos sampratos koncepciniai klausimai. VU konferencijos Privatinės teisės tyrimai medžiaga. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-24]. <https://www.youtube.com/watch?v=P49EGdB9xhk>)

apibendrinta žalos ir nuostolių samprata, skirstymo problemų indentifikavimas bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo kriterijų išskyrimas galimai padarys žalos ir nuostolių institutą aiškesnį asmenims, kurie susiduria su žalos ir nuostolių atlyginimo problemomis, taip pat galimai pagelbės ir teisės mokslo studijoms rasti atsakymus į iškilusius klausimus, susijusius su žalos bei nuostolių atlyginimu; 2) *praktinė*: atlikta darbo analizė galimai palengvins ir teismų darbą – teismai galės kaskart išsamiau išanalizuoti asmens patirtą žalą ir nuostolius, nustatyti aiškius jų taikymo kriterijus bei esant būtinybei teisingai atriboti tiesioginius ir netiesioginius nuostolius ir taip užtikrinti vieningesnės teismų praktikos kūrimą. Taip pat didėjant Lietuvos integracijai į Europą, vis dažniau Lietuvos teismuose yra pastebimos bylos su tarptautiniu elementu, taigi šiame moksliniame darbe pateikta apibendrinta užsienio šalyse (ir tarptautiniuose teisės unifikavimo instrumentuose) įtvirtintos žalos sampratos ir jose vyraujančio žalos skirstymo analizė gali palengvinti tiek teismų, tiek ir teisės mokslininkų darbą sprendžiant žalos atlyginimo problemas.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti žalos ir nuostolių skirstymo bei nuostolių (tiesioginių ir netiesioginių) atribojimo ypatumus Lietuvos teisinėje sistemoje įvertinant tai konstitucinio žalos atlyginimo principo kontekste.

Tyrimo uždaviniai. Magistro baigiamajame darbe keliami šie uždaviniai:

1. Ištirti bei įvertinti žalos ir nuostolių sampratą bei įtvirtintą jų skirstymą Lietuvoje ir kitose pasirinktose užsienio šalyse - Prancūzijoje, Nyderlandų Karalystėje, Vokietijoje ir Austrijoje.
2. Identifikuoti pagrindines problemas, kurios dažniausiai kyla skirstant žalą ir nuostolius į skirtingas rūšis bei atribojant tiesioginius ir netiesioginius nuostolius bei pasiūlyti galimus šių problemų sprendimo būdus;
3. Pateikti tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo kriterijus bei atskleisti jų skirtumus ir/ar panašumus nuo kitų išskiriamų žalos ir nuostolių kategorijų.

Tyrimo metodika. Nagrinėjant įvairius žalos ir nuostolių skirstymo ypatumus šiame moksliniame darbe buvo naudoti *duomenų rinkimo* ir *duomenų analizės metodai*. Kaip vienas iš pagrindinių duomenų rinkimo metodų, buvo naudotas *dokumentų analizės metodas*, pasireiškęs informacijos apie žalos ir nuostolių sampratą bei skirstymą rinkimu tiek Lietuvos, tiek užsienio teisinėse sistemose. Visus šiuos surinktus dokumentus galima suskirstyti į šias dvi pagrindines grupes: 1) Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktai (tiksliau - civiliniai kodeksai); 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir užsienio šalių teismų praktika. Taip pat neišvengiamai šio mokslinio darbo tikslui pasiekti buvo naudojamas vienas iš dokumentų analizės metodų, t.y. *lyginamasis metodas*, kurio pagalba buvo sugretintos atskirų teisės mokslininkų mintys, skirtingų valstybių patirtis bei teismų praktika aktualiais žalos ir nuostolių reglamentavimo klausimais; *Apibendrinimo metodas*

pasitelktas apibendrinti analizuotai mokslinio tyrimo medžiagai bei išvadoms ir pasiūlymams formuluoti. Taip pat duomenų analizei atlikti šiame darbe buvo naudojami *lingvistinis* ir *sisteminis* metodai.

Tyrimo struktūra. Atsižvelgiant į tyrimo problematiką, tikslą bei išsikeltus uždavinius, šio magistro baigiamojo darbo dėstomoji dalis skirstoma į 3 skyrius:

Pirmajame skyriuje yra trumpai ir apibendrintai pateikiama žalos ir nuostolių samprata, šio instituto vieta Lietuvos civilinėje teisėje bei pristatyta trumpa šio instituto reglamentavimo raida, kas, autorės nuomone, yra būtina tam, kad būtų galima geriau įsigilinti į nagrinėjamą temą. Taip pat pateikiama pasirinktose užsienio šalyse (Prancūzijoje, Nyderlandų Karalystėje, Vokietijoje ir Austrijoje) įtvirtintos žalos ir nuostolių sampratos ir jų skirstymo analizė.

Antrajame skyriuje didžiausias dėmesys yra skiriamas Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriamų žalos ir nuostolių rūšių analizei, pristatant kiekvieną iš jų atskirai bei apžvelgiant įtvirtintus jų skirstymo į atskiras rūšis netikslumus, lyginant Lietuvos teismų praktiką su užsienio šalių teismų praktika.

Trečiajame skyriuje yra detalai tiriama tiesioginių ir netiesioginių atribojimo reikšmė bei jų atribojimo problematika. Taip pat didelis dėmesys skiriamas tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimui tarpusavyje, tokio atribojimo kriterijų nustatymui. Galiausiai tiesioginiai ir netiesioginiai nuostoliai yra atribojami ir nuo kitų, savo esme panašių nuostolių ir žalos rūšių, t.y. grynai ekonominio pobūdžio nuostolių, neteisėtai gautos naudos bei prarastos galimybės piniginės vertės.

Pabaigoje yra pateikiamos šio darbo išvados bei pagrindiniai pasiūlymai išnagrinėta tema.

Ginamasis teiginys. LR CK įtvirtintas žalos ir nuostolių skirstymas bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas Lietuvos teisinėje sistemoje yra pakankamas siekiant užtikrinti konstitucinio žalos atlyginimo principo įgyvendinimą.

1. ŽALOS IR NUOSTOLIŲ SAMPRATA IR REGLAMENTAVIMAS

Šio darbo tikslas yra ne vien tik atskleisti tiesioginių ir netiesioginių nuostolių sampratą bei šių nuostolių rūšių atribojimą civilinėje teisėje, bet ir identifikuoti nuostolių skirstymo į įvairias rūšis ypatumus teismų praktikoje ir teisės doktrinoje, todėl pirmajame šio darbo skyriuje trumpai bus pateikiama žalos ir nuostolių instituto vieta Lietuvos teisinėje sistemoje, taip pat šio instituto raida ir dabartinis reglamentavimas bei žalos ir nuostolių sampratos formulavimas tarptautiniuose teisės unifikavimo dokumentuose ir užsienio šalių teisinėse sistemose. Autorės nuomone, tokia analizė padės geriau suprasti šio instituto tikslą, jo užimamą vietą ir svarbą Lietuvos bei užsienio šalių teisėje.

1.1. Žala ir nuostoliai kaip civilinės atsakomybės sąlyga

Jau Romėnų teisėje buvo žinoma, kad skolininkas už prievolės neįvykdymą, netinkamą įvykdymą ir/ar įvykdymo termino praleidimą turi atsakyti nustatyta tvarka. Iš pradžių tokia atsakomybė buvo asmeninė (iki užmušimo), tačiau laikui bėgant ji buvo sušvelninta ir galiausiai IV a. pr. Kr. Petelijaus įstatyme buvo nustatyta, kad skolininkai už prievolių pažeidimus turi atsakyti ne savo asmeniu, bet turtu. Klasikinėje romėnų teisėje ši atsakomybė reiškė skolininko pareigą atlyginti asmens patirtą žalą.¹² Tokios skolininko atsakomybės prielaidos buvo kreditoriaus patirta turtinė žala (*damnum*), priežastinis ryšys bei skolininko kaltė¹³. Žala, kaip viena iš prielaidų atsakomybei kilti, galėjo atsirasti dėl sutarties neįvykdymo arba kitų neteisėtų skolininko veiksmų, dar kitaip vadinamų bendru deliktų vardu¹⁴. Senovės Romos teisėje žala buvo skirstoma į *damnum emergens*, t.y. kreditoriaus dėl prievolės neįvykdymo patirtus nuostolius bei jo turto vertės sumažėjimą ir *lucrum cessans*, t.y. negautą naudą, kurią kreditorius tikėjosi gauti tinkamo prievolės įvykdymo

¹² Nekrošius I., *supra* note 5, p. 231.

¹³ Jonaitis M. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 339: „Skolininko atsakomybės prielaidos buvo, visų pirma, dėl jį saisčiusios prievolės, atsiradusios iš kontrakto arba iš jį panašių faktinių santykių, neįvykdymo arba dėl teisės pažeidimo (delikto) padarymo kreditoriaus patirta turtinė žala (*damnum*). Antra, tarp prievolės, atsiradusios iš kontrakto ar jį panašių santykių, neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo, taip pat ir tarp deliktą arba tarytum deliktą padariusio delinkvento veikos ir kilusios žalos privalėjo egzistuoti priežastinis ryšys. Tai reiškia, kad žala turėdavo kilti dėl priežasties, nulemtos atitinkamo skolininko elgesio (*factum debitoris*). Trečioji atsakomybės prielaida yra skolininko kaltė. Prievolė, atsiradusi iš kontrakto arba tarytum iš kontrakto, turėjo būti neįvykdoma arba netinkamai įvykdoma, o deliktas ar tarytum deliktas padarytas dėl skolininko kaltės (*culpa*).“

¹⁴ Nekrošius I., *supra* note 5, p. 231.

atveju¹⁵. Toliau šiame moksliniame darbe vartojamos *damnum emergens* ir *lucrum cessans* sąvokos turės šias jau romėnų teisėje susiformavusias ir žinomas reikšmes.

Tokia prievolę pažeidusio asmens atsakomybė ir jos kilimo samprata yra išlikusi iki šių dienų ir yra sutinkama daugelyje užsienio šalių, ne išimtis ir Lietuvos civilinėje teisėje: LR CK 6.245 straipsnio 1 dalyje, kurioje yra įtvirtinta, kad „civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)“¹⁶, ir to paties straipsnio 3 ir 4 dalyse, kuriose pasakyta, kad „sutartinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis <...>“, „deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais<...>“¹⁷. LR CK yra išskiriamos tokios civilinės atsakomybės prielaidos, taikomos tiek sutartinėje, tiek deliktinėje atsakomybėje: neteisėti veiksmai (CK 6.246 straipsnis), priežastinis ryšys (CK 6.247 straipsnis), kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga (CK 6.248 straipsnis) bei žala ir nuostoliai (CK 6.249 straipsnis).

Kaip matyti žalos ir nuostolių institutas Lietuvos teisinėje sistemoje yra įtvirtintas kaip vienas iš būtinųjų civilinės atsakomybės instrumentų, kurio nesant civilinės atsakomybės teisinis santykis būtų neįmanomas¹⁸, o ypač tada, kai civilinė atsakomybė pasireiškia nuostolių atlyginimu¹⁹. Tai reiškia, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik tada, jei nukentėjusiajam buvo padarytas neigiamas poveikis (žala), kurį galima įvertinti pinigais. Taip pat apie žalą ir nuostolius kaip apie vieną iš civilinės atsakomybės sąlygų galima kalbėti tik tada, jei ji yra padaroma teisės saugomoms ir ginamoms vertybėms bei interesams: jei asmuo patiria tam tikrus praradimus, kurių teisė nesaugo bei negina, tada nėra padaroma ir žalos²⁰. Mokslinėje literatūroje dažnai šalia žalos sampratos yra sutinkamas ir žalos skirstymas į įvairias rūšis naudojant skirtingus kriterijus. Pagal pažeistų vertybių pobūdį žala yra skirstoma į žalą turtui ir žalą asmeniui.²¹ Atskiru žalos asmeniui porūšiu yra laikoma

¹⁵ Jonaitis M., *supra* note 13, p. 341.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 straipsnio 1 dalis.

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 straipsnio 3 ir 4 dalys.

¹⁸ Ambrasienė, D., Baranauskas E. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 181.

¹⁹ Mikelėnas, V., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 342.

²⁰ Pavyzdžiui, pasak Valentino Mikelėno, valstybėse kuriose prostitucija nėra legalizuota, prostitutės negautos pajamos negali būti laikomos jos patirta žala.

²¹ Norkūnas A., Selelionytė - Drukteinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 43.

neturtinė arba moralinė žala²². Pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį yra išskiriamos tiesioginės ir netiesioginės žalos rūšys²³.

Lietuvos teisėje civilinė atsakomybė yra turtinė atsakomybė ir jos taikymas suponuoja tai, kad nukentėjęs asmuo gauna pažeistos turtinės teisės, objekto ar intereso, kuris buvo pažeistas ekvivalentą, įvertintą pinigais. Žala įvertinta pinigais, yra vadinama nuostoliais. Bendras nuostolių apibrėžimas, sutinkamas įvairiose užsienio valstybėse yra toks: „*nuostoliai – tai pinigų suma, išieškoma kaip kompensacija už bet kokio pobūdžio žalą, neatsižvelgiant į tai, ar žala padaryta pažeidus sutartį ar deliktą*“²⁴.

Kaip matyti iš aukščiau išdėstytų nuostatų, Lietuvos civilinėje teisėje kalbant apie civilinę atsakomybę yra naudojamos dvi sąvokos: „žala“ ir „nuostoliai“, todėl manytina, kad pirmiausia dar prieš pradėdant plačiau nagrinėti šį institutą yra svarbu išsiaiškinti ar šios sąvokos įstatyme yra įtvirtintos ir teisės doktrinoje vartojamos kaip sinonimai ir turi tą pačią reikšmę, ar jos yra skirtingos. Vienų autorių nuomone, sąvoka „nuostoliai“ skiriasi nuo sąvokos „žala“, nes pastaroji vartojama esant deliktinei atsakomybei²⁵. Kadangi žala, įvertinta pinigais, yra nuostoliai, tai iš to išplaukia išvada, kad sąvoka „nuostoliai“ gali būti vartojama tiek pažymint sutartinės atsakomybės skirtumą nuo deliktinės, tiek ir kaip sąvoka, kuria įvardijamas žalos atlyginimas pinigine išraiška²⁶. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasakęs, kad: „žala, kaip teisinė kategorija, yra platesnė nei nuostoliai, juos apimanti“²⁷. Taigi galima daryti išvadą, kad žalos ir nuostolių negalima tapatinti ir šios sąvokos negali būti vartojamos kaip sinonimai. Kadangi šiame moksliniame darbe nebus siekiama nustatyti skirtumų tarp deliktinės ir sutartinės atsakomybės, o bus siekiama atriboti tiesioginius ir netiesioginius nuostolius, todėl sąvoka „žala“ bus naudojama siekiant įvardyti patį civilinę atsakomybę sukėlusį neigiamą padarinį, o sąvoka „nuostoliai“ bus vartojama kaip siauresnė sąvoka, reiškianti atsiradusios žalos įvertinimą pinigais.

Apibendrinant, galima teigti, kad žalos institutas buvo žinomas jau nuo Senovės Romos laikų ir tai buvo viena iš prielaidų skolininko atsakomybei kilti. Lietuvos teisėje žalos ir nuostolių institutas taip pat yra įtvirtintas kaip viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, nusakanti atsiradusį neigiamą poveikį asmens asmeninėms ir turtinėms bei teisės ginamoms vertybėms, kurį galima

²² Mikelėnas V., *supra* note 7, p. 144.

²³ Norkūnas A., *supra* note 21, p. 43.

²⁴ Mikelėnas V., *supra* note 7, p. 143.

²⁵ Ambrasienė, D. *supra* note 18, p. 206.

²⁶ *Ibid.*, p. 207.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje A. M. ir A. G. v. P. G. (bylos Nr. 3K-3-860/2003).

įvertinti pinigine išraiška. Kitame šio darbo poskyryje bus trumpai apžvelgiama tokios žalos ir nuostolių sampratos raida ir reglamentavimas Lietuvoje: kaip jis kito ir kodėl buvo pasirinktas būtent toks šio instituto įtvirtinimas.

1.2. Žalos ir nuostolių instituto raida ir dabartinis reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvoje, iki 2000 m., kai buvo priimtas naujasis LR CK, nei civilinės atsakomybės, nei žalos sąvoka įstatymuose nebuvo aiškiai apibrėžta. Tuo metu Lietuvoje galioję įstatymai reglamentavo žalos bei nuostolių atlyginimą, tačiau juose nebuvo pateiktų šių sąvokų apibrėžimų. Pavyzdžiui, nors ir 1964 m. CK devynioliktame skyriuje buvo užsimenama apie nuostolių atlyginimą prievolės neįvykdymo atveju, o keturiasdešimt antrame skyriuje kalbama apie prievoles, atsirandančias dėl žalos padarymo, tačiau visame 1964 m. CK nebuvo galima rasti aiškiai apibrėžtos žalos ir/ar nuostolių sąvokos. Tik 1964 m. CK 227 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta nuostata, kad: „Nuostoliais laikomos kreditoriaus turėtos išlaidos, jo turto netekimas arba sužalojimas, taip pat kreditoriaus negautos pajamos, kurias jis būtų gavęs, jei skolininkas būtų įvykdęs prievolę“. Tai reiškia, kad 1964 m. CK turėjo įtvirtintą nuostatą, kurioje buvo pateikiamas ne pats nuostolių apibrėžimas, o tik išvardijama tai, kas yra laikoma nuostoliais. Kaip matyti šioje nuostatoje įstatymų leidėjas įtvirtino vieną iš jau romėnų teisėje žinomų žalos kategorijų – negautas pajamas, išskirdamas ją kaip vieną iš nuostolių rūšių ir apibūdindamas kaip pajamas, kurias kreditorius būtų gavęs skolininkui įvykdžius prievolę. Taip pat galima pastebėti, kad negautos pajamos pagal tuometinį reglamentavimą galėjo būti priteisiamos tik sutartinėje atsakomybėje: skolininkui neįvykdžius arba netinkamai įvykdžius prievolę. Pasak Valentino Mikelėno, ši 1964 m. CK 227 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka nebuvo pakankamai tiksli, nes sutapatina žalą ir nuostolius: ši norma nuostoliams priskyrė kreditoriaus turto išlaidas, jo turto netekimą arba sužalojimą, taip pat kreditoriaus negautas pajamas, bet toks priskyrimas yra ne visai tikslus, nes pats turto netekimas arba sužalojimas yra žala, arba kitaip tariant, žala visada yra bet koks kreditoriaus turtinis praradimas, o jau turto praradimo piniginis ekvivalentas yra nuostoliai. Vadinasi nuostoliai turėtų būti apibūdinti kaip turtinis, piniginis asmens praradimų įvertinimas.²⁸ Tuometinėje teisės doktrinoje buvo galima rasti nuomonių, kad žala yra suprantama kaip susijusi su nesutartinėmis prievolėmis, kurios atsiranda pažeidus asmens absoliutines subjektines teises²⁹.

²⁸ Mikelėnas V., *supra* note 7, p. 143.

²⁹ Vitkevičius P., et al. *Civilinė teise*. Kaunas: Vijusta, 1998, p. 426.

Lietuvos apeliacinis ir Lietuvos Aukščiausiasis teismai dar galiojant 1964 m. CK nurodė, kad: „*Žala suprantama, kaip tam tikrų vertybių netekimas, jų sunaikinimas ar sužalojimas, taip pat išlaidos ir tam tikrų pajamų negavimas. Žalos pinigine išraiška yra nuostoliai, kuriuos sudaro tiesioginiai nuostoliai (reali žala) ir negautos pajamos (CK 227 str. 2 d.)*“³⁰. Taip Lietuvos teismų praktikoje buvo įtvirtinta žalos samprata bei jos skirstymas į tiesioginius nuostolius (realią žalą) ir negautas pajamas, įnešęs šiek tiek aiškumo Lietuvos teisinei sistemai, nes šalia negautų pajamų kategorijos eksplicitiškai buvo įtvirtinta ir realios žalos kategorija, kuriai pagal tuometinį reglamentavimą (1964 m. CK 227 straipsnio 2 dalį) buvo priskiriamos kreditoriaus turėtos išlaidos, jo turto netekimas arba sužalojimas ir tai, kad nuostoliai yra žalos pinigine išraiška. Tačiau įvertinant tai, kad toks teismų praktikos aiškinimas atsirado tada, kai jau buvo baigiamas rengti naujasis LR CK, galima būtų numanyti, kad tokiam aiškinimui įtakos turėjo būtent naujai rengiamas LR CK, nes iki tol nei teismų praktika, nei teisės doktrina nieko panašaus žalos ir nuostolių skirstyme nebuvo išskyrusi.

Kadangi 1964 m. CK neturėjo aiškiai įtvirtintos žalos ir nuostolių sąvokos (apibrėžimo), įstatymų leidėjui priimant naująjį LR CK teko nelengva užduotis keičiant tuometinį įstatyminių reglamentavimą. Rengiant naująjį civilinį kodeksą buvo atsižvelgta ne tik į 1964 m. CK spragas ir jame įtvirtintų normų netobulumus bei kitus nacionalinius teisės aktus, bet ir į: Tarptautinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT)³¹ parengtus tarptautinių komercinių sutarčių principus, Europos sutarčių teisės komisijos parengtus Europos sutarčių teisės principus³², Vienos konvenciją dėl tarptautinių pirkimo – pardavimo sutarčių³³, taip pat buvo pasinaudota kitų valstybių (Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Šveicarijos, Nyderlandų Karalystės, Latvijos, Kanados Kvebeko provincijos, Japonijos) civiliniais kodeksais, jų taikymo praktika.³⁴

Taigi pasikeitus teisiniam reglamentavimui, Lietuva tapo viena iš nedaugelio valstybių, turinčia aiškiai apibrėžtą žalos ir nuostolių sampratą³⁵, įtvirtintą 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio LR CK VI knygos XXII skyriaus 6.249 straipsnio 1 dalyje. Pasak Lietuvos Aukščiausiojo Teismo šioje

³⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje „AG & CO“ v. Pasienio policijos departamento pakrančių apsaugos pasienio policijos rinktinei ir A. Z. prekybos firma. (bylos Nr. 2A-233/1999); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Sisteminio modernizavimo grupė“ v. AB „Spauda“. (bylos Nr. 3K-3-52/2000).

³¹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. [interaktyvus] 2010. žiūrėta [2015-03-20] <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/blackletter2010-english.pdf>

³² Lando, O., Beale, H. *Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000.

³³ 1980 m. Jungtinių Tautų Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-03] <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.4ED567F323C8>

³⁴ Mikelėnas V. Susipažinkime: naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projektas. *Justitia*, 1996, T4 (4), p. 16.

³⁵ Apie tai bus plačiau kalbama šio skyriaus 1.2 poskyryje.

teisės normoje buvo suformuluota kokybiškai nauja žalos ir nuostolių definicija³⁶. Skirtingai nuo 1964 m. CK, žala ir nuostoliai naujajame LR CK yra įtvirtinti kaip vienas iš civilinės atsakomybės pagrindų, taikomų tiek sutartinėje, tiek deliktinėje atsakomybėje. LR CK 6 knygos komentaro autoriai teigia, kad „*žala yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga, kai civilinė atsakomybė pasireiškia nuostolių atlyginimu*“³⁷. Tokiai nuomonei pritaria ir kiti autoriai³⁸, tad galima daryti išvadą, kad naujajame LR CK įtvirtintam žalos ir nuostolių institutui yra suteikiama ganėtinai svarbi reikšmė, o tokį šio instituto priskyrimą civilinės atsakomybės institutui galėjo sąlygoti kitų užsienio šalių patirtis. Pavyzdžiui, jau Senovės Romos teisėje viena iš skolininko atsakomybės prielaidų buvo turtinė žala (*damnum*), Prancūzijoje civilinės atsakomybės sąlygomis yra laikoma žala bei priežastinis ryšys tarp veiksmo ir žalos, Švedijoje yra pripažįstama šiek tiek platesnė civilinės atsakomybės sąlygų visuma: žala, asmens veikimas arba neveikimas, priežastinis ryšys, kaltė ir nebuvimas civilinę atsakomybę šalinančių aplinkybių³⁹. Taigi darytina išvada, kad žala kaip vienas iš civilinės atsakomybės pagrindų buvo jau seniai įtvirtinta daugelyje užsienio šalių teisinėse sistemose, o Lietuva pasinaudodama šių valstybių patirtimi taipogi pasekė jų pavyzdžiu.

Naujajame CK įstatymų leidėjas įtvirtino tokią žalos ir nuostolių sampratą: „*Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai.*“⁴⁰ Ši LR CK įtvirtinta nuostata iš esmės atitinka privatinės teisės vienodinimo instrumentuose įtvirtintą žalos sąvoką. Tokia išvada darytina dėl to, kad, pavyzdžiui, UNIDORIT principų 7.4.2 straipsnis numato, kad: „*Nukentėjusi šalis turi teisę į visišką kompensaciją už žalą, patirtą kaip neįvykdymo pasekmė. Ši žala apima bet kokią praradimą, kurį ji patyrė, bei naudą, kurios ji neteko, įvertinant bet kokią naudą, patirtą nukentėjusios šalies dėl išlaidų ar žalos išvengimo.*“ PECL 9:501 straipsnis sako, kad: „*Praradimas, už kurį nuostoliai yra atlyginami, taip pat apima: (a) neturtinį praradimą; ir (b) pagrįstai galintį atsirasti būsimą praradimą.*“ Vienos konvencijos dėl tarptautinių pirkimo – pardavimo sutarčių 74 straipsnio pirmajame sakinyje įtvirtinta: „*šalies patirti nuostoliai dėl kitos šalies atlikto sutarties pažeidimo reiškia sumą, lygią*

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *I. J. ir E. M. v. R. N., daugiabučio namo savininkų bendrijai (duomenys neskelbtini), Vilniaus miesto savivaldybė.* (bylos Nr. 3K-3-1501/2002).

³⁷ Mikelėnas, V., *supra* note 19, p. 342.

³⁸ Ambrasienė, D. *supra* note 18, p. 181.

³⁹ Mikelėnas V., *supra* note 7, p. 98.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.249 straipsnio 1 dalis.

praradimui, įskaitant negautą pelną“.⁴¹ Nors visose aukščiau nurodytose tarptautinių dokumentų normose dažniau yra sutinkama ne „žalos“ o „praradimo“ sąvoka, tačiau esminis šių sąvokų reglamentavimas lyginant su CK 6.249 straipsnio 1 dalimi yra labai panašus. Tokiai pozicijai pritaria ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁴².

Taigi naujajame CK, priešingai nei 1964 m. CK, įstatymų leidėjas aiškiai atribojo žalą ir nuostolius, pastaruosius įvardindamas kaip piniginių žalos ekvivalentą. Taip pat tame pačiame straipsnyje yra implicitiškai išskiriamos tam tikros žalos kategorijos: pirmoji jų įvardijama kaip „tiesioginiai nuostoliai“ (turto netekimas, turto sužalojimas ir turėtos išlaidos), o antroji kaip „negautos pajamos“ (pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jei nebūtų buvę neteisėtų veiksmų). Tokio žalos ir nuostolių skirstymo užuomazgos jau buvo pastebimos anksčiau minėtose teismų nutartyse⁴³, priimtose prieš baigiant rengti, bet dar neįsigaliojus naujajam CK. Iš pirmo žvilgsnio ganėtina keista gali pasirodyti tokia įstatymų leidėjo pozicija įtvirtinti tiesioginių nuostolių kategoriją, bet neįtvirtinti netiesioginių nuostolių kategorijos. Tačiau tokia žalos skirstymo praktika, kuomet yra išskiriama ne netiesioginių nuostolių, bet negautų pajamų (ar negauto pelno) kategorija yra pastebima ir kitose užsienio šalyse, pavyzdžiui, nors Vokietijos Federacinės Respublikos Civilinio kodekso 249 straipsnyje⁴⁴ yra pateikiama tik bendra nuostata, kad asmuo padaręs pažeidimą turi atlyginti nuostolius, kuriais būtų atkurta iki pažeidimo egzistavusi padėtis, tačiau to paties kodekso 252 straipsnis⁴⁵ išskiria taip vadinamą negautų pajamų kategoriją. Paminėtini ir Prancūzijos Respublikos civilinis kodekso 1149 straipsnis⁴⁶ bei Nyderlandų civilinio kodekso 6.96 straipsnis⁴⁷, kuriuose taipogi yra išskiriamos negautų pajamų (negauto pelno) kategorijos.

⁴¹ 1980 m. Jungtinių Tautų Vienos konvencijos dėl tarptautinių prekių pirkimo – pardavimo sutarčių 74 straipsnio pirmasis sakiny: *Damages for breach of contract by one party consist of a sum equal to the loss, including loss of profit, suffered by the other party as a consequence of the breach.*

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2013 m. vasario 27 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH*. (bylos Nr. 3K-3-52/2013) pasisakė, kad: *“CK 6.249 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Tokia žalos samprata atitinka tarptautinės teisės unifikavimo dokumentuose įtvirtintą žalos sąvoką (Tarptautinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengtų Tarptautinių komercinių sutarčių principų 7.4.2(1) straipsnis, Europos sutarčių teisės komisijos parengtų Europos sutarčių teisės principų 9:501(2) straipsnis).“*

⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *„AG & CO“ v. Pasienio policijos departamento pakrančių apsaugos pasienio policijos rinktinei ir A. Z. prekybos firma*. (bylos Nr. 2A-233/1999); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Sisteminio modernizavimo grupė“ v. AB „Spauda“*. (bylos Nr. 3K-3-52/2000).

⁴⁴ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio kodekso 249 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18] http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0745

⁴⁵ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio kodekso 252 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18] http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0745

⁴⁶ Prancūzijos Respublikos Civilinio kodekso 1149 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-13] http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm

Dažniausiai sutiksime tokią užsienio šalių patirtį, kad plėtojantis teismų praktikai ar teisės doktrinai pirmiau susikuria tam tikro elgesio taisyklės ir tik tada jos būna įtvirtinamos atitinkamuose teisės aktuose. Kuriant LR CK, buvo atvirkščiai – pirmiausiai sukurtas CK ir tik paskui plėtota teisės doktrina.⁴⁸ Taigi Lietuvoje pasikeitus žalos ir nuostolių teisiniam reguliavimui, atitinkamai šioje srityje pradėjo formuotis nauja teismų praktika bei teisės doktrina. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškindamas CK 6.249 straipsnio 1 dalies normą yra konstatavęs, kad: „*Žala – tai nukentėjusio asmens turtinio intereso pažeidimas, tai yra jo turtiniai ar kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis jo kitokiems interesams (gyvybei, sveikatai, garbei, orumui ir t.t.)*“⁴⁹, „*Žala (nuostoliai) yra asmens turto netekimas, pakenkimas tam tikram objektui, dėl ko mažėja objekto ekonominė vertė, prarandamos jo kokybinės savybės.*“⁵⁰ Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad „*Žala, įvertinta pinigais, laikoma nuostoliais, o šie skirstomi į tiesioginius (realius) ir netiesioginius (negautas pajamas)*“⁵¹. Kaip matyti, kasacinis teismas priėmus naująjį CK savo nutartyse jau aiškiai išskiria ir identifikuoja žalos sąvoką. Taip pat, autorės nuomone, galima pastebėti, kad kasacinis teismas tarsi ėmėsi „koreguoti“ įstatymų leidėjo sukurtą teisinį neaiškumą ir šalia tiesioginių nuostolių išskyrė ir netiesioginių nuostolių kategoriją, kurios anksčiau nei teismų praktika, nei teisės doktrina nebuvo išskyrusi. Šiuo klausimu tolimesnė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika yra nuosekli⁵². Taip pat šitoks nuostolių skirstymas į tiesioginius ir netiesioginius dažnai yra atkartojamas ir teisės doktrinoje⁵³. Taigi apibendrinti šiai pozicijai autorė išskirtų šitokių nuostolių apibrėžimą: „*Nuostoliai – tai arba nukentėjusiojo turtinės padėties sumažėjimas (tiesioginiai nuostoliai), arba sutrukdytas padidėti (pagerėti) turtinei padėčiai (netiesioginiai nuostoliai)*“⁵⁴.

Apibendrinus tai, kas buvo išdėstyta, galima būtų daryti išvadą, kad iki naujojo LR CK priėmimo, Lietuva neturėjo aiškiai įtvirtintos žalos ir nuostolių sąvokos, nors tokių bandymų tai įtvirtinti tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje būta. Iš pateiktos dabartinės teismų praktikos ir

⁴⁷ Nyderlandų karalystės civilinio kodekso 6.96 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18]. <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>

⁴⁸ Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, Justitia, 2007, p. 42

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Urticae“ v. Kauno žydų religinei bendruomenė ir A. K. firma. (bylos Nr. 3K-3-1054/2003).

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Geosprendimai“ v. G. K. (bylos Nr. 3K-3-177/2011).

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika. (bylos Nr. 3K-7-183/2006).

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rudeta“ v. AB „Lietuvos draudimas“. (bylos Nr. 3K-3-322/2008); 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „Sanitex“. (bylos Nr. 3K-3-336/2008).

⁵³ Mikelėnas, V., *supra* note 19, p. 342.

⁵⁴ Mizaras V., *supra* note 47, p. 72.

teisės doktrinos pozicijos matyti, kad naujajame LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta kokybiškai nauja žalos ir nuostolių sąvoka, kuri apibendrintai gali būti suprantama kaip asmens turimų turtinių vertybių (turto) sumažėjimas ir/ar sutrukdytas jo būsimam turtui padidėti⁵⁵, o nuostoliai – kaip žalos įvertinimas pinigais. Taip pat pastebėtina, kad naujuoju LR CK Lietuvos teisėje buvo įtvirtinta ne tik žalos ir nuostolių definicija, bet taip pat reglamentuotas žalos skirstymas į tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas, o nuostoliai teismų praktikoje ir teisės doktrinoje dar yra skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius nuostolius. Ar toks pasirinktas žalos ir nuostolių skirstymo modelis yra teisingas ir atitinkantis nusistovėjusią užsienio šalių praktiką bus bandoma išsiaiškinti tolimesniuose šio darbo skyriuose.

1.3. Žalos ir nuostolių reglamentavimas ir samprata užsienio šalių teisinėse sistemose

Antrajame šio darbo skyriaus poskyryje buvo aptarta žalos ir nuostolių įtvirtinimo Lietuvos teisinėje sistemoje raida bei dabartinis jos reglamentavimas, samprata ir skirstymas. Lietuvai rengiant naują LR CK teko nelengva užduotis norint sukurti visiškai naują civilinės teisės kodifikavimo šaltinį, tad jo kūrėjams neišvengiamai reikėjo semtis patirties ir iš kitų užsienio šalių civilinių kodeksų. Tam, kad geriau suprasti tokią dabartinę Lietuvoje įtvirtintą žalos ir nuostolių sampratą bei pasirinktą žalos skirstymo į tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas modelį būtina iš arčiau apžvelgti ir kitose šalyse įtvirtintą žalos ir nuostolių reglamentavimą, sampratą bei skirstymą.

Dėl magistro baigiamojo darbo ribotos apimties bus aptartos tik šių šalių žalos sampratos: Prancūzijos, Nyderlandų Karalystės, Vokietijos ir Austrijos. Šios užsienio šalys buvo pasirinktos visų pirma dėl to, kad jos kaip ir Lietuva yra kontinentinės teisės tradicijos atstovės, antra, dėl to, kad šių šalių patirtis buvo imta kaip pavyzdys rengiant naują LR CK, trečia, taip pat ir dėl to, kad pasak profesoriaus Vytauto Mizaro, Europoje yra skiriami 2 požiūriai į žalą. Pirmasis – platusis požiūris į žalą pasireiškia tuo, kad žala yra dėl bet kokio turtinio ar neturtinio asmens intereso atsiradę praradimai. Šio požiūrio pasekėja yra Prancūzija, taip pat jam priskiriama sąlyginai ir Nyderlandų Karalystė. Antrasis – siauresnis požiūris yra įtvirtintas Vokietijoje ir Austrijoje. Pagal jį žala suprantama ne taip plačiai, t.y. tik dėl tam tikro turto, tam tikros teisės arba tam tikro teisės saugomo objekto, subjektinių teisių ar asmens pažeidimo atsiradę praradimai. Tai yra tik tai, kas yra sužalota ir sugadinta, ir tik įstatymų ar teismų praktikos numatytais atvejais gali būti priteisiami ir

⁵⁵ Mizaras V., *supra* note 48, p. 71.

kiti grynai turtiniai nuostoliai⁵⁶. Taigi remiantis šiais dviem išskirtais požiūriais ir bus atliekama žalos sampratos nurodytose šalyse apžvalga. Atliekant tokią apžvalgą didelę reikšmę turėjo ECTIL pateikta žalos unifikavimo medžiaga, apibendrinta *Unification of tort law: damages*⁵⁷ leidinyje. ECTIL, norėdamas išsiaiškinti įvairiose šalyse įtvirtintą žalos kategorizavimo ir atlyginimo praktiką, pateikė klausimyną⁵⁸ pasirinktoms šalims, kuriame aktualiausi šiai magistrinio darbo temai buvo 5 ir 6 klausimai dėl žalos sampratos ir žalos skirstymo į rūšis. Pagal tai žemiau bus apibendrintai pristatoma pasirinktų užsienio šalių žalos samprata, skirstymas ir įtvirtinimas/neįtvirtinimas jų civiliniuose kodeksuose. Taip pat buvo remtasi ir Europos deliktų teisės instituto leidiniu *Digest of European Tort Law. Vol.2 Essential cases on damage*⁵⁹.

Prancūzijos teisė neturi aiškiai išskirtos žalos sąvokos. Prancūzijos civilinio kodekso 1382 straipsnis sako, kad kiekvienas veiksmas, kuris sukėlė žalą, įpareigoja tai padariusį asmenį tą žalą atlyginti⁶⁰. Net ir Prancūzijos teismai nėra pateikę oficialios žalos definicijos ir to pasekmė yra tai, kad yra kompensuojama visa padaryta žala. Tokia plati žalos sąvoka yra atkartojama Prancūzijos teisės mokslo autorių, kurie žalą apibūdina kaip bet kokį įsikišimą į teisės saugomą interesą.⁶¹ Apskritai Prancūzijos teisėje kalbant apie skirtingas žalos kategorijas, jos visos yra išskirtos atsižvelgiant į jų prigimtį ir kitus atskyrimo bruožus. Bet visi šie skirtumai yra labai mažai apibūdinti. Pagal tai galima daryti išvadą, kad Prancūzijos teisė neišskyrė taisyklių įvairioms žalos kategorijoms: žala ir nuostoliai yra atlyginami dėl bet kokio praradimo.⁶² Prancūzijos teisėje yra žinomas žalos skirstymas į pirminę ir paskesnę žalą⁶³. Kitas nors ir netoks akivaizdus yra skirstymas į *damnum emergens* ir *lucrum cessans* kategorijas, kurios labiau yra taikomas sutarčių teisėje⁶⁴ ir yra įtvirtintos Prancūzijos CK 1149 straipsnyje⁶⁵, numatančiame, kad žala yra kreditoriaus patirti nuostoliai ir negautas pelnas, išskyrus numatytas išimtis, kurias nustato Prancūzijos civilinio kodekso 1150 straipsnis⁶⁶: žala yra atlyginama tik tada, jei ji buvo padaryta tiesiogiai ir galėjo būti

⁵⁶ Mizaras, V. Žalos sampratos koncepciniai klausimai. VU konferencijos Privatinės teisės tyrimai medžiaga. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-24]. <https://www.youtube.com/watch?v=DyLa-YbDBrs>

⁵⁷ Magnus U., *supra* note 6.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 3

⁵⁹ Winiger B., *supra* note 10.

⁶⁰ Prancūzijos Respublikos civilinio kodekso 1382 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-13] http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm

⁶¹ Winiger B., *supra* note 10, p. 24-25

⁶² Magnus U., *supra* note 6, p. 81.

⁶³ Winiger B., Koziol H., et al. *Digest of European Tort Law*. Volume 2: Essential cases on damage. Berlin: De Gruyter, 2011, p. 25.

⁶⁴ Winiger B., *supra* note 10, p. 301.

⁶⁵ Prancūzijos Respublikos civilinio kodekso 1149 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-13] http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm

⁶⁶ Prancūzijos Respublikos civilinio kodekso 1382 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-13] http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm

numatyta iš anksto. Toks teisinis reglamentavimas parodo, kad Prancūzija iš žalos sąvokos išskiria netiesioginę žalą.

Nyderlandai taip pat neturi savo teisėje įtvirtinusi aiškios žalos sampratos. Nyderlandų Karalystės civiliniame kodekse turtinei žalai yra skirtas 6.96 straipsnis, kurio 1 dalyje yra pasakyta, kad turtinė žala apima patirtus nuostolius, taip pat negautas pajamas⁶⁷. Taip Nyderlandų teisėje yra įtvirtintas daugumoje kontinentinės teisės tradicijos šalių žinomas turtinės (angl. *patrimonial*) žalos skirstymas į *damnum emergens* ir negautas pajamas⁶⁸. Nyderlandų teisėje yra pastebimas ir nuostolių (angl. *loss*) skirstymas į tiesioginius ir netiesioginius, tačiau šitoks atribojimas neturi pastovios reikšmės. Pavyzdžiui, sutartinėse nuostatose ribojančiose atsakomybę, tiesioginiai nuostoliai dažniausia apima žalą asmeniui ar turtui, o netiesioginiai apima ekonominį praradimą atsiradusį iš tiesioginių nuostolių. Tačiau toks skirstymas taip pat gali būti suprantamas ir kaip teikiantis nuorodą į žalos atribojimą pirmame laipsnyje – t.y. žalą patirtą pirminės aukos – ir žalą antrame laipsnyje – t.y. žalą patirtą kitų, kurie yra pirmosios aukos rezultatas.⁶⁹

Vokietijos CK 249 – 255 straipsniuose yra nustatyta bendra žalos atlyginimo tvarka⁷⁰. Šie straipsniai yra taikomi visose bylose dėl žalos atlyginimo: tiek sutarčių teisėje, tiek deliktų teisėje ir pan⁷¹. Tačiau Vokietijos CK nėra įtvirtinta atlygintinos žalos sąvoka. Dauguma nuostatų, kuriose žala numatyta, kaip viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, taip pat ir specialiose taisyklėse dėl žalos yra vartojama žalos sąvoka nenurodant jos apibrėžimo. Vokietijos teismai taip pat vengia pateikti bendrą žalos sąvoką. Tik moksliniuose darbuose žala yra apibūdinama kaip bet kokie praradimai, patirti saugomoms teisėms, gėriams ir interesams⁷². Bet yra bendrai sutariama, kad šis apibrėžimas nėra visiškai aiškus, kad išspręstų konkrečias problemas kylančias žalos atlyginime. Vokietijoje yra skiriamas didelis dėmesys ekonominės ir neekonominės žalos atskyrimui, o kitoms žalos rūšims nėra skiriama daug vietos⁷³. Pavyzdžiui, Vokietijos CK 252 straipsnis išskiria tik negautų pajamų sąvoką, pagal kurią negautomis pripažįstamos pajamos, kurių buvo galima tikėtis normaliomis sąlygomis ar net ir esant ypatingoms sąlygoms, atsižvelgiant į naudotas priemones ir atliktus

⁶⁷ Nyderlandų karalystės civilinio kodekso 6.96 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18]. <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>

⁶⁸ Magnus U., *supra* note 6, p. 147.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 148.

⁷⁰ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18] http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0745

⁷¹ Winiger B., *supra* note 10, p. 17.

⁷² Magnus U., *supra* note 6, p. 93.

⁷³ Winiger B., *supra* note 10, p. 19.

paruošiamuosius darbus⁷⁴. To paties straipsnio 2 dalis nustato specialią *lucrum cessans* įrodinėjimo taisyklę, taip pat dar galima rasti keletą pavienių nuostatų Vokietijos privatinėje teisėje, kuriose yra išskirtos *damnum emergens* ir *lucrum cessans* arba pirminės ir paskesnė žalos kategorijos⁷⁵. Reikalauti žalos atlyginimo gali tik tas žmogus, kurio teisės saugomi interesai buvo pažeisti. Trečiosios šalies žala gali būti atlyginta tik išskirtiniais atvejais.⁷⁶ Profesorius Valentinas Mikelėnas savo moksliniame darbe teigė, kad „*Vokietijos civilinio kodekso 252 str. taip pat numato tiesioginių (realių) nuostolių ir negautų pajamų išieškojimą prievolės neįvykdymo ar jos netinkamo įvykdymo atveju*“⁷⁷. Tačiau toks žalos skirstymas nėra aiškiai įtvirtintas Vokietijos civilinėje teisėje, bet iš pateikto reglamentavimo gali būti tik numanomas.

Austrijos civilinio kodekso 1293 straipsnyje yra įtvirtinta plati žalos sąvoka.⁷⁸ Šio straipsnio pirmas sakinytis pateikia teisinį žalos sąvokos apibrėžimą: „*Žala yra visoks pažeidimas, padarytas asmens turtui, teisei arba jo asmeniui*“⁷⁹. Ši plati sąvoka apima realią žalą. Tačiau 1293 straipsnio antrasis sakinytis susiaurina žalos sąvoką: „*Tai skiriasi nuo negautų pajamų, kurių buvo tikimasi gauti esant įprastoms sąlygoms*“⁸⁰. Taigi kaip matyti, ši norma pateikia tikros žalos (*damnum emergens*) ir negautų pajamų (*lucrum cessans*) atribojimą. Šis skirstymas yra svarbus tuo atveju, jei pažeidėjo elgesys nepasireiškia tyčia arba dideliu neatsargumu, nes tokiu atveju jis turėtų atlyginti tik tikrus (realius) praradimus⁸¹. Negautos pajamos atlyginamos tik pagal Austrijos CK 1323, 1324 straipsnius⁸² jei yra nustatyta didelė kaltė.⁸³ Bet kai kuriais atvejais riba tarp realių praradimų ir negautų pajamų yra prieštaringa: nėra abejonių, kad turimos teisės vertės sumažėjimas yra realūs praradimai; tas pats pasakytina apie išlaidų arba įsipareigojimų padidėjimą. Bet turtinės žalos klasifikacija yra sudėtinga, nes kartais ir pelno tikimybė gali būti pripažinta kaip esamu turtu. Todėl, Aukščiausiasis Teismas pateikė nuomonę, kad negautos pajamos gali būti pripažįstami kaip realūs praradimai, jei pelno siekimas buvo realus⁸⁴. Galiausiai, svarbu paminėti, kad žala, kuri nepatenka į

⁷⁴ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio kodekso 252 straipsnis. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18] http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0745

⁷⁵ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio kodekso 252 straipsnis. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18] http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0745

⁷⁶ Winiger B., *supra* note 10, p. 19.

⁷⁷ *Ibid.*, p. 153.

⁷⁷ *Ibid.*, p. 19.

⁷⁹ Austrijos civilinio kodekso 1293 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-06] <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>

⁸⁰ Austrijos civilinio kodekso 1293 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-06] <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>

⁸¹ Magnus U., *supra* note 6, p. 11.

⁸² Austrijos civilinio kodekso 1323 ir 1324 straipsniai [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-06] <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>

⁸³ Winiger B., *supra* note 10, p. 20.

⁸⁴ Magnus U., *supra* note 6, p. 11.

teisės saugomo intereso sritį yra vadinama netiesiogine žala, ypatingai paskesnė žala, kuri kyla trečiajam asmeniui kaip pagalbinė. Tokia žala nėra atlyginama.⁸⁵

Trumpai paminint bendrosios teisės tradicijos šalis, būtų galima pastebėti, kad jose žala yra nusakoma kaip neteisėto veiksmo rezultatas, turto sužalojimas, sunaikinimas, jo vertės sumažėjimas, asmens reputacijos, garbės ar autoriteto pakenkimas⁸⁶. Taip pat bendrosios teisės šalyse nėra žinomos *damnum emergens* ir *lucrum cessans* kategorijos, nes joms, priešingai nei kontinentinės teisės tradicijų šalims, nebuvo būdinga romėnų teisės recepcija. Čia galima sutikti kitokias žalos arba nuostolių skirstymo kategorijas: nuostoliai skirstomi į bendruosius (angl. *general*) ir specialiuosius (angl. *special*), kur bendrieji nuostoliai reiškia, kad jie atsiranda visada kaip tam tikro sutarties pažeidimo pasekmė, o specialieji nuostoliai gali būti išieškomi tik tada, jeigu jie neatsiranda kaip bendrieji ir tik tuo atveju, jeigu sutartį pažeidusi šalis juos numatė ar galėjo numatyti sutarties sudarymo metu.⁸⁷ Taip pat Anglijoje yra sutinkamas nuostolių skirstymas į tiesioginius ir paskesnius (angl. *consequential losses*). Žalos, padarytos prekėms, atveju tiesioginiai nuostoliai pasireiškė kaip jų vertės sumažėjimas/remonto išlaidos, o paskesni (angl. *consequential losses*) kaip pajamų, gaunamų naudojant šias prekes, negavimu.⁸⁸

Pasak V. Mikelėno, „sutartinėje atsakomybėje turtinę žalą sudaro dvi rūšys: tiesioginė (*reali*) žala ir negautos pajamos. Šios dvi žalos bei jas atitinkančios nuostolių rūšys sutinkamos veik visų kontinentinės teisės sistemos šalių įstatymuose“.⁸⁹ Su šia nuomone autorė linkusi sutikti iš dalies, nes kaip matyti iš aukščiau pateiktos skirtingose šalyse įtvirtintos žalos sampratos ir jos skirstymo, ne visos šalys skiria būtent tokias žalos kategorijas arba apskritai kai kurių savo teisinėje sistemoje neišskiria.

Taigi, kaip matyti iš aukščiau nurodytų skirtingų valstybių apibūdinimų, dauguma iš jų neturi aiškiai įtvirtintos žalos sąvokos, o tai tik patvirtina anksčiau nurodytą poziciją, kad Lietuva yra viena iš to nedaugelio valstybių, kuri savo CK turi pakankamai aiškiai ir pakankamai plačiai įtvirtintą žalos ir nuostolių sampratą. Tokią išvadą yra pateikęs profesorius Vytautas Mizaras savo pranešimo „Žalos sampratos koncepciniai klausimai“ metu, Vilniaus universitete vykusioje konferencijoje „Teisės mokslo pavasaris 2013“⁹⁰. Autorė pritaria tokiai pozicijai argumentuodama tuo, kad, pavyzdžiui, Vokietijos CK apskritai nėra pateikiama atlygintinos žalos samprata, jame yra

⁸⁵ Winiger B., *supra* note 10, p. 21.

⁸⁶ Radin, Max; R. *Law Dictionary*. N. Y.: Oceana Pub., Inc., 1966, p. 82.

⁸⁷ Mikelėnas V., *supra* note 7, p. 161.

⁸⁸ Magnus U., *supra* note 6, p. 58.

⁸⁹ Mikelėnas V., *supra* note 7, p. 150.

⁹⁰ Mizaras, V. Žalos sampratos koncepciniai klausimai. VU konferencijos Privatinės teisės tyrimai medžiaga. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-24] <https://www.youtube.com/watch?v=DyLa-YbDBrs>

tik išvardijamos vertybės, kurioms gali būti padaryta žalos. Antai Vokietijos CK 823 straipsnyje, numatančiame civilinę deliktinę atsakomybę už neleistinus veiksmus, išvardijami objektai, kuriems padarius žalą, ji turi būti atlyginta: asmens gyvybė, kūnas, sveikata, laisvė, nuosavybė, kitokios teisės, įstatymo saugomi interesai.⁹¹ Prancūzijos teisė taip pat iki šiol neturi aiškiai apibrėžtos atlygintinos žalos ir nuostolių sampratos ir šitą spragą yra palikta užpildyti Prancūzijos kasaciniam teismui (pr. *Cour de cassation*)⁹². Nyderlandų teisėje žalos sąvoka taip pat nėra aiškiai įtvirtinta⁹³. Tačiau prie to nedaugelio valstybių, kurios turi įtvirtintą žalos sąvoką, be Lietuvos, paminėtina Austrija, kurios CK 1293 straipsnyje⁹⁴ reglamentuojama, kad žala yra visoks pažeidimas, padarytas asmens turtui, teisei arba jo asmeniui.⁹⁵ Taigi daugelio valstybių įstatymų leidėjai pasirinko poziciją neįtvirtinti žalos sąvokos civilinės teisės kodifikavimo šaltiniuose, o tai palikti teisės doktrinai bei teismų praktikai. Apžvelgus Lietuvos ir šių valstybių žalos sampratas būtų galima daryti išvadą, kad Lietuva labiau priskirtina pirmajam, Prancūziškajam požiūriui, nes Lietuvos teismų praktikoje pastebimas platesnis požiūris į žalą, kad tai yra ne vien tik grynai turtiniai, bet ir kitokie praradimai, ne vien tik turtinio, bet ir kitokio intereso pažeidimas.

Apibendrinus tai, kas buvo išdėstyta, būtų galima pastebėti, kad kitose užsienio šalyse nėra reglamentuoto tokio aiškaus žalos bei nuostolių skirstymo kaip Lietuvoje, o juolab nei viena iš paminėtų valstybių neturi tokio skirstymo tiesiogiai įtvirtinto įstatyme. Bet atkreiptinas dėmesys yra į tai, kad nors ir dauguma valstybių savo civiliniuose kodeksuose tiesiogiai neišskiria žalos ir nuostolių definicijų, bet visose valstybėse iš įtvirtinto reglamentavimo galima pastebėti žalos skirstymą į skirtingas kategorijas: jau Senovės Romoje žinomas *damnum emergens* ir *lucrum cessans* kategorijų išskyrimas yra pastebimas daugelyje Europos šalių teisinių sistemų, išskyrus bendrosios teisės tradicijų atstoves, kuriose dažniau yra naudojamos realios žalos ir negautų pajamų kategorijos. Be šių paminėtų žalos kategorijų būtų galima išskirti pirminės ir paskesnės žalos arba tiesioginės ir netiesioginės žalos rūšis. Taigi iš viso to darytina išvada, kad kitose užsienio šalyse plačiai yra žinomos ir naudojamos tokios žalos skirstymo kategorijos: 1) *Damnum emergens* ir *lucrum cessans*; 2) Reali žala ir negautos pajamos; 3) Pirminė ir paskesnė žala; 4) Tiesioginė ir netiesioginė žala.

⁹¹ Mizaras V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 97.

⁹² Magnus U., *supra* note 6, p. 79.

⁹³ *Ibid.*, p. 146.

⁹⁴ Austrijos civilinio kodekso 1293 straipsnis [interaktyvus] [Žiūrėta 2015-03-06] <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>

⁹⁵ Mizaras V., *supra* note 91, p. 98.

2. NUOSTOLIŲ (TIESIOGINIŲ IR NETIESIOGINIŲ) BEI ŽALOS ATRIBOJIMAS

Šio mokslinio darbo pirmajame skyriuje buvo išsiaiškinta, jog naujojo LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje yra tiesiogiai įtvirtintas žalos skirstymas į tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas. Taip pat buvo paminėta, kad tiek Lietuvos teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje yra sutinkamas nuostolių skirstymas į tiesioginius ir netiesioginius bei žalos skirstymas į tiesioginę (realią) ir netiesioginę (negautas pajamas). Atsižvelgiant į pirmo skyriaus 1.3 poskyryje nurodytas užsienio šalyse skiriamas šiandienines žalos kategorijas, matyti, kad kontinentinės teisės tradicijos šalyse dėl romėnų teisės recepcijos dažniausiai žala yra skirstoma į *damnum emergens* ir *lucrum cessans* kategorijas, o bendrosios teisės tradicijos šalyse – realią žalą ir negautas pajamas.⁹⁶ Taip pat galima pamatyti egzistuojantį žalos skirstymą į pirminę ir paskesnę žalą arba tiesioginę ir netiesioginę, jei yra vertinama pagal žalos atsiradimo momentą. Visos šios išvardintos kategorijos yra panašios, tačiau jos išskiriamos į atskiras kategorijas turint skirtingus tikslus ir remiantis skirtingais pagrindais. Žvelgiant į šiuos žalos skirstymo Lietuvoje ir kitose užsienio šalyse ypatumus, pastebėtina, kad dabartinis žalos ir nuostolių skirstymas Lietuvoje šiek tiek skiriasi nuo užsienio šalyse išskiriamų žalos ir nuostolių kategorijų. Kadangi šio mokslinio darbo tema ir jame keliami uždaviniai yra nukreipti į tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimą, manytina, jog tam, kad būtų galima atskleisti šių nuostolių rūšių atribojimą, būtina šio darbo antrajame skyriuje išsamiai ištirti Lietuvoje įtvirtintą žalos ir nuostolių skirstymą bei pasirinktų užsienio šalių teismų praktiką išskiriant aukščiau išvardytas kategorijas.

2.1. Žalos ir nuostolių skirstymo problematika Lietuvoje

Lietuvos teisės doktrinoje yra laikomasi nuomonės, kad pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį žala yra skirstoma į tiesioginę - realią ir netiesioginę - negautas pajamas.⁹⁷ Valentinas Mikelėnas savo darbe yra nurodęs, kad toks jau Senovės Romos teisėje žinomas žalos skirstymas į šias rūšis yra suprantamas taip: „*Reali žala (angl. direct damage, pranc. dommages directs, vok., Ersatz des unmittelbaren Schadens) yra tiesioginis neteisėto veikimo ar neveikimo rezultatas, kuris atsiranda iš karto, pažeidėjui betarpiškai veikiant tam tikrą objektą, pvz., turto sunaikinimas ar žala, atsiradusi pažeidus sutartį. Negautos pajamos (angl. lost profit, pranc.. interet positif, vok. Entgang des Gewinnes) yra praradimai, atsirandantys dėl žalos padarymo pagrindiniam objektui, kuris yra*

⁹⁶ Magnus U., *supra* note 6, p.193.

⁹⁷ Norkūnas A., *supra* note 21, p. 43.

naudojamas pelnui, pajamoms gauti. Pvz. sudaužius taksi įmonei priklausantį automobilį, jo remonto metu nebus gaunamos tam tikros pajamos, kurias duodavo automobilio naudojimas teikiant taksi paslaugas.“⁹⁸

Teisinėje literatūroje taip pat rasime labai panašius žalos apibūdinimus, tačiau čia žala skirstoma ir įvardijama kaip tiesioginė ir netiesioginė: „Tiesioginė žala yra suprantama kaip tiesioginis neteisėto veiksmo rezultatas, atsiranda iš karto, pažeidėjui tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą (pvz. turto sugadinimas, išlaidos, patirtos dėl sveikatos sužalojimo), o netiesioginė žala yra praradimai, atsirandantys dėl padarytos žalos pagrindiniam objektui, kuris yra naudojamas pelnui gauti (negautas pelnas)“⁹⁹. Kaip matyti, čia pateikti tiesioginės ir netiesioginės žalos apibūdinimai yra beveik identiški aukščiau pateiktiems realios žalos ir negautų pajamų apibūdinimams.

Kitame teisės mokslo šaltinyje yra pasakyta, kad: „Tiesioginė žala dar vadinama realiąja. Realioji žala atsiranda dėl tiesioginio poveikio ir pasireiškia turto sugadinimu arba sunaikinimu. <...> Netiesioginė žala yra dėl neteisėtų veiksmų patiriamos išlaidos arba turto sumažėjimas. Ji atsiranda kaip padarytos žalos papildomas rezultatas arba yra būtina siekiant žalos atlyginimo. Tai negautos pajamos (CK 6.249 str. 1 d.)“¹⁰⁰. Ši pateikta tiesioginės ir netiesioginės žalos samprata nors ir ne identiška aukščiau pateiktiems apibrėžimams, bet aiškiai galima matyti, kad čia tiesioginė žala yra vadinama realiąja žala, o netiesioginė žala suprantama kaip asmens negautos pajamos.

Taigi iš viso to, kas yra išdėstyta aukščiau, būtų galima daryti išvadą, kad pagal neteisėtos veikos ir žalos santykį išskirta tiesioginė ir netiesioginė žala Lietuvos teisės doktrinoje skirtingų autorių darbuose yra suprantama skirtingai ir neretai netgi yra sutapatinama su realia žala ir negautomis pajamomis. Bet iš viso to pagrįstai kyla klausimas ar visada tiesioginė žala yra reali žala, o netiesioginė žala pasireiškia tik kaip negautos pajamos ir ar tarp šių nuostolių rūšių gali būti dedamas lygybės ženklas? Žiūrint į užsienio šalyse išskiriamas žalos kategorijas, tiesioginė ir netiesioginė arba reali žala ir negautos pajamos nėra tapatinamos ir yra išskiriamos į atskiras kategorijas, todėl toks šių sąvokų sutapatinimas, autorės nuomone, gali būti ne visiškai tikslus.

Taip pat verta būtų paminėti ir vieną Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, kurioje teismas aiškindamas LR CK 6.249 straipsnio normą konstatavo, kad: „Taigi pagal įstatymą, atsižvelgiant į neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos santykio pobūdį, išskiriamos dvi nuostolių (žalos) rūšys – **tiesioginiai nuostoliai** (turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos) ir **negautos pajamos**. **Tiesioginė žala** yra neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, o **negautos pajamos**

⁹⁸ Mikelėnas V., *supra* note 7, p. 144.

⁹⁹ Mizaras V., *supra* note 48, p. 71.

¹⁰⁰ Ambrasienė, D. *supra* note 18, p. 192.

yra žalos rūšis, kuri atsiranda kaip žalos padarymo tam tikram turtui, turtinės teisės įgyvendinimui papildomas rezultatas. Tačiau tiek **realiai patirta žala**, tiek ir **negautos pajamos** turi būti tiksliai apskaičiuotos.¹⁰¹ Kasacinis teismas minėtoje nutartyje taip pat nurodė, jog „**Tiesioginė (reali) žala** paprastai yra neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, kuris atsiranda iš karto, tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą, pavyzdžiui, sunaikinus ar sužalojus turtą.¹⁰²“ Be kita ko, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad „**Negautomis pajamomis** pagal įstatymą pripažįstamos pajamos, kurių asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. **Negautos pajamos** kaip **netiesioginiai nuostoliai** atlyginamos tik nustačius jų buvimo realumą, t. y. atsižvelgiant į realias asmens galimybes gauti tokių pajamų, į jo pasiruošimą ir priemones, kurių jis ėmėsi siekdamas gauti tokių pajamų. **Negautos pajamas** kaip **netiesioginius nuostolius** apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtinumas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų; pajamos turi būti realios, o ne tikėtinos. Pagal įstatymą nuostolių buvimas nepreziumuojamas, todėl tiek **tiesioginės, tiek netiesioginės žalos faktą ir dydį turi įrodyti ieškovas (CPK 178 straipsnis)** (paryškinta autorės – aut. pastaba).“¹⁰³

Kaip matyti, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje savo nutartyje konstatavo tai, kad pagal neteisėtos veikos ir žalos santykį yra išskiriamos tokios žalos (ir nuostolių) kategorijos – tiesioginiai nuostoliai ir negautos pajamos, kas atitinka įstatyminių žalos skirstymą, įtvirtintą LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje. Be to Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tai pačiai atsiradusios žalos kategorijai apibūdinti kaip sinonimus pavartojo tiesioginių nuostolių, tiesioginės žalos ir realios žalos sąvokas bei netiesioginių nuostolių, netiesioginės žalos ir negautų pajamų sąvokas, kas autorės nuomone, yra ne visai tikslu, nes visos šios kategorijos iš esmės yra skirtingos, o šioje teismo nutartyje jos persipina tarpusavyje ir pasidaro sudėtinga jas atriboti. Galiausiai tai įneša šiek tiek netikslumo Lietuvos teisinei sistemai, todėl tai tik įrodo būtinybę išsamiau ištirti šį institutą.

Tokį žalos sąvokų persipinimą tarpusavyje ir doktrinos nevientisumą galima pastebėti ir teisės mokslo šaltiniuose: „*Žala gali pasireikšti esamų turtinių vertybių sunaikinimu, jų vertės sumažinimu ar turtinės padėties grąžinimu į ankstesnę padėtį (tiesioginė, reali žala arba pozityvūs nuostoliai) arba tam tikrų materialijų vertybių negavimu (negauta nauda, negautos pajamos, arba negatyvūs nuostoliai)*“¹⁰⁴. Čia taipogi tiesioginė, reali žala ir tiesioginiai (pozityvūs) nuostoliai bei

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje *N. K. v. P. K., UAB „Grasta“ ir UADB „Baltikums draudimas“*. (bylos Nr. 3K-3-127/2012).

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje *N. K. v. P. K., UAB „Grasta“ ir UADB „Baltikums draudimas“*. (bylos Nr. 3K-3-127/2012).

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje *N. K. v. P. K., UAB „Grasta“ ir UADB „Baltikums draudimas“*. (bylos Nr. 3K-3-127/2012).

¹⁰⁴ Mikelėnas, V., *supra* note 19, p.342.

negauta nauda, negautos pajamos bei netiesioginiai (negatyvūs) nuostoliai yra vartojami kaip alternatyvūs pavadinimai tai pačiai žalai apibūdinti.

Taigi iš to, kas išdėstyta, gali kilti klausimas ar Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas ir LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas žalos skirstymas į tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas yra tikslus, teisingas bei užtikrinantis konstitucinio žalos atlyginimo principo tinkamą įgyvendinimą? Kai kurie Lietuvos teisės mokslininkai pateikia nuomonę, kad tiesioginių nuostolių terminas Lietuvos teismų praktikoje plačiai paplito apibūdinti realiai žalai, o tai iš tiesų nėra tikslu, nes: pirma, žala nėra nuostoliai (nuostoliai yra tik pinigine žalos išraiška – *aut. pastaba*); antra: žala skirstoma į tiesioginę ir netiesioginę, remiantis visiškai kitu kriterijumi – pagal tai, ar žala tiesiogiai atsirado iš neteisėtų veiksmų, ar yra tolesnis jų padarinys¹⁰⁵. Dar kiti autoriai teigia, kad remiantis LR CK 6.249 straipsnio 1 dalimi, kreditoriui yra kompensuojama reali žala (lot. *damnum emergens*) ir negautos pajamos (lot. *lucrum cessans*)¹⁰⁶. Tokie teisės mokslininkų ir teismų praktikos pateikiami visiškai skirtingi LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos žalos sampratos vertinimai, kaip jau minėta, įveda šiek tiek netikslumo Lietuvos teisinei sistemai. Žalos skirstymas kada tiesioginė ir netiesioginė žala tapatinama su realia žala ir negautomis pajamomis, pastarieji su romėnų teisėje žinomomis *damnum emergens* ir *lucrum cessans*, o galiausiai viskam apibūdinti naudojamos dar ir tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų kategorijos, autorės nuomone, yra ne visai tikslus bei neatitinkantis užsienio šalyse nusistovėjusios praktikos, todėl reikalaujantis gilesnės analizės.

Taigi, apibendrinus šį poskyrį, pastebėtina, kad Lietuvoje pagal tą patį neteisėto veiksmo ir žalos santykio kriterijų žala yra skirstoma įvairiai: į tiesioginę ir netiesioginę, realią žalą ir negautas pajamas, tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas. Taip pat matyti, kad tiek teisės mokslininkai, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kai kuriose nutartyse nedaro skirtumo tarp šių kategorijų pavadinimų ir visas vartoja kaip sinonimus, tačiau lyginant tai su užsienio šalyse skiriamomis kategorijomis, pastarosios yra skiriamos skirtingais tikslais ir turi skirtingas reikšmes, todėl neturėtų būtų tapatinamos tarpusavyje. Taip pat kaip ne kartą minėta šiame darbe, jo vienas iš pagrindinių tikslų yra tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas, tad labai svarbu yra išsiaiškinti skiriamų žalos rūšių skirtumus bei aiškiai nuo jų atskirti tiesioginių ir netiesioginių nuostolių sampratą. Autorės nuomone, tam, kad būtų galima tai padaryti yra tikslinga išsamiau išsiaiškinti Lietuvoje išskiriamas žalos skirstymo pagal neteisėto veiksmo ir žalos santykį sampratas, jas apžvelgiant

¹⁰⁵ Ambrasienė, D. *supra* note 18, p. 361.

¹⁰⁶ Selelionytė – Drukteinienė S. Sutartinės civilinės atsakomybės raida ir ateities perspektyvos. Sagatys, G., *et. al. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1031.

pasirinktų užsienio šalių (Prancūzijos, Nyderlandų Karalystės, Vokietijos ir Austrijos) kontekste. Taigi žemiau bus pateikiamos: 1) tiesioginės ir netiesioginės žalos, 2) realios žalos ir negautų pajamų bei 3) tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų sampratos.

2.1.1. Tiesioginė ir netiesioginė žala

Tiesioginė žala teisės mokslo doktrinoje ir teismų praktikoje yra aiškinama kaip „*neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, kuris atsiranda iš karto, tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą*“¹⁰⁷, priešinga žalai, atsirandančiai kaip neteisėto veiksmo papildomas padarinys ar rezultatas¹⁰⁸. Atsižvelgiant į tokią sampratą galima daryti išvadą, kad skirstant žalą į tiesioginę ir netiesioginę yra labai svarbus jos atsiradimo momentas: ar ji atsirado iškart, ar atsirado vėliau. Pagal tai tiesioginė žala gali būti suprantama, kaip pirminis arba tiesioginis neteisėtos veikos rezultatas, o netiesioginė žala priešingai – kaip netiesioginis ar paskesnis neteisėtos veikos rezultatas ar padarinys. Taip pat lingvistiniu požiūriu žalos skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę galėtų būti suprantamas kaip jos atsiradimas pirminiam, dėl teisės pažeidimo tiesiogiai nukentėjusiam asmeniui, tiek ir antriam nukentėjusiajam, kuris dėl tam tikros žalos, padarytos pirminiam nukentėjusiajam, taipogi, nors ir netiesiogiai, bet patyrė nuostolius.

Taip pat būtų galima paminėti, kad žalos skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę yra labai panašus į skirstymą į pirminę ir paskesnę žalą (angl. *primary and consequential loss*). Ši kategorija yra išskiriama pagal žalos atsiradimo laiką ir žalos santykį su neteisėta veika. Pirminė žala yra suprantama kaip atsirandanti iškart ir tiesiogiai susijusi su neteisėta veika, o paskesnės žalos kategorija apibūdinama kaip „*žala, kuri atsiranda ne tiesiogiai ir iškart po neteisėto veiksmo, bet pasireiškia netiesiogiai ir po įvykio praėjus kuriam laikui*.“¹⁰⁹ Dauguma Europos šalių skiria tokią kategoriją, bet ji dažniausiai yra suprantama, kaip žala padaryta pirminiam arba antriam nukentėjusiajam¹¹⁰, tačiau kiekvienoje šalyje ji pasireiškia skirtingai bei turi skirtingą reikšmę: vienur toks skirstymas yra reikšmingas, o kitur – ne. Pavyzdžiui, Prancūzijoje, toks skirstymas iš tikro neturi didelės reikšmės, nes tiek pirminė, tiek paskesnė žala turi būti atlyginama, jei yra nustatomas priežastinis ryšys¹¹¹. Vokietijoje yra lingvistiškai išskiriamas tiesioginės ir paskesnės žalos atribojimas. Tiesioginė žala čia reiškia žalą darančią neigiamą poveikį asmeniui arba tam

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje *N. K. v. P. K., UAB „Grasta“ ir UADB „Baltikums draudimas“*. (bylos Nr. 3K-3-127/2012).

¹⁰⁸ Richard O. *Essential Tort Law*. London: Cavendish Publishing, 2001, p. 173.

¹⁰⁹ Giliker P., Beckwith S. *Tort*. London: Sweet Mawell, 2000, p. 53.

¹¹⁰ Winiger B., *supra* note 10, p.288.

¹¹¹ *Ibid.*, p.288.

tikram objektui, paskesnė žala apima bet kokius kitus praradimus, atsiradusius kaip neteisėto veiksmo pasekmė, o ypatingai tai negautas pajamas (Vokietijos CK 252 straipsnis) bei kiek tai susiję su objektu, apima nuostolius už prarastą naudojimąsi jais¹¹². Vokietijoje toks skirstymas reikšmės turi tik tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, krovinių pervežimo sutartyse. Jei kroviny yra sugadinamas arba prarandamas, tai vežėjas yra atsakingas tik ta krovinio verte, kuri buvo jo priėmimo pervežimui metu (Vokietijos CK 429 straipsnis) bei nėra atsakingas už jokių paskesnių praradimus (Vokietijos CK 432 straipsnio 2 dalis), išskyrus jei jis veikė tyčia arba dideliu neatsargumu (Vokietijos CK 435 straipsnis)¹¹³. Nyderlanduose, asmens sužalojimo arba mirties atvejais, Nyderlandų CK yra skiriama žala pirminiam arba antriniam nukentėjusiajam. Pirminė auka – asmuo, kuris pats patyrė žalos ir kuris turi teisę pareikšti ieškinį prieš jį sužalojusį asmenį – turi teisę į pilną kompensaciją atsižvelgiant į Nyderlandų CK 6:162 straipsnį. Kiti asmenys, kurie patyrė žalos dėl padaryto sužalojimo (artimieji arba darbdavys) turi teisę tik į kompensaciją pagal Nyderlandų CK 6:107 straipsnį (išlaidos patirtos sužaloto asmens vardu) arba pagal Nyderlandų CK 6:107a straipsnį (darbdavio teisė susigrąžinti už sužalotą asmenį mokėtą atlyginimą).¹¹⁴ Lietuvoje nei teismų praktika, nei teisės doktrina pirmsnės ir paskesnės žalos sąvokų neišskiria, tačiau Lietuvos deliktų teisėje asmens sužalojimo bylose būtų galima pastebėti, kad žala yra atlyginama tik pirminiam nukentėjusiajam ir nėra atlyginama antriniam nukentėjusiajam (6.283 straipsnio 1 dalis), išskyrus bylose dėl asmens gyvybės atėmimo, kuomet teisę į žalos atlyginimą turi CK 6.284 straipsnio 1 dalyje nurodyti asmenys, kuriuos būtų galima laikyti antriniais nukentėjusiais – taip būtų galima pastebėti nežymų pirminės ir paskesnės žalos rūšių išskyrimą bei egzistavimą Lietuvos teismų praktikoje. Atsižvelgiant į tokį dabartinį reglamentavimą, nors žalos skirstymas į pirminę ir paskesnę žalą realios reikšmės šiuolaikinei teismų praktikai neturi, tačiau pažymėtina, kad kiekvienas skirstymas savo esme leidžia vis kitaip pažvelgti ir įvertinti padarytą žalą.

Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateikta tiesioginės žalos samprata, reiškianti tiesioginį, iš karto atsirandantį rezultatą, kuomet tiesiogiai veikiamas tam tikras objektas iš esmės tiek lingvistiškai, tiek savo esme atitinka užsienio šalyse nusistovėjusią tiesioginės žalos definiciją. Tačiau kaip pastebima, Lietuvos teismų praktikoje žala šiuo aspektu nėra vertinama, ji dažniausiai yra suprantama taip, kaip numato įstatymas, t.y. kaip jau atsiradusios išlaidos, nevertinant žalos atsiradimo momento: „Nuostolius sudaro negautos pajamos (netiesioginė žala), kurias nukentėjęs asmuo būtų gavęs, jeigu jo sveikata nebūtų sužalota, ir su sveikatos grąžinimu

¹¹² Von Bar, C., Clive, E., Schulte-Nolke, H. *Draft Common Frame of Reference*. Germany. 2009, p.3154.

¹¹³ Winiger B., *supra* note 10, p. 209.

¹¹⁴ *Ibid.*

*susijusios išlaidos (tiesioginė žala)*¹¹⁵. Šioje byloje kasacinis teismas išvardijo, kad asmens sveikatos sužalojimo ar suluošinimo bylose tiesioginę žalą gali sudaryti: gydymo, papildomo maitinimo, vaistų įsigijimo, protezavimo, sužaloto asmens priežiūros, specialių transporto priemonių įsigijimo, sužaloto asmens perkvalifikavimo bei kitos, su sveikatos grąžinimu susijusios, būtinos išlaidos. Negalima paneigti, kad tokios išlaidos nebūtų kvalifikuojamos kaip tiesioginis ir iš karto atsirandantis žalos rezultatas, tačiau svarstyti pozicija ar išlaidos atsiradusios įvertinus patį neigiamą padarinį pinigais neturėtų būti laikomos tiesioginiais nuostoliais, o ne tiesiogine žala. Bet išsamiau apie tai bus kalbama tolimesniuose šio darbo skyriuose.

Lietuvos teisės doktrinoje suformuota ir teismų praktikoje plačiai taikoma netiesioginės žalos samprata, autorės nuomone, yra netiksli. Pastebimi atvejai, kuomet ši žalos rūšis būna apibūdinta ne itin aiškiai ir suprantamai bei neišskiriant specifinių jos požymių, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas bylą dėl preliminarios sutarties nevykdymo nurodė, kad *„Netiesioginė žala (nuostoliai) teisės doktrinoje apibrėžiama kaip dėl neteisėtų veiksmų patiriamos išlaidos arba turto sumažėjimas. Turto sumažėjimas ar negautos pajamos yra kreditoriaus numatytos ir realiai tikėtinos gauti sumos, kurių jis negavo dėl neteisėtų skolininko veiksmų, arba dėl tokių veiksmų prarasta nauda.*“¹¹⁶ Iš tokio netiesioginės žalos apibrėžimo nėra apskritai aišku, kas yra laikytina netiesiogine žala, nes toks apibūdinimas, kad ji yra dėl neteisėtų veiksmų atsiradusios išlaidos arba turto sumažėjimas nenusako jos kaip netiesioginės žalos esmės, nes ir tiesioginė žala taip pat gali pasireikšti patiriamomis išlaidomis ir turto sumažėjimu. Taip pat tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra sutinkama pozicija, kad netiesioginė žala visada pasireiškia kaip negautos pajamos¹¹⁷, pavyzdžiui: *„netiesioginė žala yra praradimai, atsirandantys dėl padarytos žalos pagrindiniam objektui, kuris yra naudojamas pelnui gauti (negautas pelnas).*“¹¹⁸ Autorės nuomone, tokia susiformavusi ir nusistovėjusi praktika nėra visiškai teisinga, nes pagal aukščiau pateiktas tiesioginės ir netiesioginės žalos bei jai artimos pirmesnės ir paskesnės žalos sampratas, negautos pajamos kartais gali atsirasti ir kaip tiesioginis / pirminis rezultatas, ir kaip netiesioginis / paskesnis rezultatas, arba kaip žala atsiradusi pirminiam nukentėjusiam, tiek antriniam nukentėjusiajam. Pavyzdžiui, Prancūzijoje, į parduotuvės vitriną įlėkus automobiliui, parduotuvei buvo padaryta milžiniška žala: sugadintos ne tik prekės, bet ir tai, kad parduotuvė po šio įvykio nedirbo net 433 dienas, per kurias suprantama jos savininkai neuždirbo

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje R. K., A. K., Ž. K. v. E. K., A. K., *Kauno Simono Daukanto vidurinei mokykla*. (bylos Nr. 3K-3-202/2012).

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje V. Š. v. A. N., A. N. (bylos Nr. 3K-P-382/2006). Teismų praktika. 2006, Nr. 26.

¹¹⁷ Išsamesnė negautų pajamų samprata bus pateikiama tolimesniuose šio darbo skyriuose ir poskyriuose.

¹¹⁸ Mizaras V., *supra* note 48, p. 71.

(negavo) pajamų. Prancūzijos teismai, sprenddami šią bylą iš esmės sprendė ginčą dėl to ar neuždirbtos (negautos) pajamos buvo tiesioginė šio įvykio pasekmė. Prancūzijos *Cour de cassation* šioje byloje pripažino, kad parduotuvės prarastos pajamos buvo tiesioginė šio įvykio pasekmė, todėl turi būti priteisiamos.¹¹⁹ Taigi, vadovaujantis užsienio šalių patirtimi ir netiesioginės žalos samprata būtų galima daryti išvadą, kad negautos pajamos kai kuriais atvejais gali būti suprantamos ir kaip tiesioginė žala. Ir Lietuvoje galima rasti panašių bylų, kada iš esmės asmens negautos pajamas būtų galima pripažinti tiesiogine žala. Pavyzdžiui, vienoje byloje, kurioje autoįvykio metu buvo sugadintas asmens automobilis, kurį jis naudojo savo komercinei veiklai, t.y. praktinio vairavimo mokymui, ieškovas prašė priteisti jo patirtus nuostolius ir negautas pajamas, kurių jis negavo dėl to, kad kurį laiką dėl patirtos žalos negalėjo užsiimti savo veikla. Šioje byloje teismai ieškovui priteisė patirtus tiesioginius nuostolius ir negautas dėl automobilio sugadinimo pajamas, kurias kvalifikavo kaip netiesioginius nuostolius, tačiau žvelgiant į Prancūzijos teismų praktiką bei tiesioginės ir netiesioginės žalos sampratą būtų galima pastebėti, kad tokiose situacijose asmens patirta žala, tame tarpe ir negautos pajamos, atsiranda iš karto ir kaip tiesioginis neteisėtos veikos rezultatas, tad esant Lietuvoje kitokiai tiesioginės ir netiesioginės žalos sampratai, tokio pobūdžio bylose visa atsirandanti žala būtų laikoma kaip tiesioginė įvykio pasekmė, todėl būtų kvalifikuojama kaip tiesioginė žala¹²⁰. Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, autorės nuomone, Lietuvos teisėje doktrinoje bei teismų praktikoje įtvirtintas žalos skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę, kuomet netiesioginė žala suprantama tik kaip negautos pajamos yra santykinai neteisingas bei neatitinkantis užsienio šalyse nusistovėjusios praktikos, todėl turėtų būti keičiamas.

Pagal ECTIL atliktą tyrimą, darytina išvada, kad žalos skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę labiausiai reikšmingas priežastinio ryšio nustatymui (išskyrus Austriją, kurioje toks skirstymas svarbus dėl atsakomybės ribojimo), bet ne pačios žalos apskaičiavimui¹²¹. Taip pat įvairiose šalyse kalbant apie tiesioginę ir netiesioginę žalą dažniausiai yra akcentuojamas nukentėjusiojo ryšys su neteisėta veika ir iš to kylantys įrodinėjimo skirtumai¹²². O taip yra dėl to, kad netiesioginę žalą visada yra ganėtinai sudėtingiau įrodyti nei tiesioginę¹²³, todėl dabartinis Lietuvoje įtvirtintas tiesioginės ir netiesioginės žalos suvokimas iš esmės apsunkena nukentėjusiojo negautų pajamų įrodinėjimą, o ne žalos, kuri pasireiškia kaip vėlesnis ir kaip netiesioginis padarinys, įrodinėjimą. Galbūt dėl to ir kai kurie Lietuvos teisininkai yra išreiškę nuomonę, kad žalos

¹¹⁹ Winiger B., *supra* note 10, p. 220.

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje *J. R. personalinė įmonė v. UADB „Industrijos garantas“*. (bylos Nr. 3K-3-442/2004).

¹²¹ Magnus U., *supra* note 6, p. 193.

¹²² *Ibid.*

¹²³ Apie tai plačiau kalbama šio darbo 3 skyriuje.

skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę turi tik teorinę, bet neturi praktinės reikšmės, nes Lietuvoje abi jos turi būti atlyginamos¹²⁴. Tačiau pastebima atvejų kada įstatymas arba nutartis apriboja asmens atsakomybę žalos atlyginime, tuomet toks skirstymas neabejotinai turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę, todėl tiesioginės ir netiesioginės žalos sąvokos neturėtų būti painiojamas, bet apie tai plačiau bus kalbama kitame šio darbo skyriuje.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Lietuvos teisės doktrinoje įtvirtintas žalos skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę pagal neteisėtos veikos ir žalos santykį nėra visiškai teisingas, nes 1) tokiam skirstymui svarbiau yra pats žalos atsiradimo momentas: ji atsirado iškart ar vėliau, tiesiogiai ar kaip vėlesnis padarinys, tad tiesioginės ir netiesioginės žalos kilimo pagrindu tiksliau būtų laikyti žalos atsiradimo momentą ir pagal šį kriterijų vertinti tiesioginės ir netiesioginės žalos atsiradimą, 2) atlikus išsamią Lietuvoje ir užsienio šalyse įtvirtintą tiesioginės ir netiesioginės žalos sampratos analizę, galima teigti, kad netiesioginės žalos samprata Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje ją įvardijant vien tik kaip negautas pajamas yra iš dalies neteisingas, nes ne visada negautos pajamos yra netiesioginė žala, todėl, autorės nuomone, tokia susiformavusi praktika turėtų būti keistina tam, kad būtų užtikrintas tinkamas konstitucinio principo, reiškiančio būtinumą atlyginti asmeniui padarytą turtinę žalą, įgyvendinimas.

2.1.2. Reali žala ir negautos pajamos

Žalos skirstymas pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį į realią žalą ir negautas pajamas ne vieno mokslininko darbuose yra gretinamas su jau Senovės Romoje žinomomis *lucrum cessans* ir *damnum emergens* kategorijomis. *Damnum emergens* yra suprantama kaip tiesiogiai dėl teisės pažeidimo atsiradusi žala, kuri dažnai yra įvardijama kaip tikroji, reali žala (angl. *actual loss, positive damage*)¹²⁵, o tuo tarpu *lucrum cessans* kaip negautos pajamos (negautas pelnas)¹²⁶. Kaip jau buvo minėta šio darbo pirmajame skyriuje toks romėnų teisėje atsiradęs skirstymas yra išlikęs iki šių dienų ir yra sutinkamas beveik visose kontinentinės teisės valstybių teisinėse sistemose. Jau Romėnų teisėje buvo suprantama, kad apskaičiuojant žalą ją reikia įvertinti ir kaip *damnum emergens* ir kaip *lucrum cessans* (nukentėjusiojo vertė, kurią jis būtų turėjęs jei nebūtų buvę

¹²⁴ Winiger B., *supra* note 10, p. 326.

¹²⁵ Cilia F. Quantifying damages for *lucrum cessans* in tort: a fusion of sources creating a unique legal structure for Malta. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-19] <http://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1045&context=jcls>

¹²⁶ *Ibid.*

neteisėto veiksmo)¹²⁷. Lietuvos teismų praktika šių sąvokų nenaudoja ir tik keletas teisės mokslininkų savo darbuose yra nurodę, kad Lietuvos LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta būtent tokia kompensuojamos žalos klasifikacija¹²⁸.

Taip pat kaip ir žalos skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę, taip ir žalos skirstymas į realią ir negautas pajamas, arba į *damnum emergens* ir *lucrum cessans* vienose šalyse, atsižvelgiant į jose įtvirtintas teisės normas, turi reikšmę ir yra realiai taikomas praktikoje, o kitose toks skirstymas yra tik teorinis ir išvedamas tik iš įtvirtintų teisės normų esmės. Pavyzdžiui, Austrijos teisės mokslininkai pagal CK 1293 straipsnio 2 sakinyje įtvirtintą nuostatą žalą skirsto į realią ir negautas pajamas.¹²⁹

Lietuvos teisės doktrinoje reali žala yra suprantama kaip asmens turto netekimas arba sužalojimas bei turėtos išlaidos¹³⁰. Iš esmės toks apibrėžimas atitinka LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą žalos sampratą, kuri įstatyme yra apibūdinama kaip tiesioginiai nuostoliai. Taip pat ir paties įstatymų leidėjo kai kuriuose išleistuose teisės aktuose galima pastebėti, kad apibūdinti asmens turto netekimą arba sužalojimą bei turėtas išlaidas yra vartojama realios turtinės žalos, bet ne tiesioginių nuostolių sąvoka¹³¹. Manytina, kad įstatyme realios žalos termino naudojimas būtų tikslesnis, nes apskritai žala ir yra laikoma pačiu neteisėtu veiksmu, o jau jos ekvivalentas išreikštas pinigais, yra laikoma nuostoliais (pavyzdžiui, asmens realiai turėtos išlaidos).

Kiekvienos valstybės teisėje pripažįstama, kad žalos samprata jungia ir negautas pajamas, tačiau negautų pajamų samprata valstybių įstatymuose nėra pateikiama, todėl jų esmę atskleisti yra palikta teismų praktikai¹³². Negautos pajamos Lietuvos teismų praktikoje yra aiškinamos kaip asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl žalą padariusio asmens neteisėtų veiksmų, sutrukdžiusių nukentėjusiojo veiklą, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti. Sutartinėje atsakomybėje negautos pajamos yra suprantamos kaip kreditoriaus nauda, kurią jis būtų gavęs, jei

¹²⁷ Winiger B., *supra* note 10, p. 345.

¹²⁸ Selelionytė – Drukteinienė S., *supra* note 106, p. 1031; Ambrasienė, D. *supra* note 18, p. 364.

¹²⁹ Von Bar, C., Clive, E., Schulte-Nolke, H. *Draft Common Frame of Reference*. Germany. 2009, p. 3154.

¹³⁰ Selelionytė – Drukteinienė S., *supra* note 106, p. 1031.

¹³¹ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymo¹³¹ (*Valstybės žinios*. 2002, Nr. 56-2228) 4 straipsnio 1 dalis, kuri sako, kad: „Asmeniui, kuriam žala atsirado dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto kardomojo kalinimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinių prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto paskyrimo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.272 straipsnio 1 dalis), taip pat asmeniui, dėl kurio tarptautinė institucija yra priėmusi sprendimą dėl žalos atlyginimo (kompensacijos išmokėjimo), tačiau nėra nustatiusi piniginių kompensacijos dydžio, ne teismo tvarka atlyginama reali turtinė žala, t. y. turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos, negautos pajamos (negautos darbo užmokestis ar kitos darbinės pajamos atskaičius mokesčius ir privalomojo valstybinio socialinio draudimo bei privalomojo sveikatos draudimo įmokas; pašalpos; pensijos), kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų, taip pat neturtinė žala, apskaičiuota šio straipsnio nustatyta tvarka“.

¹³² Mizaras V., *supra* note 91, p. 114.

skolininkas būtų tinkamai įvykdęs sutartį.¹³³ Negautos pajamos, įtvirtintos LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje, atsižvelgiant į jų turinį yra per plati sąvoka. Tai argumentuojama tuo, kad analizuojant šios žalos rūšies atlyginimą yra pastebima, kad iš tikrųjų beveik visada yra turimas galvoje nukentėjusiojo negautas grynasis pelnas arba kaip būtų pagerėjusi jo turtinė padėtis, jei nebūtų padarytas pažeidimas. Sąvoka „pajamos“ negali būti suprantama tikrąja ekonomine prasme kaip visos gaunamos nukentėjusiojo įplaukos prieš atskaitant visus privalomus mokesčius ir kitas būtinausias išlaidas, nes tokiu atveju nukentėjęs asmuo gautų daugiau nei jis iš tikrųjų patyrė, t.y. nepagrįstai praturtėtų, o tai civilinėje teisėje nėra teisinga. Pagal Pelno mokesčio įstatymo¹³⁴ 12 straipsnio 12 punktą pelno mokesčiu nėra apmokestinamas gautas žalos atlyginimas. Tad iš viso to galima daryti išvadą, kad naudojama negautų pajamų sąvoka yra ne visai tiksli ir Lietuvos teisinėje sistemoje tiksliau būtų naudoti „negauto pelno“ sąvoką, kuri yra dažnai sutinkama užsienio šalių, o ypač Vakarų Europos valstybių teisinėse sistemose (angl. *lost profit*)¹³⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taipogi vienoje iš savo bylų, sprendamas žalos, atsiradusios negautų pajamų forma, klausimą, konstatavo, kad: „Negautos pajamos suprantamos kaip suma, kurią sudarytų lėšos, kuriomis asmuo praturtėtų iš teisėtos veikos. Tai turi būti jo grynasis pelnas (CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Atskaičius iš visų pajamų (įplaukų) sąnaudas, o iš šių – ir pelno mokesčių pagal Pelno mokesčio įstatymą, asmeniui liktų grynasis pelnas, t. y. tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusio asmens turtinė padėtis.“¹³⁶ Tokia negautų pajamų dydžio nustatymo praktika yra nuosekliai formuojama ir kitose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse¹³⁷. Taigi kaip matyti, nors įstatymų leidėjas ir ne visiškai tiksliai įtvirtino negautų pajamų sąvoką, panaudodamas „pajamų“, o ne „pelno“ sąvoką, bet nepaisant šių skirtumų matyti, kad taikant šią žalos rūšį, teismų praktikoje skirtumo nėra daroma ir teismai šią žalos rūšį kvalifikuoja bei aiškina tinkamai, nes priteisia asmenims tokio pobūdžio žalą ne kaip visas jo negautas pajamas, bet kaip negautą pelną.

Pagal tai, kas buvo išdėstyta, autorės nuomone, žalos skirstymas į realią žalą ir negautą pelną arba į *damnum emergens* ir *lucrum cessans* būtų tinkamesnis ir labiau atitiktų mūsų LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą žalos sąvoką. Taipogi atlikta negautų pajamų taikymo analizė

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB Klaipėdos viešbučio v. AB „Axis Industries“*. (bylos Nr. 3K-3-220/2014).

¹³⁴ Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 110-3992.

¹³⁵ Nors pažymėtina, kad ir bendrosios teisės tradicijos šalyse vartojamas terminas „negautas pelnas“.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „Sanitex“*. (bylos Nr. 3K-3-336/2008).

¹³⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartyje civilinėje byloje *R. J. firma (duomenys neskelbtini) v. Kauno miesto savivaldybės administracija*. (bylos Nr. 3K-3-62/2008); 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rudeta“ v. AB „Lietuvos draudimas“*. (bylos Nr. 3K-3-322/2008).

leidžia daryti išvadą, kad tikslesnis įstatyme būtų „*negauto pelno*“, o ne negautų pajamų sąvokos įtvirtinimas.

2.1.3. Tiesioginiai nuostoliai ir negautos pajamos

Kaip jau buvo minėta šio darbo pradžioje, žalos ir nuostolių sąvokos nėra sinonimai, todėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija žalos skirstymo pagal neteisėto veiksmo ir žalos santykį kategorijoje išskirti tiesioginius nuostolius, yra ne visai tiksli ir teisinga. Jau buvo konstatuota, kad nuostoliai yra tik pinigine žalos išraiška, todėl žalos ir nuostolių sąvokos apskritai neturėtų būti painiojamos ir tapatinamos¹³⁸. Negautos pajamos taip pat jau buvo aptartos kaip žalos skirstymo į realią ir negautas pajamas dalis. Pastebėtina, kad toks įtvirtintas skirstymas kuomet į vieną kategoriją yra sudedamos dvi iš kitų visai skirtingų kategorijų paimtos sąvokos yra ganėtinai netikslus, todėl, autorės nuomone, nėra tikslinga tokį skirstymą aptarti plačiau. Nuostoliai yra skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius, todėl apie šį įtvirtintą nuostolių skirstymą Lietuvoje bus kalbama kitame darbo antrojo skyriaus poskyryje.

Apibendrinus tai, kas buvo išdėstyta šio darbo antrojo skyriaus pirmajame poskyryje, būtų galima teigti, kad LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta žalos sąvoka yra ne visai teisinga. Autorės nuomone, to pasekmėje tiek teismai, tiek teisės mokslininkai tarpusavyje neretai perpina sąvokas iš skirtingų kategorijų, taip pat ne visada galima rasti aiškų ir paties neigiamo padarinio (žalos) atribojimą nuo jo įvertinimo pinigine išraiška (nuostolių). Taigi pirmiausia, žalos skirstymo į tiesioginę ir netiesioginę pagrindu būtų teisingiau laikyti žalos atsiradimo momentą ir žalą vertinti pagal tai ar ji atsirado iškart ir tiesiogiai veikiant neigiamam padariniui ar ji yra vėlesnė ir netiesioginė neteisėto veiksmo pasekmė. Taip pat būtina yra paminėti, kad ne visada yra teisinga negautas pajamas prilyginti vien tik netiesioginei žalai, nes negautos pajamos kai kuriais atvejais gali pasireikšti ir kaip tiesioginis bei iš karto atsirandantis žalos padarinys (tiesioginė žala). Be to, autorės nuomone, LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai įtvirtintas žalos skirstymas į tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas taip pat nėra visiškai tikslus, nes žala negali būti sutapatinama su nuostoliais. Atlikus išsamią žalos skirstymo į realią žalą ir negautas pajamas analizę būtų galima teigti, kad įstatyminis įtvirtintas žalos reglamentavimas labiau atitiktų žalos skirstymą į

¹³⁸ Žalos ir nuostolių sąvokų skirtumai jau buvo aptarti šio darbo 1.1 poskyryje. Taip pat dar būtų galima paminėti, kad DCFR pateiktuose apibrėžimuose terminas „nuostoliai“ (angl. *damages*) apibrėžtas kaip pinigų suma, kurią asmuo turi teisę gauti arba kurią priteisia teismas kaip kompensaciją už nustatytos rūšies žalą. Terminas „žala“ (angl. *damage*) reiškia bet kurios rūšies nuostolingą padarinį (angl. *detrimental effect*). Šių sąvokų apibrėžimai taip pat parodo žalos ir nuostolių skirtumą.

realią žalą, kuri būtų suprantama kaip turto netekimas bei sužalojimas ir/ar turėtos išlaidos ir negautas pelnas, kurį asmuo būtų gavęs, jei nebūtų buvę pažeidėjo neteisėtų veiksmų.

2.2. Tiesioginiai ir netiesioginiai nuostoliai

Šio skyriaus pirmajame poskyryje buvo identifikuoti Lietuvoje įtvirtintos žalos skirstymo į rūšis netikslumai bei pasiūlyti šių netikslumų problemų sprendimo būdai, taip pat paminėta, kad iš dalies yra netikslus LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas žalos skirstymas į tiesioginius nuostolius bei negautas pajamas. Tačiau šiame darbe aktualesnis yra ne žalos, bet nuostolių skirstymas, kurie Lietuvos teismų praktikoje ir teisės doktrinoje yra skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius nuostolius, tad šio darbo antrojo skyriaus antrajame poskyryje bus kalbama apie tokio įtvirtino nuostolių skirstymo sampratą bei ypatumus.

Prieš pradėdant išsamiau analizuoti Lietuvoje įtvirtintas nuostolių rūšis, pirmiau dar reikėtų paminėti, kad kalbant bendrai apie nuostolius, jais yra siekiama kompensuoti kreditoriaus arba nukentėjusiojo asmens patirtą žalą. Lietuvos teismų praktikoje yra pasakyta, kad tiek deliktinėje atsakomybėje, tiek ir sutartinėje atsakomybėje, dėl padarytos žalos atsiradę nuostoliai gali būti skirstomi į tiesioginius (realius) nuostolius ir netiesioginius nuostolius (negautas pajamas)¹³⁹. Analogiška pozicija skirstant nuostolius į tiesioginius ir netiesioginius yra atkartota ir teisės doktrinoje¹⁴⁰. Apskritai nuostolių skirstymą į tiesioginius ir netiesioginius galima pastebėti tik nedaugelyje užsienio valstybių. Iš pateiktų ECTIL tyrimo rezultatų,¹⁴¹ tik Nyderlandai ir Anglija užsiminė apie tokių nuostolių rūšių egzistavimą jų teisinėse sistemose.

Lietuvos teismų praktikoje, analizuojant bylas dėl nuostolių atlyginimo, jų skirstymas į tiesioginius ir netiesioginius yra sutinkamas ganėtinai dažnai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje savo nutartyje yra konstatavęs, kad: „CK 6.251 str. 1 d. numato, kad padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai specialūs įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. <...> Tai reiškia, kad įstatyminė visiško nuostolių atlyginimo paskirtis yra, atsakingam už padarytą žalą asmeniui (skolininkui prievolėje) atlyginus tiesioginius ir (ar) netiesioginius nuostolius, grąžinti šalis į iki teisės pažeidimo (prievolės neįvykdymo) buvusių padėčių, adekvačiai kompensuojant

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rasa“, UAB „Vegoplastas“, UAB „Druskininkų Rasa“ v. individualiai R. D. įmonė. (bylos Nr. 3K-3-166/2004).

¹⁴⁰ Norkūnas A., *supra* note 21, p. 43.

¹⁴¹ Magnus U., *supra* note 6.

*nukentėjusiajam asmeniui (kreditoriui) jo patirtą nuostolių dydį*¹⁴². Europos Žmogaus Teisių Teismas turinės žalos atlyginimo atveju vadovaujasi principu, kad pareiškėjas kiek įmanoma labiau turėtų būti gražintas į padėtį, buvusią iki pažeidimo padarymo (*restitutio in integrum*). Teisingas atlyginimas gali apimti kompensaciją tiek dėl realiai patirtų nuostolių (*damnum emergens*), tiek dėl galimų nuostolių ateityje (*lucrum cessans*)¹⁴³. Iš tokio teismų pateikto išaiškinimo galima daryti išvadą, kad nuostolių skirstymo į tiesioginius ir netiesioginius tikslas yra visiško nuostolių atlyginimo principo tinkamas įgyvendinimas, todėl toks skirstymas turi būti itin efektyvus tam, kad šis principas atliktų savo tikrąją esmę ir paskirtį. Tačiau visiškas nuostolių atlyginimo principas nereiškia, kad kreditoriui arba nukentėjusiajam asmeniui galima priteisti daugiau nei jo patirtas praradimas, t.y. žalos turi būti atlyginta tiek, kiek jos realiai buvo patirta ir nukentėjusysis arba kreditorius turi būti gražinamas į padėtį, kokia būtų buvusi nepadarius jam žalos. Siekiant įgyvendinti šį principą, atsiradus žalai ją reikia tiksliai įvertinti pinigais, t.y. visiškai tiksliai apskaičiuoti tiek asmens patirtas išlaidas, tiek ir negautas pajamas. Vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje buvo pasakyta: „*Nuostolių kaip piniginės žalos išraiškos turi būti atlyginama tiek, kiek nukentėjęs asmuo dėl padarytos žalos prarado, nes toks atlyginimas atitiktų žalos kompensavimo funkciją*“¹⁴⁴. Tai reiškia, kad tik teisingai įvertinus tiek tiesioginius, tiek netiesioginius nuostolius bus pasiekti teisingo žalos kompensavimo tikslai. Todėl atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, būtina toliau atskirai aptarti kiekvienos iš šių nuostolių rūšių sampratą Lietuvoje.

2.2.1. Tiesioginiai nuostoliai ir jų samprata

Tiesioginių nuostolių kategorija Lietuvos teisinėje sistemoje yra tiesiogiai įtvirtinta CK 6.249 str. 1 dalyje, kurioje yra pasakyta, kad: „*Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai)* (paryškinta autorės – *aut. pastaba*)“, taigi dėl jos egzistavimo Lietuvos civilinėje teisėje abejonių nekyla¹⁴⁵. Vadovaujantis šia CK nuostata, galima išskirti, kad įstatymiškai tiesioginiai nuostoliai gali būti suprantami kaip: 1) *turto* netekimas arba sužalojimas; 2) turėtos *išlaidos*. Taip pat iš to būtų galima daryti išvadą, kad tiesioginiai nuostoliai

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybės įmonės Valstybės turto fondo v. UAB „Bandužiai“*. (bylos Nr. 3K-3-1177/2003). Teismų praktika. 2003, Nr. 21.

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Baltic Agro“ v. antstoliui J. K.* (bylos Nr. 3K-3-41/2012).

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Rastuva“ v. A. G.* (bylos Nr. 3K-3-89/2012).

¹⁴⁵ Nors anksčiau ir buvo išsakyta autorės nuomonė, kad toks CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas reglamentavimas kuomet žala yra apibrėžiama nuostoliais nėra visiškai teisingas ir tiksliau būtų įstatyme naudoti realios žalos sąvoką, tačiau vis dėl to būtina apžvelgti dabartinį Lietuvoje įtvirtintą tiesioginių nuostolių reglamentavimą ir sampratą.

visada bus turtinio pobūdžio, nes kalbama apie turto vertės sumažėjimą (sužalojimą arba netekimą) arba dėl to turėtas išlaidas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje savo nutarčių, kurioje buvo sprendžiama situacija dėl vaizdajuostėse esančio turinio ištrynimo yra pasisakęs, kad „Pagal CK 6.249 straipsnio 1 dalį žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai); piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Byloje nustacius vaizdajuostės vertės sumažėjimą ištrynus jos turinį, atsiradę santykiai turi būti kvalifikuojami kaip turtinės žalos padarymas“¹⁴⁶. Taigi ši kasacinio teismo nutarties ištrauka patvirtina aukščiau išdėstytą poziciją, kad bet koks turto vertės sumažėjimas yra tiesioginiai nuostoliai ir tai yra turtinės žalos kategorija. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas kitą bylą pasisakė, kad: „Jei dėl neteisėtų veiksmų nukentėjęs asmuo neteko turto arba šis turtas buvo sužalotas, tai tokie nuostoliai vertintini kaip tiesioginiai nuostoliai (CK 6.249 straipsnio 1 dalis), nepriklausomai nuo to, kad netektas ar sužalotas turtas buvo skirtas parduoti ir iš to gauti pajamas.“¹⁴⁷ Atsižvelgiant į tai, nebelieka abejonių, kad vienas iš tiesioginių nuostolių ypatumų yra būtent turto ar turtinės teisės netekimas.

Taip pat tiesioginių nuostolių sampratą plėtoja ir teisės doktrina. Teisinėje literatūroje yra pateikiamas šitoks tiesioginių nuostolių apibrėžimas: „*realūs (tiesioginiai) – tiesiogiai žalingų pasekmių nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos arba sąnaudos materialaus pobūdžio objektų pakenkimui pašalinti (gydyti, prižiūrėti, reabilitacijai atlikti ir kt.)*“¹⁴⁸. Autorė pastebi, kad tiesioginiai nuostoliai neretai teisės doktrinoje yra dar vadinami *realiais* nuostoliais, kurie yra suprantami kaip realaus (egzistuojančio) turto sumažėjimas arba praradimas. Tokiems nuostoliams priklauso išlaidos, kurias turėjo žalą patyręs asmuo atkurdamas savo pažeistą teisę, prarastą arba sugadintą turtą¹⁴⁹. Taigi iš tokio pateikto apibrėžimo galima teigti, kad yra išskiriamas dar vienas tiesioginių nuostolių ypatumas – tai, kad tokie nuostoliai pasireiškia tiesiogiai patirtomis *išlaidomis* arba *sąnaudomis*. Taip pat teisinėje literatūroje tiesioginiams nuostoliams apibūdinti galima rasti ir dar kitą alternatyvų pavadinimą - *pozityvūs nuostoliai*, kurie apibūdinami kaip turtinių vertybių sunaikinimas, tokių vertybių vertės sumažėjimas ar turtinės padėties grąžinimas į ankstesnę padėtį. Taip pat ir teismų praktikoje be turtinių vertybių arba turto sunaikinimo/netekimo, turto sužalojimo/jo vertės sumažinimo tiesioginiais nuostoliais yra pripažįstamos dar ir išlaidos, skirtos

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje A. Č. V. Lietuvos valstybė. (bylos Nr. 3K-3-421/2004).

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Senasis dvaras“ v. UAB „Veroeva“. (bylos Nr. 3K-3-138/2011).

¹⁴⁸ Norkūnas A., *supra* note, p. 43.

¹⁴⁹ Ambrasienė, D. *supra* note 18, p. 206.

pažeistai teisei grąžinti į padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo¹⁵⁰. Toliau bus detaliau aptariama kaip suprantami tiesioginiai nuostoliai žalai pasireiškus turto netekimu arba sužalojimu.

Turto netekimas arba sužalojimas. Asmens turto netekimas dažniausiai yra suprantamas kaip fizinis pakenkimas jo turtui bei kaip bendro asmens turto sumažėjimas, kuris yra suprantamas kaip skirtumas tarp asmens turėto turto ir turto, kurį jis būtų turėjęs skolininkui tinkamai įvykdžius sutartinę prievolę¹⁵¹. Norint apskaičiuoti kiek turto vertė sumažėjo dėl padaryto teisės pažeidimo, visada būtina yra nustatyti to turto, kuriam padaryta žala, vertę iki teisės pažeidimo ir po teisės pažeidimo. Tačiau ne visada yra įmanoma apskaičiuoti tokio turto vertę, todėl yra pasirenkami ir kitokie turto vertės sumažėjimo skaičiavimo metodai. Pavyzdžiui, autorių teisių pažeidimų atvejais, turto vertės sumažėjimas arba netekimas nustatomas kaip 1) autoriaus teisės objektyvi vertė; 2) materialaus objekto, kuriame išreikštas kūrinys, vertė¹⁵².

Taip pat teismų praktikoje ir teisės doktrinoje yra žinoma nuostata, kad turto sužalojimas, jeigu jo sutvarkymui, pataisymui ar atnaujinimui reikia itin didelių išlaidų, gali būti prilygintas visiškam turto sunaikinimui, nors konkretus turtas ir nėra fiziškai visiškai sunykęs. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje nutartyje konstatavo, kad: „*daikto sunaikinimas ne visada reiškia jo fizinį išnykimą; jeigu toks daiktas yra sugadintas tiek, kad jo atkūrimas ekonomiškai netikslingas, tai žala pasireiškia kaip daikto sunaikinimas, o nuostolis skaičiuojamas kaip netekto daikto vertė*“¹⁵³. Šioje byloje teismas aiškiai nurodė, kad žala pasireiškia kaip daikto sunaikinimas, o jau šio netekto daikto vertė, įvertinta pinigais, yra laikoma nuostoliais. Kitoje panašioje kasacinio teismo nagrinėjamoje byloje buvo spęstas tarp asmenų kilęs ginčas, vienam iš jų pažeidus kito asmens sodo dalį, kuomet nukentėjusiojo vaismedžius veikiant cheminiais preparatais, nors ir tiesiogiai fiziškai jie nebuvo sunaikinti, tačiau teismas šioje byloje vis tik konstatavo, kad nukentėjusiojo asmens žala pasireiškė sodo dalies ekonominės vertės netekimu dėl kokybiško derliaus praradimo ir tai prilygino visiškam turto sunaikinimui.¹⁵⁴

Žala civilinės atsakomybės atveju gali atsirasti ir kaip turto sugadinimas¹⁵⁵. Tokiu turto sugadinimo atveju vienoje byloje buvo pripažintas vieno iš žemiau gyvenančių kaimynų buto

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje *V.D. v. A. D.* (bylos Nr. 3K-3-383/2008).

¹⁵¹ Selelionytė – Drukteinienė S., *supra* note 106, p. 1031.

¹⁵² Mizaras V., *supra* note 91, p.103.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *S. B. ir A. J. V. G. S. ir M. S.* (bylos Nr. 3K-3-1037/2001).

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. E. Š.* (bylos Nr. 3K-3-625/2006).

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *M. K. ir E. K. v. G. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-3-299/2008).

užliejimas vandeniū. Pagal byloje nustatytas aplinkybes tokiam turto sugadinimui pašalinti turėtos išlaidos arba sąnaudos būtų laikomos šalies patirtais tiesioginiais nuostoliais.¹⁵⁶ Taigi iš pateiktų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių matyti, kad visgi pats turto netekimas arba sužalojimas (arba turto sugadinimas) yra suprantamas kaip neigiamas padarinys (žala), o jau jam įvertinti panaudotos piniginės lėšos (išnaudos arba sąnaudos) yra suprantami kaip nuostoliai, todėl toliau bus kalbama apie tiesioginius nuostolius kaip asmens turėtas išlaidas.

Turėtos išlaidos. Vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje, teismas pasisakė, kad civilinės atsakomybės taikymui svarbu, kad būtų priteisiamos tik tos išlaidos, kurios yra būtinos realiam kreditoriaus turtinės padėties atkūrimui, priežastiniu ryšiu susijusios su žalos padarymu bei patikimai įrodytos. Be to, šios išlaidos turi būti protingos ir pagrįstos. Šioje byloje atsakovui anksčiau laiko nutraukus nuomos sutartį, ieškovo turėtos išlaidos dėl buto padarymo patrauklesniu naujiems nuomininkams neatitinka išlaidų protingumo ir pagrįstumo požymių, todėl neturi būti priteisiamos.¹⁵⁷

Sutartinės atsakomybės atveju žala įvertinta pinigais (nuostoliai) gali pasireikšti kaip išlaidos, kurios atsirado dėl skolininko neteisėtų veiksmų ar neveikimo, t. y. kurių kreditorius nebūtų patyręs, jeigu skolininkas nebūtų atlikęs neteisėtų veiksmų. Dėl šios priežasties nuostoliais nelaikytinos tos kreditoriaus išlaidos, kurių jis patiria ne dėl skolininko neteisėtų veiksmų, o dėl kitų priežasčių, pavyzdžiui, dėl to, kad pats kreditorius vykdo tam tikrą įstatyme nustatytą prievolę. Pinigų sumos, kurias asmuo sumoka vykdydamas savo prievolę teismų praktikoje nėra vertinamos kaip žala.¹⁵⁸ Tokia kreditoriaus prievole būtų galima laikyti įstatyme numatytą prievolę mokėti valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją.

Taip pat teismų praktikoje yra pasakyta, kad nuostolius išlaidų forma civilinėje teisėje apibūdina tokie požymiai: 1) realumas; 2) būtinumas; 3) protingumas¹⁵⁹. Tokie išlaidų požymiai yra atskleisti ir Europos Žmogaus Teisių Teismo, kuris vienoje savo byloje pasisakė, kad: „*Pagal teismo suformuotą praktiką, teisinės išlaidos pagal Konvencijos (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija – aut. pastaba) 41 straipsnį yra priteisiamos tuo atveju, jeigu yra nustatyta, kad jos buvo būtinos, realiai patirtos ir protingo dydžio*“¹⁶⁰. Realumo požymis reiškia, kad

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Senasis dvaras“ v. UAB „Veroeva“. (bylos Nr. 3K-3-138/2011).

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Inkaso“ (teisių perėmėjas UAB „Edvantus“) v. V. B. (bylos Nr. 3K-3-563/2013).

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. J. C., T. C. (bylos Nr. 3K-3-60/2014).

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „D. G. ir partneriai“ v. A. V. (bylos Nr. 3K-3-598/2013).

¹⁶⁰ *Jasiūnienė v. Lithuania*, No. 41510/98, (ECHR), 2003.

išlaidomis pripažįstamos iš tikrųjų išleistos lėšos. Reikšdamas reikalavimą dėl išlaidų priteisimo, asmuo turi įrodyti ne galimas ir ar tikėtinas (hipotetines) sąnaudas ar kaštus, o iš tikrųjų pagal sutartį sumokėtas lėšas ir tai įrodyti leistiniais įrodymais.¹⁶¹ Teismų praktikoje išlaidų būtinumas yra suprantamas kaip objektyvaus pobūdžio aplinkybės, bet ne kaip subjektyvūs asmens norai ir pageidavimai patirti tokias išlaidas¹⁶². Taigi galima daryti išvadą, kad išlaidos kaip nuostoliai, turi būti iš tikro sumokėtos, objektyviai neišvengiamos (būtinės) ir ne pernelyg didelės¹⁶³.

Taipogi mokslinėje literatūroje yra išskiriami ir sąnaudų požymiai: jos turi būti būtinės (priverstinės) ir protingos (ne pernelyg didelės)¹⁶⁴. Išlaidų ir sąnaudų skirtumas yra tai, kad išlaidos yra jau išleistos lėšos, o sąnaudos yra žalai padengti reikalingos lėšos, kurios dar nėra sumokėtos, bet jos tam tikrais atvejais teismų būna priteisiamos¹⁶⁵. Taigi trumpiau tariant, sąnaudoms nėra būtinai realumo (tikrumo) požymis, tad tuo jos ir skiriasi nuo išlaidų. Tokį skirtumą puikiai iliustruoja jau prieš tai minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kurioje žala pasireiškė kaip kaimyno buto užliejimas vandeniui, kuriam buvo reikalingas remontas ir tai teismas pripažino turto sugadinimu, kuriam sutvarkyti reikalingos lėšos šioje situacijoje galėtų pasireikšti ir kaip išlaidos, jei remontas jau būtų atliktas (realiai remontui sumokėti pinigai) arba tik būsimo remonto kaštai (sąnaudos), jei toks remontas dar nebūtų atliktas¹⁶⁶.

Taip pat svarbu paminėti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių yra konstatavęs, kad preliminariosios sutarties, sudarytos pagal LR CK 6.165 straipsnį, pažeidimo atveju tiesioginius nuostolius gali sudaryti nukentėjusios šalies ikisutartinėse derybose dėl preliminariosios sutarties sudarymo faktiškai turėtos ir įrodytos išlaidos (pvz., dokumentų rengimo, suteiktų teisinių paslaugų apmokėjimo, kelionės ir kitos išlaidos)¹⁶⁷. Tai reiškia, kad šalis gali patirti tiesioginių nuostolių ir ikisutartiniuose santykiuose.

Jau buvo minėta, kad be kitų, tiesioginiai nuostoliai gali pasireikšti ir kaip išlaidos, skirtos pažeistai teisei grąžinti į padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo. Pavyzdžiui, vienoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad netekus vaiko gyvenamosios vietos ir pažeidus vaiko teisę į

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartyje civilinėje byloje *R. J. firma (duomenys neskelbtini) v. Kauno miesto savivaldybės administracija*. (bylos Nr. 3K-3-62/2008).

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *J. M., I. M. v. L. M.* (bylos Nr. 3K-3-479/2002).

¹⁶³ Norkūnas A., *supra* note 21, p. 43.

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 45.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *M. K. ir E. K. v. G. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-3-299/2008).

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. individualios įmonės v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“* (bylos Nr. 3K-3-455/2008).

būstą, tokiomis išlaidomis gali būti pripažintos faktinės kito būsto įsigijimo išlaidos¹⁶⁸. Tai reiškia, kad tėvai pažeidę vaiko teisę į būstą ir taip padarę jam žalos turi jam užtikrinti tokią teisę ir tokiu būdu vaikas, kaip nukentėjęs asmuo, būtų sugrąžintas į iki teisės pažeidimo buvusią padėtį.

Sutartinėje atsakomybėje kreditoriaus tiesioginėmis išlaidomis, kurias privalo atlyginti sutartį pažeidęs skolininkas, dažniausiai yra laikomos kreditoriaus dėl prievolės neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo panaudotos piniginės lėšos. Pavyzdžiui, jei dėl tiekėjo kaltės nustatytu terminu nebūtų išsiųstos prekės geležinkeliu ir pirkėjas pats atvyktų išvežti šias prekes iš tiekėjo sandėlio autotransportu, tai tokiu atveju tiekėjas privalėtų atlyginti pirkėjo patirtas papildomas pervežimo išlaidas ir kt¹⁶⁹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas dėl nesąžiningų vienos šalies veiksmų atsiradusių nutraukus negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį, tiesioginiais nuostoliais šioje byloje pripažino įvairias nukentėjusio asmens patirtas išlaidas, t.y. nukentėjusios šalies patirtus turto nurašymo, PVM ataskaitos tikslinimo, turto perleidimo nuostolius, išeitines pašalpas darbuotojams, socialinio draudimo įmokas nuo išeitinių pašalpų, įmokas į Garantinį fondą bei kitas dėl neteisėto sutarties nutraukimo nukentėjusios šalies patirtas papildomas sąnaudas bei išlaidas (valymą, remontą, reklamos išardymo darbus, atliekų išvežimą, transportą)¹⁷⁰.

Asmens sužalojimo atveju, t.y. deliktinėje atsakomybėje, tokias išlaidas gali sudaryti medikamentų, priežiūros, rehabilitacijos, prisitaikymo prie aplinkos ir kitos išlaidos, susijusios su asmens sužalojimu ar jo padarinių pašalinimu bei kitos išlaidos¹⁷¹.

Apibendrinant pateiktą teismų praktiką matyti, kad tiesioginiai nuostoliai iš esmės yra suprantami kaip asmens turėtos išlaidos, bet ne kaip pats turto netekimas arba sužalojimas, kuris turėtų reikšti patį neigiamą padarinį, t.y. žalą. Pastebėtina, kad teismai kalbant apie turto netekimą arba sužalojimą, tiek apie išlaidas, didelį dėmesį skiria jų realumui, todėl manytina, kad tai tik patvirtina ankstesniame poskyryje išdėstytą poziciją, kad tikslesnis terminas apibūdinti žalai, kuri pasireiškia turto sužalojimu arba netekimu būtų realios žalos terminas, o ne sąvoka „*tiesioginiai nuostoliai*“. Taip pat manytina, kad LR CK 6.249 straipsnio 1 dalies redakcija yra šiek tiek netiksli, nes dauguma teisės mokslininkų, o kai kuriais atvejais net ir teismai tiesioginiais nuostoliais laiko viską, kas LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje yra pateikta iki jų sąvokos: ir turto sužalojimą, ir turto

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje *V.D. v. A. D.* (bylos Nr. 3K-3-383/2008).

¹⁶⁹ Vasarienė D. *Civilinė teisė*. Vilniaus vadybos kolegija, Vilnius 2002, p. 223.

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rimi Lietuva“ v. UAB „Atvanora“*. (bylos Nr. 3K-3-348/2008).

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 29 d. nutartį civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius v. AB „ERGO Lietuva“*. (bylos Nr. 3K-3-620/2013).

netekimą ir turėtas išlaidas, o tai kaip jau minėta nėra teisinga ir tikslu. Nors pastebima, kad kai kurie teisės mokslininkai, pavyzdžiui, profesorius Vytautas Mizaras savo darbe apie autorių teisių civilinius gynimo būdus¹⁷², jau ganėtinai seniau buvo pateikęs tokią nuomonę.

2.2.2. Netiesioginiai nuostoliai ir jų samprata

Priešingai nei tiesioginių, netiesioginių nuostolių sąvoka LR CK nėra tiesiogiai įtvirtinta. LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje be tiesioginių nuostolių yra tik išskirta: „*taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų.*“ Kaip jau buvo minėta šio darbo pirmajame skyriuje, netiesioginiai nuostoliai, nors ir neįtvirtinti įstatyme, tačiau pasak Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, jie pačia savo esme išplaukia iš pačios LR CK 6.249 straipsnio 1 dalies¹⁷³.

Teismų praktika nepateikia netiesioginių nuostolių apibrėžimo, tik pavienėse nutartyse galima rasti platesnį jų apibūdinimą, pavyzdžiui: „*netiesioginiai nuostoliai - pajamos, kurias jis būtų gavęs, jei nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (negauta nauda)*“ arba „*Negautos pajamos – tai netiesioginiai nuostoliai, kvalifikuojami kaip turtinė žala*“¹⁷⁴. Teisės doktrina taipogi daug dėmesio neskiria netiesioginių nuostolių apibūdinimui, nes tarsi savaime yra suprantama, kad įstatyme šalia tiesioginių nuostolių yra įtvirtinta netiesioginių nuostolių kategorija, reiškianti negautas pajamas¹⁷⁵. Taigi kaip matyti, tiek teismai, tiek teisės mokslininkai netiesioginius nuostolius supranta būtent kaip įstatyme įtvirtintą negautų pajamų kategoriją, tad toliau netiesioginiams nuostoliams apibūdinti kaip sinonimas bus vartojama ši (negautų pajamų) sąvoka, neatsižvelgiant į tai, kad apskritai negautų pajamų priskyrimas netiesioginiams nuostoliams laikytinas ne itin tikslu.

Teisės doktrinoje nors ir negausiai, bet galima sutikti netiesioginių nuostolių apibrėžimų, kuriais jie apibūdinami kaip neteisėtų veiksmų nulemtos išlaidos ir/ar turto sumažėjimas, atsirandantys kaip žalos padarymo papildomas rezultatas, arba kurie yra būtini siekiant gauti teisingą žalos atlyginimą (negautos pajamos, žalos prevencijos arba sumažinimo, nuostolių įvertinimo, ir

¹⁷² Mizaras V., *supra* note 91, p. 96.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartyje civilinėje byloje A. L. v. UAB „Artrio“. (bylos Nr. 3K-3-216/2005. Teismų praktika. 2005, N.24.) buvo konstatuota, kad: „*Taigi įstatymas greta tiesioginių nuostolių numato ir netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) atlyginimą.*“

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. valstybės įmonė Ignalinos atominė elektrinė. (bylos Nr. 3K-3-37-706/2015).

¹⁷⁵ Arba tiksliau, kaip buvo aptarta 2.1.2. poskyryje – negautas pelnas. Tačiau bus vartojama CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas terminas „negautos pajamos“, turint omenyje, kad negautos pajamos suprantamos kaip grynosios negautos pajamos, t.y. atskaičius visus pagal Pelno mokesčio įstatymą numatytus mokesčius ir mokėjimus ir pan.

civilinės atsakomybės taikymo išlaidos)¹⁷⁶. Iš čia galima matyti, kad kai kurie autoriai netiesioginiams nuostoliams priskiria ne tik LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas negautas pajamas, bet ir to paties straipsnio 4 dalyje numatytus nuostolius, tačiau kiti autoriai mano, kad tai yra atskira nuostolių rūšis¹⁷⁷. Kadangi šiuo klausimu Lietuvos teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės, toliau kalbant apie netiesioginius nuostolius bus kalbama tik apie negautas pajamas.

Kadangi nei LR CK, nei jokiame kitame teisės akte nėra įtvirtinta netiesioginių nuostolių kaip negautų pajamų atlyginimo tvarka, todėl didelis vaidmuo plėtojant šį institutą tenka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai. Joje yra laikomasi nuoseklios pozicijos, kad apie tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip netiesioginiai, t.y. negautos pajamos, sprendžiamos pagal tokius kriterijus: „1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų.“¹⁷⁸ Taigi atsižvelgiant į šiuos teismų nustatytus netiesioginių nuostolių atlyginimo kriterijus, nukentėjęs asmuo arba kreditorius visada privalo įrodyti tokių nuostolių, pasireiškusių negautomis pajamos numatomumą, pagrįstą tikėtinumą tokį turtą gauti bei, kad tokios pajamos negautos būtent dėl neteisėtų skolininko veiksmų, t.y. turi egzistuoti visų nurodytų aplinkybių visuma ir nesant nors vienos iš jų, negalima kalbėti apie nuostolius, atsiradusius negautų pajamų forma. Byloje *N.S. v. Vilniaus miesto 19-ojo notarų biuro notarė T.N.*¹⁷⁹, ieškovė kreipėsi į teismą dėl to, kad jai paveldėjus turtą ir jį įregistravus, testamentas, kuriuo ji šį turtą paveldėjo, buvo pripažintas negaliojančiu ir jai netekus viso turto buvo padaryta žala. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad „vien turto pagal panaikintą testamentą negavimo faktas nereiškia, kad yra padaryta žala. Negautas turtas ar pajamos kaip žala yra tada, jeigu buvo pagrįsta tikėtis ir realu tokį turtą gauti“¹⁸⁰. Taip pat teismas nurodė, kad „negautą turtą pagal panaikintą testamentą dėl valios trūkumų kaip žalą negalima vertinti nesant vieno iš žalos, kaip negauto turto, kurį buvo numatoma gauti, požymių – pagrįsto tikėtinumo jį gauti“¹⁸¹.

¹⁷⁶ Norkūnas A., *supra* note 21, p. 43.

¹⁷⁷ Mikelėnas, V., *supra* note 19, p. 343.

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Peata“ v. UAB „Virginijus ir Ko“*. (bylos Nr. 3K-3-36/2014).; 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB Klaipėdos viešbučio v. AB „Axis Industries“*. (bylos Nr. 3K-3-220/2014); 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Palink“ v. UAB „Kauno saulėtekis“*. (bylos Nr. 3K-3-364/2014).

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. v. A. D.* (bylos Nr. 3K-3-443/2007).

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. v. A. D.* (bylos Nr. 3K-3-443/2007).

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. v. A. D.* (bylos Nr. 3K-3-443/2007).

Taip pat teismai savo nuosekliai formuojamoje praktikoje yra ne kartą konstatavę, kad netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos), kaip vienas iš sutartinės atsakomybės taikymo instrumentų, gali būti atlyginami tik tuo atveju jei jie iš tikrųjų buvo realiai padaryti. Bylos šalis, siekianti gauti netiesioginių nuostolių atlyginimą, turi visada įrodyti, kad ji patyrė realių nuostolių, t. y. negavo pajamų būtent dėl kitos šalies neteisėtų veiksmų padarinių. Pasak Lietuvos teismų, patirti netiesioginiai nuostoliai turi būti pagrįsti realiomis bei neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis¹⁸². Lietuvos Aukščiausiasis Teismas negautomis pajamomis pagrįstai pripažino nuomotojo negautas pajamas dėl nuomininko vienašališko terminuotos nuomos sutarties nutraukimo, priteisdamas jas už laikotarpį nuo sutarties nutraukimo iki tol, kol buvo rastas naujas nuomininkas, argumentuodamas tuo, kad nuomotojas sudarydamas sutartį pagrįstai tikėjosi, kad ji bus vykdoma ir, kad jis realiai gaus pajamas (teisėtų lūkesčių principas)¹⁸³. Taigi, remiantis CK 6.249 straipsnio 1 dalimi, norint asmeniui prisiteisti netiesioginius nuostolius (negautas pajamas) turi būti nustatytos realios asmens galimybės gauti konkrečias pajamas, atsižvelgiant į ankstesnes jo gautas pajamas, taip pat į pasiruošimą bei priemones, kurių jis ėmėsi, siekdamas gauti šių pajamų ir pan¹⁸⁴. Iš tokio teismo išaiškinimo būtų galima daryti išvadą, kad kaip ir tiesioginių nuostolių, taip ir netiesioginių (negautų pajamų) atlyginimas pasižymi jų realumu ir toks negautų pajamų buvimo realumas, autorės nuomone, turėtų būti išskiriamas ir įvardijamas, šalia prieš tai minėtų negautų pajamų atlyginimo kriterijų, nes kaip matyti asmeniui neužtenka vien tik pagrįstai tikėtis ir būti numačius tokias pajamas gauti.

Rengiant naująjį LR CK daug buvo remtasi UNIDROIT principais, todėl ir nuostatos dėl negautų pajamų į Lietuvos nacionalinę teisę yra perkeltos iš šių principų. Pirmiausia pažymėtina, kad UNIDROIT principų 7.4.2. straipsnio komentare nuostolių atlyginimas taipogi apima ne tik tiesioginius nuostolius, kuriuos nukentėjusysis patyrė, bet ir negautas pajamas, kurias gauti sutrukdė padarytas sutarties pažeidimas¹⁸⁵. Taip pat UNIDROIT principų komentare pripažįstama, jog negautos pajamos neretai pasireiškia kaip prarasta galimybė gauti naudos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasiremdamas tarptautinių dokumentų patirtimi, yra konstatavęs, kad tokia prarasta galimybė išvengti praradimų - sutaupyti patenka į negautų pajamų sampratą, nes negautos pajamos

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje *V. Š. v. A. N., A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). Teismų praktika. 2006, Nr. 26.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Nekilnojamojo turto gama“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija*. (bylos Nr. 3K-3-516/2013).

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *ŪB „Vanaginė“ v. Lietuvos Respublika, atstovaujama Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos* (bylos Nr. 3K-3-305/2007).

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Belvedere prekyba“ v. UAB „Departus“*. bylos Nr. 3K-3-116/2012.

iš esmės būtent ir reiškia tai, kad asmuo netenka galimybės pagerinti savo padėtį. Taip šis teismas išaiškino sprenddamas bylą, kurioje ieškovas kreipėsi į vieną kompaniją jo transporto priemonės remontui. Ši kompanija atlikusi ieškovo transporto priemonės remontą išrašė sąskaitą faktūrą, nurodydama, jog po to, kai ieškovas atsiųs pakeistą seną detalę ir šią apžiūrėjęs bus nustatyta, kad jai taikoma garantija, sąskaita faktūra bus atšaukta. Dėl detalės gabenimo ieškovas susitarė su atsakovu, kurio vairuotojas–ekspeditorius priėmė siunčiamą krovinį ir už vežimo paslaugą pateikė sąskaitą, kurią Ieškovas apmokėjo, tačiau siuntinys nebuvo nei nugabentas, nei gražintas ieškovui. Ieškovas šioje byloje savo patirtą žalą kildino iš to, kad, atsakovui praradus detalę, jis neteko galimybės pasinaudoti detalės keitimui galbūt taikytina garantija ir atleidimu nuo prievolės apmokėti pateiktą sąskaitą faktūrą už sugedusios detalės pakeitimą nauja. Teismas konstatavo, kad prašomi atlyginti nuostoliai yra ne tiesioginiai, bet išvestiniai – dėl tiesiogiai padarytos žalos prarasta galimybė išvengti turtinių praradimų – sąskaitos apmokėjimo. Jei atsakovas būtų pristatęs krovinį – jis galbūt būtų turėjęs tam tikrą naudą, kurios šioje situacijoje neteko.¹⁸⁶ Taigi galima konstatuoti, kad šia nutartimi kasacinis teismas šiek tiek praplėtė netiesioginių nuostolių sampratos ribas.

Taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pripažįstama galimybė atlyginti netiesioginius nuostolius negautų pajamų forma ir tuo atveju, kai neįvykdoma preliminarioji sutartis. Kasacinis teismas vienoje savo bylų yra išaiškinęs, kad ikisutartinių santykių pažeidimo atveju galimi tokie atvejai, kai teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalauja, jog nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai būtų kompensuotos ne tik derybų dėl preliminariosios sutarties sudarymo metu atsiradusios išlaidos (t.y. tiesioginiai nuostoliai), bet taip pat ir negautos pajamos, kurias šalis būtų gavusi, jeigu nebūtų buvę kito asmens neteisėtų veiksmų (LR CK 6.249 straipsnis).¹⁸⁷ Iš šitos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties galima numanyti, kad teismas ikisutartiniuose santykiuose žinomą prarastos galimybės piniginę vertę prilygina sutartiniuose santykiuose išskiriamais netiesioginiams nuostoliams, t.y. negautoms pajamoms ir taip tarsi dar išplečia jų sampratą bei ribas, tačiau ar tokia praktika yra teisinga ir ar galima prarastos galimybės piniginę vertę laikyti netiesioginiais nuostoliais, kuriai būtų taikomi tie patys atlyginimo kriterijai kaip ir negautoms pajamoms, bus kalbama trečiajame šio mokslinio darbo skyriuje.

Taip pat dar kitoje kasacinio teismo nutartyje buvo pasakyta, kad: „*Negautos pajamos parduodamo turto atžvilgiu yra dvejetainio pobūdžio: negauta parduodamos prekės kaina kontrahentui neįvykdžius pirkimo – pardavimo sutarties bei parduodamo turto vertės praradimas, kuomet prekė*

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH. (bylos Nr. 3K-3-52/2013). Teismų praktika. 2013, Nr. 39.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje E. Č.-Š. v. UAB „Pakruojo parketas“. (bylos Nr. 3K-3-82/2010).

vėliau kitam pirkėjui parduodama už mažesnę kainą (CK 6.258 str. 5 d.)¹⁸⁸. Tokiais atvejais pagrindinis kriterijus apsprendžiantis esant parduodamo turto vertės praradimui netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) dydį yra parduodamos daikto rinkos vertė ir vertės pokytis. Jei nepraėjus ypatingai daug laiko ir dedant maksimalias pastangas parduoti daiktą, antrajam pirkėjui jis būtų parduodamas žymiai mažesne kaina, tai tokioje situacijoje netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos) pasireikštų kaip kainų skirtumas tarp pirmo, neįvykusio pardavimo ir antrojo pardavimo.

Taip pat neįmanoma nepaminėti ir teismų praktikoje išskirtų kriterijų, kuomet žala padaroma neteisėtai taikant laikinas apsaugos priemones: be trijų pagrindinių kriterijų, kurie yra taikomi kone kiekvienoje byloje, kurioje yra siekiama priteisti negautas pajamas, kaip netiesioginius nuostolius, dar yra išskiriamas ir ketvirtas kriterijus, kuris sako, kad vertintini ir paties asmens, kurio turtui buvo taikyti procesiniai suvaržymai, veiksmai – kaip jis, siekdamas tam tikro pelno, naudojosi savo turtinėmis teisėmis, kol nebuvo taikytos laikinosios apsaugos priemonės ir vėliau jas taikius, t. y. ar jis nebuvo pasyvus, siekdamas pakeisti ir/ar panaikinti pritaikytas laikinas apsaugos priemones.¹⁸⁹

Netiesioginiai nuostoliai negautų pajamų forma gali atsirasti ir kaip deliktinės atsakomybės rezultatas. Vienas iš tokių atvejų yra dėl asmens sveikatos sužalojimo asmens patirtos negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jei nebūtų buvę pažeidėjo neteisėtų veiksmų. Asmens sužalojimo atvejais turtinė žala kaip netiesioginiai nuostoliai pasireiškia negautų darbinių pajamų forma, kuri dažniausia apskaičiuojama pagal netekto darbingumo lygį, t.y. kiek pajamų nukentėjęs asmuo gavo iki sužalojimo ir kokias pajamas gauna ar gaus po sužalojimo. Kitoje byloje, ieškovės negautos pajamos atsirado todėl, kad ji buvo neteisėtai išbraukta iš praktikuojančių advokatų sąrašų ir tai lėmė jos negalėjimą gauti pajamų, kurias ji būtų gavusi teikdamas teisines paslaugas ir šioje byloje tokios nukentėjusiosios negautos pajamos jai buvo priteistos¹⁹⁰.

Taigi iš viso to, kas nurodyta aukščiau galima daryti išvadą, kad taip, kaip netiesioginė žala, taip ir netiesioginiai nuostoliai Lietuvos teismų praktikoje yra suprantami tik kaip negautos pajamos ir tokia yra tiek teismuose, tiek teisės doktrinoje nusistovėjusi praktika, atsiradusi nuo pat naujojo LR CK priėmimo. Autorės nuomone, tai yra tik iš dalies teisinga, nes netiesioginiai nuostoliai, taip kaip ir netiesioginė žala gali pasireikšti ne vien tik pajamų negavimu, o negautos

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybės įmonės Valstybės turto fondo v. UAB „Bandužiai“*. (bylos Nr. 3K-3-1177/2003). Teismų praktika. 2003, Nr. 21.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Spindulys“ v. UAB „Kaminera“*. (bylos Nr. 3K-3-437/2014).

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje *E. Š. v. Lietuvos advokatūra*. (bylos Nr. 3K-3-26/2007).

pajamos ne visada turi reikšti dėl teisės pažeidimo atsiradusius netiesioginius nuostolius. Apibendrinus aukščiau pateiktas kasacinio teismo nutartis, matyti, kad kai kuriais atvejais teismas dėl tokio nusistovėjusio tik iš dalies tinkamo netiesioginių nuostolių aiškinimo kartais yra priverstas išplėsti pačios negautų pajamų sampratos ribas ir neretai šiai kategorijai priskiria kitas savo esme panašias kategorijas: pavyzdžiui, prarastos galimybės piniginę vertę, prarastą galimybę sutaupyti, nuostolius atsiradusius dėl galimybių naudotis daiktu sumažėjimo¹⁹¹, arba nuostolius atsiradusius dėl teisėtų lūkesčių ir kt.

Apibendrinus tai, kas buvo išdėstyta šiame skyriuje būtų galima daryti tokias išvadas, kad pirmiausia, žala ir nuostoliai, nors iš esmės kyla iš tų pačių neteisėtų kito asmens veiksmų, bet savo esme turėtų būti laikomos skirtingomis kategorijomis¹⁹². Žala, kaip ne kartą buvo konstatuota, reiškia atsiradusį patį neigiamą padarinį, o nuostoliai tai to padarinio ekvivalentas pinigais. Teismų praktikoje ir teisės doktrinoje dažnai šios sąvokos yra painiojamos ir aiškiam šių sąvokų atskyrimui ne visada yra skiriamas pakankamas dėmesys. Kadangi šio magistro baigiamojo darbo tikslas yra atriboti tiesioginius ir netiesioginius nuostolius, tai pirmiausia kiltų būtinybė juos atriboti nuo tiesioginės ir netiesioginės žalos. Netiesioginiai nuostoliai ir netiesioginė žala Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje yra suprantami vienodai – kaip asmens negautos pajamos (negautas pelnas), todėl skirtumų tarp šių dviejų kategorijų nepastebima, o juolab, kad ir teismai bei teisės mokslininkai retai apie juos kalba kaip apie netiesioginę žalą ar netiesioginius nuostolius – dažniau ši kategorija yra įvardijama tiesiog kaip negautos pajamos. Kadangi netiesioginės žalos samprata įtvirtinta Lietuvoje neatitinka užsienio šalyse nusistovėjusios praktikos tai iš esmės ir netiesioginių nuostolių, teismų praktikoje suprantamų vien tik kaip negautų pajamų ar jai prilyginamų kitų nuostolių rūšių, samprata, yra taip pat iš dalies netiksli. Šiek tiek sudėtingiau iš pateiktos teisės doktrinos ir teismų praktikos nuostatų analizės, yra atriboti tiesioginę žalą ir tiesioginius nuostolius. Tiesioginė žala teisės doktrinoje yra suprantama kaip neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, atsirandantis iš karto veikiant tam tikrą objektą, tuo tarpu tiesioginiai nuostoliai vienareikšmiškai tiek įstatyme, tiek teismų praktikoje ir teisės doktrinoje yra įvardijami kaip turto netekimas, sužalojimas arba turėtos išlaidos. Tai rodo nevienodą šių sąvokų aiškinimą, įnešantį šiek tiek

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje *J. R. personalinė įmonė v. UADB „Industrijos garantas“*. (bylos Nr. 3K-3-442/2004).

¹⁹² Dar vienas pavyzdys, iš kurio galima aiškiai pastebėti skirtumą tarp žalos ir nuostolių yra pateiktas Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *S. B. ir A. J. V. G. S. ir M. S.* (bylos Nr. 3K-3-1037/2001), kurioje teismas konstatuoja, kad: „Žala yra suprantama kaip neigiamas poveikis tam tikram teisės saugomam objektui ir pasireiškia daikto ekonominės ar ūkinės vertės sumažėjimu. Daiktui padaryti fizinio pobūdžio pakenkimai (automobilio detalių sugadinimas ar sunaikinimas) daro žalą, nes sumažina arba sunaikina daikto ekonominę vertę ar jo naudojamąsias savybes. Pinigais įvertinti sugadinto daikto atkūrimo kaštai ar netekimai, susidarę dėl visiško netinkamumo naudotis daiktu, yra nuostoliai.“

netikslumo Lietuvos teisinei sistemai. Atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, tiek teismai, tiek teisės doktrina turėtų daugiau dėmesio skirti šių sąvokų atskyrimui ir suvienodinimui. Tačiau nepaisant autorės nurodytų netikslumų, kitame šio darbe skyriuje, skirtame tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atirbojimui, nurodytos nuostolių kategorijos bus aptariamoms Lietuvoje jau daugiau kaip dešimtmetį gyvuojančio naujojo LR CK ir pagal jį suformuotos bei jau nusistovėjusios praktikos kontekste.

3. TIESIOGINIŲ IR NETIESIOGINIŲ NUOSTOLIŲ ATRIBOJIMO KRITERIJAI

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje būtinumas visiškai atlyginti asmeniui padarytą turtinę žalą yra įtvirtintas kaip konstitucinis principas. Lietuvos civilinėje teisėje šis konstitucinis principas yra įgyvendinamas per visiško nuostolių atlyginimo principą, kurio paskirtis yra atsakingam už padarytą žalą asmeniui visiškai atlyginti atsiradusius tiesioginius ir (ar) netiesioginius nuostolius bei grąžinti nukentėjusįjį asmenį į iki teisės pažeidimo buvusią padėtį, adekvačiai kompensuojant jo patirtų nuostolių dydį. Tačiau šis principas nėra visiškai absoliutus: įstatyme yra įtvirtinti atvejai, kuomet yra numatyta atlyginti vienokią nuostolių rūšį, tačiau nenumatyta galimybės gauti kitos nuostolių rūšies atlyginimo, todėl susidaro situacijos kuomet yra būtina tiksliai atriboti ir išsamiai ištirti tiesioginius ir netiesioginius nuostolius bei jų atlyginimo ypatumus. Atsižvelgiant į tai, šiame magistro baigiamojo darbo skyriuje pirmiausiai bus apžvelgiama tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo reikšmė Lietuvos teisinei sistemai, taip pat bus tiriamos Lietuvos teismų praktikoje sutinkamos tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo problemos, bus bandoma išsiaiškinti kokiais kriterijais vadovaujantis juos būtų galima lengviau bei tiksliau atriboti tarpusavyje bei apžvelgti atvejus, kai tiesioginius ir/ar netiesioginius nuostolius (negautas pajamas) reikia atriboti ir nuo kitų panašių nuostolių (žalos) rūšių.

3.1. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo reikšmė

Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo svarba ir reikšmė jau buvo pastebima ir senovės romėnų teisėje. Tuomet dažniausiai būdavo atlyginami tik tiesioginiai nuostoliai, t.y. artimiausi (mažiausiai nutolę) juridinio fakto, kuris yra žalos atlyginimo pagrindas, padariniai. Pavyzdžiui, jei kažkas pardavė kviečius, bet jų neperdavė pirkėjui ir to pasekmėje išmirė pastarojo vergai, tai tokiais atvejais pardavėjas privalėdavo atlyginti tik kviečių, bet ne žuvusių vergų vertę¹⁹³, kas pagal dabartinę nuostolių sampratą būtų laikoma netiesioginiais nuostoliais.

Šiuolaikinėje teisės doktrinoje galima rasti nuomonių, kad nuostolių skirstymas į tiesioginius ir netiesioginius neturi jokios praktinės reikšmės, nes žala bet koku atveju turi būti atlyginama visiškai¹⁹⁴. Tačiau pasak Valentino Mikelėno, žalos ir nuostolių skirstymas rūšimis nėra reikšmingas vien teorijai: šis grupavimas neretai yra svarbus ir praktikoje nustatant atlygintinos

¹⁹³ Nekrošius I., *supra* note 5, p. 232.

¹⁹⁴ Winiger B., *supra* note 10, p. 326.

žalos ir nuostolių dydį¹⁹⁵. O ypač tai aktualu tada, kai, pavyzdžiui, įstatymas nustato, kad bus atlyginami tik tiesioginiai nuostoliai¹⁹⁶, nes tuomet yra būtina tiksliai atriboti tiesioginius nuostolius nuo netiesioginių (negautų pajamų), antraip nebūtų pasiekti įstatyme numatytų normų tikslai. Apriboti savo atsakomybę (pavyzdžiui, sutarties neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo atveju atlyginti tik tiesioginius nuostolius) vadovaudamosi sutarčių laisvės principu gali ir šalys apie tai susitardamos savo sudarytoje sutartyje. Taigi atvejais kuomet esant ribotai atsakomybei ir tarp šalių kilus ginčui dėl netinkamai įvykdytos arba neįvykdytos sutarties, teisingas nuostolių atribojimas taptų itin svarbus ir aktualus ne tik teoriškai, bet ir praktiškai, nes asmeniui besikreipiant į teismą dėl tokių nuostolių priteisimo kiltų pareiga tinkamai suformuluoti ne tik ieškinio pagrindą bet ir dalyką¹⁹⁷. Tačiau tuomet nukentėjęs asmuo arba nukentėjusioji sutarties šalis gali susidurti su problema kaip teisingai identifikuoti ir atriboti šias nuostolių rūšis, nes nei teismų praktikoje, nei teisės aktuose, nei teisės doktrinoje nėra aiškiai išskirtų šių nuostolių rūšių atribojimo kriterijų. Taip pat stokojant teismų praktikos šioje srityje, yra pastebimos tokios situacijos, kuomet ir skirtingų instancijų teismai skirtingai identifikuoja ir atriboja pažeidimo metu kilusią žalą ir dėl jos atsiradusius kitos šalies nuostolius, todėl autorės nuomone, šiame skyriuje yra būtina apžvelgti šių nuostolių rūšių atribojimo kriterijus.

Taip pat ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pasakyta, kad LR CK 6.251 straipsnyje įtvirtintas visiško nuostolių atlyginimo principas sutartinės civilinės atsakomybės atveju gali būti įstatymo ribojamas, ypač kai tai susiję su prievole atlyginti netiesioginius nuostolius¹⁹⁸. Tokia teismo pozicija argumentuojama tuo, kad LR CK 6.258 straipsnio 4 dalyje yra numatyta, kad neįvykdžiusi prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę (nuostolių numatymo doktrina). Pagal tai galima matyti, kad, pavyzdžiui, sutartį pažeidusios įmonės

¹⁹⁵ Mikelėnas V., *supra* note 7, p. 145.

¹⁹⁶ Pavyzdžiui, LR CK 6.980 straipsnio 2 dalis sako, kad: „Partneris, nutraukęs sutartį, turi atlyginti kitiems partneriams dėl sutarties nutraukimo padarytus tiesioginius nuostolius.“; CK 6.634 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad: „Panaudos gavėjas, nustatęs neaptartus jam perduoto daikto trūkumus, savo pasirinkimu turi teisę reikalauti, kad panaudos davėjas juos neatlygintinai pašalintų arba atlygintų trūkumų šalinimo išlaidas, arba nutraukti sutartį ir atlyginti tiesioginius nuostolius“; CK 6.635 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad: „Sudarant daikto perdavimo naudotis neatlygintinai sutartį, panaudos davėjas privalo įspėti panaudos gavėją apie trečiųjų asmenų teises į perduodamą daiktą. Jeigu ši pareiga neįvykdoma, panaudos gavėjas turi teisę reikalauti nutraukti sutartį ir atlyginti tiesioginius nuostolius.“; CK 6.750 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad: „Jeigu turistas atsisako sutarties dėl su juo susijusių aplinkybių, kurių jis negali kontroliuoti ir kurių sutarties sudarymo metu negalėjo protingai numatyti, kelionės organizatorius turi teisę reikalauti atlyginti patirtus tiesioginius nuostolius, padarytus dėl tokio atsisakymo, išskyrus atvejus, kai sutarties atsisakoma dėl nenugalimos jėgos aplinkybių. Šioje dalyje nurodytais atvejais atlygintinų tiesioginių nuostolių dydis negali viršyti sutartyje nustatytos kelionės kainos.“

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 135 straipsnis. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH. (bylos Nr. 3K-3-52/2013). Teismų praktika. 2013, Nr. 39.

(verslininko) pareiga atlyginti negautas pajamas (netiesioginius nuostolius) priklauso nuo to, ar ji galėjo ir turėjo numatyti tokius nuostolius. Europos sutarčių teisės principų 9:503 straipsnyje yra numatyta panaši nuostata, tačiau ji nėra absoliuti, nes galima jos netaikyti, jei sutartis buvo pažeista dėl skolininko tyčios arba didelio neatsargumo. Taigi ir Lietuvoje kartu taikant LR CK 6.251 straipsnio 1 dalį ir 6.258 straipsnio 4 dalį galima būtų sakyti esant įtvirtintą tokią taisyklės išimtį, kuomet nuostoliai, jei jie atsirado skolininkui veikiant tyčia ir dėl didelio neatsargumo, turi būti atlyginami nepaisant to, kad jų sutarties sudarymo metu nebuvo galima numatyti¹⁹⁹.

Nors ne dažnai, bet Lietuvos teismų praktikoje yra pasitaikę keletas atvejų, kuomet teismai nagrinėdami tarp šalių kilusius ginčus konstatuoja, kad svarbu atriboti tiesioginius ir netiesioginius nuostolius. Kaip vienas iš pavyzdžių galėtų būti pateikiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentas byloje, kurioje teismas sprendamas tarp šalių atsiradusį ginčą pasakė, kad: „*svarbu atskirti nuostolius, tiesiogiai kilusius dėl atsakovo veiksmų (negautas pajamas Vokietijos įmonei Heinrich N. Claus GmbH&Co.KG pardavus atsakovo ieškovui parduotus rugius už mažesnę, nei ekologiškiems rugiams taikytiną, kainą) ir nuostolius, netiesiogiai kilusius dėl atsakovo veiksmų (dėl kitų dviejų ūkininkų ieškovui parduotų grūdų pardavimo ieškovo kontrahentui už mažesnę kainą)*“.²⁰⁰ Nepaisant to, kad šioje nutartyje teismas tiesiogiai kilusiais nuostoliais laiko negautas pajamas (kas yra neįprasta Lietuvos teismų praktikoje), tačiau čia pastebima tai, kad yra kalbama būtent apie tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimą.

Taigi iš visų aukščiau pateiktų nuostatų matyti, kad teisingas tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas, nepaisant visų ankstesniuose šio darbo skyriuose nurodytų netikslumų, turi svarbią ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę Lietuvos civilinėje teisėje, leidžiančią teisingai bei tinkamai identifikuoti patirtus nuostolius.

3.2. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas tarpusavyje: problemos, kriterijai, skirtumai bei panašumai

Būtinumą nustatyti tam tikrus tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo kriterijus sąlygoja tai, kad kartais skirtingų instancijų teismai pateikia skirtingus atsiradusių nuostolių vertinimus. Pavyzdžiui, byloje *UAB „Geosprendimai“ v. G. K.*, kurioje ieškovas savo reikalavimą grindė tuo, kad jis dėl neteisėtų atsakovo veiksmų, kuomet pastarasis siekė finansinės naudos sau,

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH*. (bylos Nr. 3K-3-52/2013). Teismų praktika. 2013, Nr. 39.

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje *UAB „Biogrūdai“ v. N. M.* (bylos Nr. 3K-3-65/2014).

permokėjo už įsigytas prekes, apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad ieškovas siekia prisiteisti iš atsakovo ne tiesioginius (realius) nuostolius, o negautas pajamas (netiesioginius nuostolius). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų kolegija nagrinėdama bylą konstatavo, kad atsižvelgiant į ieškovo reikalavimo pagrindą nurodytas aplinkybės šioje byloje ieškovo reikalavimas turi būti kvalifikuotinas kaip reikalavimas priteisti tiesioginius (realius) nuostolius. Kasacinis teismas pasakė, kad turto vertės sumažėjimas ar jo netekimas dėl neteisėtų veiksmų vertintinas kaip tiesioginiai (realūs) nuostoliai, bet ne kaip netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos).²⁰¹ Byloje *M.Ch. ir Z. Ch. p. UAB „Pinus Proprius“* pirmosios instancijos teismas taip pat ieškovų atsiradusią žalą kvalifikavo neteisingai, ją įvardydamas kaip negautas pajamas (netiesioginius nuostolius), tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turto vertės sumažėjimą pripažino ne negautomis pajamomis, o turto vertės netekimu, t.y. tiesioginiais nuostoliais²⁰². Iš šių dviejų pateiktų pavyzdžių galima būtų daryti išvadą, kad ir patys teismai kartais skirtingai kvalifikuoja atsiradusius nuostolius, o tai labiausiai turi įtakos asmenims, patyrusiems žalą, nes nuo to, kaip kvalifikuojami atsiradę nuostoliai pirmiausia priklauso tai ar bus pasiektas tinkamas konstitucinio principo, reiškiančio būtinumą atlyginti padarytą žalą, tinkamas įgyvendinimas. Taip pat nuo to priklauso ir patirtų nuostolių įrodinėjimo bei kiti jų atlyginimo ypatumai.

Aukščiau suformuotai teismų praktikai, autorė linkusi pritarti tik iš dalies, nes jos nuomone turto vertės sumažėjimas ne visada vienareikšmiškai gali būti priskiriamas vien tik tiesioginių nuostolių kategorijai. Pavyzdžiui, situacijose kuomet avarijos metu stipriai nukenčia nukentėjusiojo asmens automobilis - jam yra reikalingas remontas, po kurio automobilio vertė pagal visuomenėje nusistovėjusią praktiką žymiai krenta, tad jei nukentėjusysis iki avarijos buvo suplanavęs tokį automobilį parduoti, tai tokiu atveju kiltų klausimas ar tai tikrai ieškovo patirti tiesioginiai nuostoliai ar tai labiau atitiktų netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) sampratą? Atsižvelgiant į tai, toliau šiame poskyryje ir bus bandoma išsiaiškinti kokiais kriterijais remiantis būtų galima tiksliai atriboti tiesioginius ir netiesioginius nuostolius tarpusavyje, atskleisti jų skirtumus, o galbūt ir panašumus.

Kalbant apie galimus tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo kriterijus paminėtina, kad mokslinėje literatūroje galima rasti nuomonių, kad atribojant tiesioginius nuostolius nuo netiesioginių nuostolių (negautų pajamų), reikėtų pirmiausia atkreipti dėmesį į tai, kad tiesioginiai nuostoliai yra turto, kurį *turėjo* nukentėjusysis, sumažėjimas (turėtos išlaidos), o netiesioginiai

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Geosprendimai“ v. G. K.* (bylos Nr. 3K-3-177/2011).

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje *M. Ch. ir Z. Ch. V. UAB „Pinus Proprius“*. (bylos Nr. 3K-3-405/2007).

nuostoliai (negautos pajamos), turto, kurį nukentėjusysis *būtų turėjęs*, sumažėjimas²⁰³. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad vienas iš galimų tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo kriterijų yra *turto buvimas/nebuvimas nukentėjusiojo žinioje žalos padarymo metu*. Jei nukentėjusysis turtą turėjo jau žalos padarymo metu, kuris buvo sugadintas, sunaikintas arba sužalotas, tai tokiu atveju būtų galima kalbėti apie atsiradusius tiesioginius nuostolius, bet jei asmuo tokio turto realiai dar neturėjo, tačiau tik buvo numatęs ir pagrįstai tikėjosi tokį turtą gauti, esant įprastoms sąlygoms, tai toks netektas jo turtas (pajamos, pelnas, negauta nauda) turi būti suprantamas ir kvalifikuojamas kaip netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos). Taigi prieš tai minėtu automobilio vertės sumažėjimo atveju, asmuo turtą jau realiai turėjo savo žinioje žalos atsiradimo metu, tad jo remontui išleistos lėšos neabejotinai būtų laikomos tiesioginiais nuostoliais (turėtos remonto išlaidos), tačiau jei asmuo būtų suplanavęs tuo metu automobilį parduoti už tam tikrą kainą, kurią jis pagrįstai tikėjosi gauti, tačiau kuri kaip žinia pagal visuomenėje nusistovėjusią taisyklę po automobilio remonto stipriai krenta, tai automobilį pardavus gauta kaina, kuri būtų žymiai mažesnė už numatytas iki avarijos gauti pajamas už parduotą automobilį, galbūt galėtų būti laikomos netiesioginiais nuostoliais, nes nukentėjęs asmuo tarsi netenka pajamų, kurių tikėjosi pagrįstai gauti, tačiau tokiu atveju iš esmės pakistų nuostolių įrodinėjimas ir byloje vertinamos aplinkybės siekiant prisiteisti tokią žalą (nuostolius).

Asmuo, kuris reikalauja atlyginti žalą, privalo įrodyti jam padarytų nuostolių dydį (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso²⁰⁴ 178 straipsnis). Taigi kalbant apie tiesioginių ir netiesioginių nuostolių įrodinėjimo specifiką, paminėtina, kad CK 6.249 straipsnis įtvirtina negautas pajamas kaip vieną iš nuostolių rūšių, t.y. netiesioginius nuostolius, kurie pasižymi tuo, kad teismui jie turi būti įrodyti kaip turėtos bei tikėtinos ateityje gauti lėšos²⁰⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad: „*praktikoje esminę reikšmę galimybei priteisti negautas pajamas ir užtikrinti visiško nuostolių atlyginimo (restitutio in integrum) principą turi įrodinėjimo proceso specifika. Negautų pajamų įrodinėjimas reiškia aplinkybių, kurių nebuvo, tačiau galėjo būti, jei nebūtų neteisėtų veiksmų, įrodinėjimą*“²⁰⁶. Tokia nusistovėjusi praktika, kuomet norint gauti netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) atlyginimą reikia įrodyti ateityje tikėtinas gauti pajamas, rodo, kad

²⁰³ Mizaras V., *supra* note 91, p. 104.

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Švaresta“ v. *Vilkaviškio rajono savivaldybė*. (bylos Nr. 3K-3-413/2006).

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje AB *Klaipėdos viešbučio v. AB „Axis Industries“*. (bylos Nr. 3K-3-220/2014).

nukentėjusiai šaliai negautų pajamų dydį tiksliai įrodyti paprastai yra ganėtinai problemiška²⁰⁷. Kaip to pavyzdys galėtų būti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kuri šiame darbe jau buvo minėta aptariant netiesioginių nuostolių sampratą, kurioje ieškovas prašė teismo atlyginti ne turėtus nuostolius kaip tiesioginę žalą LR CK 6.249 straipsnio 1 dalies normos prasme, bet prarastą galimybę išvengti nuostolių, t. y. kaip netiesioginę žalą (negautas pajamas), papildomai atsiradusią dėl atsakovo neteisėtų veiksmų – krovinio praradimo. Teismas atsižvelgdamas į šioje byloje prašomus priteisti nuostolius konstatavo, kad tokių nuostolių įrodinėjimas pasižymi tam tikrais ypatumais, nes turi būtų įrodyta prarasta galimybė, kuri neišsipildė. Tokiu atveju pateikti įrodymai turi patvirtinti pakankamai realią tikimybę, kad, atsakovui tinkamai įvykdžius sutartį, ieškovas nebūtų patyręs turtinių praradimų, t. y. būtų gavęs tam tikrą turtinę naudą (išvengęs nuostolių), kurios neteko dėl atsakovo neteisėtų veiksmų.²⁰⁸ Taip pat kasacinis teismas nurodė, kad ieškovas, reikalaudamas priteisti jam negautas pajamas (neišvengtas išlaidas), turėjo įrodyti dvejopo pobūdžio aplinkybes: 1) tai, kad jis turėjo ne preliminariai planuojamą, siektiną, bet realią galimybę išvengti turtinių praradimų; 2) nuostolių dydį²⁰⁹. Ieškovui šioje byloje pateikus sąskaitą faktūrą, buvo patvirtina tik antroji aplinkybė, t. y. nuostolių, kuriuos jis galbūt patyrė, konkretus dydis, bet neįrodyta pirmoji aplinkybė, t. y. pakankamai reali tikimybė, kad, atsakovui tinkamai ir laiku nugabenus detalę, jos defektas būtų pripažintas garantiniu ir ieškovas šių nuostolių būtų išvengęs (jam pateikta sąskaita faktūra būtų buvusi atšaukta)²¹⁰. Kaip matyti teismai tam, kad palengvintu netiesioginių nuostolių įrodinėjimą neretai savo nutartyse išskiria ir konkrečias aplinkybes, kurias turi įrodyti tokio pobūdžio nuostolius patyręs asmuo. Labai nuosekliai Lietuvos teismų praktikoje yra konstatuojama, kad bylos šalis, norėdama gauti netiesioginių nuostolių atlyginimą, pirmiausiai, turi įrodyti, kad ji patyrė realių nuostolių, t. y. negavo pajamų dėl sutarties kontrahento neteisėtų veiksmų padarinių. Taip pat patirti netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos) turi būti pagrįsti realiai egzistuojančiomis bei neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis.²¹¹ Taigi

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Apotheca“ (buvusi uždaroji akcinė bendrovė „Korio vaistinė v. Panevėžio miesto savivaldybės taryba*. (bylos Nr. 3K-3-254/2006).

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH*. (bylos Nr. 3K-3-52/2013). Teismų praktika. 2013, Nr. 39.

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH*. (bylos Nr. 3K-3-52/2013). Teismų praktika. 2013, Nr. 39.

²¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH*. (bylos Nr. 3K-3-52/2013). Teismų praktika. 2013, Nr. 39.

²¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Senasis dvaras“ v. UAB „Veroeva“*. (bylos Nr. 3K-3-138/2011); 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Belvedere prekyba“ v. UAB „Departus“*. bylos Nr. 3K-3-116/2012.

nukentėjusio asmens padėtis netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) įrodinėjimo procese palengvinama tuo, kad, nustatius negautų pajamų faktą, t. y. įrodžius, kad galėjo būti gauta bent kažkiek pelno, tačiau negalint tiksliai įrodyti kiek konkrečiai, teismas pats nustato šių nuostolių dydį vadovaudamasis LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje nurodyta teismo prerogatyva. Bet ir net tokiu atveju netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) skaičiavimas turi būti protingas bei paremtas byloje surinktais įrodymais ir kita faktine medžiaga, bei pagrįstas finansų ar ekonomikos teorijos pripažįstamais metodais²¹². Iš viso galima daryti išvadą, kad nacionalinių teismų praktika yra įtvirtinusi ganėtinai aukštą netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) įrodinėjimo laipsnį.

Tuo tarpu tiesioginius nuostolius įrodyti yra visada gerokai paprasčiau, nes įrodyti reikia jau realiai turėtas bei patirtas išlaidas, kurias galima pagrįsti realiai egzistuojančiais įrodymais, pavyzdžiui, kasos kvitais, čekiais, sąskaitomis-faktūromis ir pan. Vieni iš nedaugelio kriterijų taikomų tiesioginių nuostolių priteisimui yra tai, kad būtų priteisiamos tik tos išlaidos, kurios yra būtinos realiam kreditoriaus turtinės padėties atkūrimui, priežastiniu ryšiu susijusios su žalos padarymu bei patikimai įrodytos, protingos ir pagrįstos²¹³. Tai reiškia, kad turi būti priteista tiek, kiek iš tikrųjų yra realiai patirta. Taigi kaip matyti teismai kelia ne itin aukštus kriterijus tiesioginių nuostolių atlyginimui, o taip tikriausiai yra dėl to, kad nesusiduriama su jų atlyginimo, apskaičiavimo ir įrodymų problemomis. Tačiau įrodinėti tiesioginius nuostolius kaip ateityje turėsiančias atsirasti sąnaudas gali būti šiek tiek sudėtingiau, nes jos kaip buvo minėta anksčiau (2.2.1. poskyryje), neturi realumo požymio, t.y. jos dar nėra realiai patirtos, todėl tai sąlygotų aplinkybių, kurių dar nebuvo įrodinėjimą. Pavyzdžiui, jei aptariant tą patį pavyzdį, kuris buvo pateiktas šio darbo 2.2.1 poskyryje kalbant apie išlaidų ir sąnaudų skirtumus, tai ieškovui būtų sunku įrodinėti būsimus remonto kaštus: kad bus būtent perkamos tokios medžiagos, konkretus jų kiekis, darbai ir pan. Teismai tokiose situacijose konstatuoja tai, kad svarbiausia, jog tokių sąnaudų (būsimų remonto kaštų) panaudojimas būtų būtinais susijęs su turto sugadinimų pašalinimu, o jeigu ne visi teismui pateiktoje sąmatoje nurodyti darbai ar medžiagos yra susiję su sugadinimų pašalinimu (nėra susiję priežastiniu ryšiu su juo), tai teismas turėtų atkreipti į tai ieškovo dėmesį ir pasiūlyti jam pateikti naujus arba papildomus įrodymus, nurodančius, kad visi jo pateiktoje sąmatoje nurodyti darbai yra priežastiniu ryšiu susiję su padarytos žalos pašalinimu. Jeigu šalis tokių įrodymų nepateikia, tai teismas turi atmesti tokiems remonto darbams numatytas sąnaudas kaip neįrodytas

²¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB Klaipėdos viešbučio v. AB „Axis Industries“*. (bylos Nr. 3K-3-220/2014).

²¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Fugetė“ v. UAB „If P&C Insurance AS“, UAB „Kančo studija“, A. K., J. K., G. K.* (bylos Nr. 3K-3-611/2013).

priežastiniu ryšiu su sugadinimais.²¹⁴ Šiuo požiūriu tiesioginių nuostolių, patirtų sąnaudų forma ir netiesioginių nuostolių kaip negautų pajamų įrodinėjimo specifika tampa šiek tiek panaši, nes tiek vienu, tiek kitu atveju šalis, norinti prisiteisti tokius nuostolius turi žvelgti į priekį ir įrodyti ateityje turėsiančias atsirasti išlaidas arba ateityje tikėtinas gauti pajamas.

Taigi iš viso to, kas pateikta, darytina išvada, kad vienas iš pagrindinių tiesioginių ir netiesioginių nuostolių skirtumų yra jų įrodinėjimas, o konkrečiai tai, kad įrodinėjant netiesioginius nuostolius reikia visada įrodyti dar negautas, bet realiai tikėtinas ateityje gauti lėšas, kurios jau buvo numatytos ir pagrįstai tikėtinos gauti iš anksto, kas neretai yra itin sudėtinga ir ne visada sėkminga²¹⁵. Asmeniui, kuriam buvo padaryta žalos, norint teisingai kvalifikuoti kokio pobūdžio nuostoliai jam buvo padaryti, reikėtų pirmiausia apgalvoti kokiais įrodymais remiantis jis sieks atsiradusių nuostolių atlyginimo. Teisingas įrodymų įvertinimas sąlygotų ir teisingą atlygintinų nuostolių (žalos) kvalifikavimą bei priteisimą.

Kitas kriterijus galimai galintis palengvinti tiesioginių ir netiesioginių nuostolių teisingą atribojimą yra objektas, kuriam nuostoliai yra padaryti. Tokią praktiką yra suformavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje, kurioje, autoįvykio metu žuvus ieškovės sutuoktiniui iki mirties išlaikiusiam du jo vaikaičius ir kilus ginčui dėl žalos, netekus maitintojo, sąvokos aiškinimo, konstatavo, kad: „*CK 6.249 straipsnyje apibrėžta turtinės žalos sąvoka bendrąja prasme, tačiau, atsižvelgiant į tai, kokiam objektui yra padaroma žala, skiriama žala turtui (asmens turto netekimas, sužalojimas, su tuo susijusios išlaidos) ir žala asmeniui (negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų), kitaip tariant, turtinė žala asmeniui. Žala turtui, remiantis CK 6.249 straipsniu, aiškintina kaip faktiškai asmens turėtos išlaidos, susijusios su turto sugadinimu, sunaikinimu*“²¹⁶. Iš šio teismo išaiškinimo ir LR CK įtvirtintos žalos sąvokos sampratos aiškinimo, būtų galima daryti išvadą, kad tiesioginiai nuostoliai (asmens turto netekimas, sužalojimas, turėtos išlaidos) yra suprantami kaip žala (nuostoliai) padaryti *asmens turtui*, o negautos pajamos, kurias asmuo būtų turėjęs, jeigu nebūtų buvę pažeidėjo neteisėtų veiksmų yra vertinamos kaip žala (nuostoliai) padaryti pačiam asmeniui, arba kitaip dar vadinama *turtinė žala asmeniui*. Šioje byloje kasacinis teismas taip pat konstatavo, kad žemesnės instancijos teismas teisingai nustatė, kad šios bylos kontekste turtinė žala asmeniui yra būtent negautos pajamos, t. y.

²¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *M. K. ir E. K. v. G. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-3-299/2008).

²¹⁵ Tokią išvadą darbo autorė daro dėl to, kad apžvelgus bylas, kuriose prašoma priteisti negautas pajamas, galima pastebėti, kad tik nedaugelyje toks prašymas buvo patenkinamas, t.y. nuostoliai negautų pajamų forma yra priteisiami labai retai.

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. ir J. J. įstatyminės atstovės D. J. v. UADB „Ergo Lietuva“*. (bylos Nr. 3K-3-394/2007).

dėl senelio mirties netektas nepilnamečių vaikų išlaikymas.²¹⁷ Svarbu ir tai, kad teismas šioje byloje aiškindamas žalos, netekus maitintojo, sąvokos turinį, pažymėjo, kad: „*Turtinė žala asmeniui – žala, atsirandanti sužalojus asmens sveikatą, atėmus jam gyvybę. Žala turtui, remiantis CK 6.249 straipsniu, aiškintina kaip faktiškai asmens turėtos išlaidos, susijusios su turto sugadinimu, sunaikinimu*“²¹⁸. Taigi tai galima būtų laikyti dar viena „gaire“ tiek teismams, tiek nuo pažeidėjo neteisėtų veiksmų nukentėjusiems asmenims, kuriems buvo padaryta žalos (nuostolių): turi būti vertinama, kokiam objektui buvo padaryti nuostoliai.

Šio darbo antrajame skyriuje, kalbant apie tiesioginės ir netiesioginės žalos atsiradimo pagrindus buvo minėta, kad iš dalies būtų tikslinga šias žalos kategorijas skirti pagal žalos atsiradimo momentą, t.y. žalą vertinti pagal tai ar ji atsirado iškart ir kaip tiesioginis neteisėto veiksmo rezultatas ar vėliau, kaip tolimesnis neteisėto veiksmo padarinys. Atsižvelgiant į tai, kad nuostoliai yra pinigine žalos išraiška, autorės nuomone, šiuo nurodytu pagrindu galėtų (o galbūt turėtų) būti skiriami tiesioginiai ir netiesioginiai nuostoliai. Tokiu atveju kaip vienas iš tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo kriterijų galėtų būti įvardijamas *nuostolių atsiradimo momentas*. Manytina, kad asmenims, kurie patyrė žalos bei teismams vertinant nuostolių atsiradimo momentą būtų lengviau atriboti tarpusavyje šias nuostolių kategorijas. Tačiau atlikta teismų praktikos analizė skirstant tiesioginius ir netiesioginius nuostolius, rodo, kad tokiu kriterijumi teismai šiuo metu įprastai nesivadovauja ir šių nuostolių rūšių pagal nuostolių atsiradimo momentą neskirsto.

Visais aukščiau nurodytais tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo kriterijais turėtų vadovautis ir sutarties šalys, kurios laikydamosi sutarčių laisvės principo savo sudarytose sutartyse susitaria apriboti viena kitos atsakomybę, pavyzdžiui, sutarties netinkamo įvykdymo ar neįvykdymo atveju atlyginti tik tiesioginius nuostolius. Tokiu atveju dėl sutarties pažeidimo žalą patyrusi šalis, vadovaujantis šiais kriterijais galėtų tiksliai įvertinti kokių nuostolių ji gali reikalauti ir kokiais įrodymais pasitelkusi kreiptis į teismą, kuriam taip pat nekiltų abejonių, kad ši šalis sudarytos sutarties pagrindu gali reikalauti būtent tokių atsiradusių nuostolių.

Apibendrinant tai, kas buvo išdėstyta šiame poskyryje būtų galima paminėti tai, kad būtinumą nustatyti tam tikrus tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo kriterijus lemia ne visada vieninga teismų praktika, kuomet pasitaiko atvejų, kai žemesnės instancijos teismai atsiradusią žalą kvalifikuoja skirtingai, priskirdami ją, pavyzdžiui, ne tiesioginiams nuostoliams (turto vertės netekimui), o netiesioginiams nuostoliams (negautoms pajamoms). Autorė, kaip vieną

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. ir J. J. įstatyminės atstovės D. J. v. UADB „Ergo Lietuva“*. (bylos Nr. 3K-3-394/2007).

²¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. ir J. J. įstatyminės atstovės D. J. v. UADB „Ergo Lietuva“*. (bylos Nr. 3K-3-394/2007).

iš svarbiausių atirbojimo kriterijų išskiria *turto buvimą/nebuvimą nukentėjusiojo žinioje žalos padarymo metu*, kuris reiškia, kad tiesioginiai nuostoliai yra suprantami kaip turto, kurį nukentėjusysis turėjo žalos padarymo metu, sumažėjimas (turėtos išlaidos), o netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos), turto, kurį nukentėjusysis būtų turėjęs, jei nebūtų įvykę pažeidimo, sumažėjimas. Atsižvelgiant į tai skiriasi šių nuostolių rūšių įrodinėjimo specifika: netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) įrodinėjimas reiškia aplinkybių, kurių nebuvo, tačiau galėjo būti, jei nebūtų neteisėtų veiksmų, įrodinėjimą, tuo tarp tiesioginių nuostolių įrodinėjimas grindžiamas turėtų išlaidų arba sąnaudų sugadintam arba sunaikintam turtui atstatyti į buvusią padėtį, įrodinėjimu. Galiausiai skiriasi ir objektas, kuriam yra padaroma žalos – tiesioginiai nuostoliai teismų praktikoje yra laikomi žala padaryta asmens turtui, o netiesioginiai nuostoliai – turtinė žala asmeniui.

3.3. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atirbojimas nuo kitų nuostolių kategorijų

Šio darbo trečiojo skyriaus pirmajame poskyryje buvo pristatyta tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atirbojimo tarpusavyje problematika, kriterijai bei skirtumai ir panašumai, nes tokio atirbojimo būtinumą nulėmė tai, kad tiek teismai, tiek patys asmenys (sutarties šalys) kartais painioja šias dvi nuostolių rūšis. Tačiau pastebėtina, kad nereti atvejai, kuomet susiduriama su problemomis, kylančiomis ne tik atirbojant šias dvi nuostolių rūšis tarpusavyje, bet jas atirbojant ir nuo kitų, savo esme labai panašių Lietuvos teisėje išskiriamų nuostolių kategorijų, t.y. grynai ekonominio pobūdžio nuostolių, prarastos galimybės piniginės vertės bei neteisėtai gautos naudos, todėl šiame poskyryje bus atskirai aptariamas kiekvienos šių nuostolių rūšių bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių santykis.

3.3.1. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių bei grynai ekonominio pobūdžio nuostolių atirbojimas

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo naujausių bylų pripažino, kad grynai ekonominio pobūdžio nuostoliai yra savita ir visiškai atskira atlygintinos žalos (nuostolių) rūšis Lietuvos teisėje bei nagrinėdama šią bylą nustatė šios nuostolių rūšies atirbojimo kriterijus²¹⁹. Šioje byloje buvo prašoma atlyginti miesto centre įsikūrusio verslo centro rinkos vertės praradimo nuostolius dėl pernelyg arti šio centro naujai pastatytos estakados. Nors teismai ir atsisakė

²¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartyje civilinėje byloje UAB „Lik 2“ v. Vilniaus miesto savivaldybė ir Vilniaus miesto savivaldybės administracija (bylos Nr. 3K-3-8/2015) nurodyta, kad „Atsakomybė dėl grynai ekonominio pobūdžio žalos galėtų kilti tik tuo atveju, jei būtų konstatuota tyčinė pažeidėjo kaltės forma, pažeidėjo turėtas ekonominis interesas, nukentėjusiojo finansinio praradimo svarba”

patenkinti ieškinį, tačiau prašomą atlyginti pastato rinkos vertės sumažėjimą teismas kvalifikavo kaip grynai ekonominio pobūdžio žalą.²²⁰ Prieš tai autorės buvo minėta, kad dėl turto vertės sumažėjimo atsiradę nuostoliai teismų praktikoje yra dažniausiai suprantami kaip tiesioginiai nuostoliai, tačiau iš šitos teismo nutarties matyti, kad teismas tokią atsiradusią žalą ir iš jos kilusius nuostolius priskyrė visiškai naujai žalos (nuostolių) rūšiai, kurios sąvoka anksčiau teismų praktikoje nebuvo minima, todėl autorės nuomone, dėl šios priežasties būtina šią naują žalos rūšį panagrinėti šiek tiek plačiau tam, kad ji nebūtų painiojama su šiame moksliniame darbe plačiai aptariamomis nuostolių rūšimis, t.y. tiesioginiais ir netiesioginiais nuostoliais.

Nors grynai ekonominio pobūdžio žalos (angl. *pure economic loss*) sąvoka iki minėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties priėmimo, nebuvo niekada vartota Lietuvos teismų praktikoje, tačiau ši sąvoka nėra visiškai nauja Lietuvos teisės doktrinoje. Šią žalos rūšį, kaip specifinę žalos kategoriją, ganėtinai išsamiai yra išnaginėjusi Dr. Simona Selelionytė - Drukteinienė savo moksliniame straipsnyje²²¹, kuriame autorė nurodė, kad ši žala yra suprantama kaip grynai finansiniai praradimai, nesusiję su žala asmeniui ar turtui²²². Tokią grynai ekonominio pobūdžio žalos sampratą pateikė ir kasacinis teismas minėtoje nutartyje²²³. Šią žalos rūšį puikiai iliustruoja jau klasikiniu pavyzdžiu tapęs kabelio atvejis: statybų bendrovės darbuotojams ekskavatoriumi neatsargiai kasant žemę yra pažeidžiamas trečiojo asmens gamyklos elektros kabelis, ko pasekmėje, yra sugadinami jo įrenginiai, kuriuos reikia remontuoti, o kol jie remontuojami yra negaminama produkcija ir negaunama pajamų. Šioje situacijoje grynai ekonominio pobūdžio nuostoliai pasireiškė kaip dalis pajamų, negautų po įrenginių remonto nepavykus nedelsiant pradėti gamybos.²²⁴

Taigi iš šios pateiktos grynai ekonominio pobūdžio nuostolių sampratos būtų galima pastebėti ir išskirti pagrindinį tiesioginių ir netiesioginių nuostolių ir grynai ekonominio pobūdžio nuostolių skirtumą, t.y. *objektas, kuriam padaryta žala*. Grynai ekonominio pobūdžio žala reiškia žalą, atsiradusią neveikiant objekto ir pasireiškiančią vien tik grynai finansinio pobūdžio netekimais. Tuo tarpu tiek tiesioginiai nuostoliai, kurie reiškia žalos padarymą asmens turtui, tiek netiesioginiai

²²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lik 2“ v. Vilniaus miesto savivaldybė ir Vilniaus miesto savivaldybės administracija. (bylos Nr. 3K-3-8/2015).

²²¹ Selelionytė – Drukteinienė S. Grynai ekonominio pobūdžio žala, kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje. *Jurisprudencija*. 2009, 4 (118): 123–146.

²²² *Ibid.*, p.125.

²²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartyje civilinėje byloje UAB „Lik 2“ v. Vilniaus miesto savivaldybė ir Vilniaus miesto savivaldybės administracija (bylos Nr. 3K-3-8/2015) nurodė, kad „Žala, pasireiškianti nukentėjusiojo patirtais finansinio pobūdžio praradimais, nesusijusi su fizine žala asmeniui ar turtui, yra laikoma grynai ekonominio pobūdžio žala.“

²²⁴ Selelionytė – Drukteinienė S., *supra* note 221, p.125.

nuostoliai, kurie suprantami kaip turtinė žala asmeniui, yra nukreipti į konkrečius objektus, t.y. patį asmenį arba jo turtą.

Nors teismai anksčiau grynai ekonominio pobūdžio nuostolių kategorijos tiesiogiai savo nutartyse nebuvo įvardinę, tačiau kai kuriose bylose galima rasti tokios žalos užuomazgų. Pavyzdžiui, vienoje ankstesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje, ieškovai siekė prisiteisti nuostolius dėl greta jų daugiabučio gyvenamojo namo statomo viešbučio, dėl kurio sumažėjo natūralus jų būsto apšvietimas ir buvo užstotas vaizdas į centrinę Vilniaus miesto gatvę, o tai įtakojo pablogėjęsias jų gyvenimo sąlygas bei sumažėjusią jų turimo nekilnojamojo turto vertę²²⁵. Teismas šioje byloje konstatavo, kad „pagal Civilinio kodekso 6.249 straipsnio 1 dalį toks nekilnojamojo turto vertės sumažėjimas yra laikytinas turto vertės netekimu, o ne negautomis pajamomis“²²⁶. Teismas šioje byloje, kilusią žalą atskyrė nuo negautų pajamų, t.y. netiesioginių nuostolių ir atsiradusius nuostolius įvardijo turto vertės netekimu, kas 6.249 straipsnio 1 dalies prasme, nesant įvardytų kitų žalos kategorijų, buvo suprantama kaip tiesioginiai nuostoliai. Manytina, kad šioje byloje atsiradusią žalą būtų galima laikyti kaip būtent atsiradusią grynai ekonominio pobūdžio žalą, nes toks turto vertės netekimas realiai neveikė jokio objekto: nei asmens turto, nei pačios asmens, o atsirado tik kaip grynai finansiniai praradimai.²²⁷ Tai reiškia, kad grynai ekonominio pobūdžio nuostoliai negali būti painiojami arba tapatinami su tiesioginiais nuostoliais, nes grynai ekonominio pobūdžio nuostoliai yra ekonominės žalos, reiškiančios asmens patirtą finansinę žalą, kuri atsispindi tik jo balanse, dalis, t.y. nuostoliai, kurie paplonina tik nukentėjusiojo pinginę ir nieko daugiau²²⁸, tuo tarpu tiesioginiai nuostoliai nors dažniausiai pasireiškia turėtomis išlaidomis, tačiau jie visada turi poveikį ir asmens turtui: jis būna sugadintas, sužalotas, netekta jo vertė ir pan.

Grynai ekonominio pobūdžio nuostoliai taip pat negali būtų tapatinami ir su netiesioginiais nuostoliais, t.y. negautomis pajamomis. Esminis skirtumas, kurį būtų galima išskirti yra ne tik objektas, kuriam padaryta žala, bet ir nuostolius patyrę subjektai: negautas pajamas pagal Lietuvoje nusistovėjusią praktiką dažniausiai patiria tiesiogiai nuo žalos nukentėjęs asmuo, o grynai ekonominio pobūdžio nuostoliai, kaip matyti iš aukščiau nurodyto „kabelio atvejo“, dažniausiai pasireiškia ne tiesioginiam nukentėjusiajam, bet tretiesiems asmenims. Taip pat pasak dr. Simonos Selelionytės Drukteinienės, grynai ekonominio pobūdžio žalą svarbu yra atriboti nuo negautų

²²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje *M. Ch. ir Z. Ch. V. UAB „Pinus Proprius“*. (bylos Nr. 3K-3-405/2007).

²²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje *M. Ch. ir Z. Ch. V. UAB „Pinus Proprius“*. (bylos Nr. 3K-3-405/2007).

²²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje *M. Ch. ir Z. Ch. V. UAB „Pinus Proprius“*. (bylos Nr. 3K-3-405/2007).

²²⁸ Selelionytė – Drukteinienė S, *supra* note 221, p. 126.

pajamų (lot. *lucrum cessans*), t.y. netiesioginių nuostolių, nes: „*pirma, negautos pajamos yra tik viena iš galimų grynai ekonominio pobūdžio žalos rūšių. t. y. grynai ekonominio pobūdžio žala gali pasireikšti ir prarastomis pajamomis, ir nukentėjusiojo išlaidomis, kurias jis buvo priverstas padaryti dėl atlikto delikto.* <...> *Antra, negautos pajamos, jeigu jas lėmė fizinė žala nukentėjusiojo asmeniui ar jo turtui, netaikomos grynai ekonominio pobūdžio žala*“²²⁹, nes tokiu atveju kalbama apie atsiradusius tiesioginius arba netiesioginius nuostolius. Kaip matyti, grynai ekonominio pobūdžio nuostoliai yra daugialypė kategorija, kai kuriais atvejais galintys pasireikšti ir negautomis pajamomis, ir išlaidomis (tiesioginiais nuostoliais), tad kasacinio teismo nutartyje išskirti šios žalos atlyginimo kriterijai bei darbo autorės išskirti kiti skirtumai, manytina leis nepainioti šios atskiros nuostolių rūšies su kitomis nuostolių rūšimis.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, būtų galima daryti išvadą, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo vienoje naujausių nutarčių pagrįstai grynai ekonominio pobūdžio nuostolius išskyrė kaip visiškai atskirą nuostolių rūšį, nes akivaizdu, kad šie nuostoliai yra savarankiški ir turi skirtingus tikslus, nukreiptus pasiekti skirtingą rezultatą. Nors ši nuostolių rūšis turi nemažai panašumų su šiame darbe nagrinėjamomis netiesioginių ir tiesioginių nuostolių rūšimis, tačiau pagrindiniai kriterijai atibojantys grynai ekonominio pobūdžio nuostolius nuo tiesioginių ir netiesioginių nuostolių yra *objektas*, kuriam padaryta žala bei *subjektai*, kuriems padaryta žala.

3.3.2. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių ir prarastos galimybės piniginės vertės atibojimas

Lietuvos teisės doktrina ir praktika sutartiniuose santykiuose pripažįsta nukentėjusios šalies teisę į žalos, pasireiškusių tiek tiesioginių, tiek netiesioginių nuostolių forma, atlyginimą. Tačiau ne ką mažiau svarbūs yra ir tarp šalių susiklostę ikisutartiniai santykiai, todėl autorės nuomone, verta būtų trumpai apžvelgti ir šiuose ikisutartiniuose santykiuose atsirandančias nuostolių rūšis ir jas palyginti su šiame moksliniame darbe nagrinėjamomis nuostolių rūšimis – tiesioginiais ir netiesioginiais nuostoliais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas plenarinės sesijos nutarime konstatavo, kad teisės doktrinoje yra nuomonių, kad ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju (preliminarijos sutarties nevykdymo atveju) gali būti atlyginami tik tiesioginiai nuostoliai, t.y. derybų išlaidos, apimančios dokumentų rengimo, kelionių, advokato išlaidas ir pan.²³⁰. Tačiau kasacinis teismas kitoje byloje, nagrinėdamas ikisutartiniuose santykiuose atsiradusį ginčą pažymėjo, kad: „*kad*

²²⁹ Selelionytė – Drukteinienė S., *supra* note 221, p. 127.

²³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje *V. Š. v. A. N., A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). Teismų praktika. 2006, Nr. 26.

*ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju galimos tokios faktinės ir teisinės situacijos, kai teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalautų, jog nukentėjusiajai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai būtų kompensuotos ne tik tiesioginėse derybose dėl sutarties sudarymo turėtos išlaidos, bet ir prarastos konkrečios galimybės pinigine verte, kurios realumą ši šalis sugebėtų pagrįsti*²³¹. Kaip matyti, šiame nutarime teismas sprenddamas situaciją apie tai kokie nuostoliai gali būti atlyginami pažeidus preliminariąją sutartį, nekvestionuoja nukentėjusios šalies galimybės gauti tiesioginių nuostolių atlyginimą, tačiau sprenddamas dėl netiesioginių nuostolių atlyginimo preliminariosios sutarties pažeidimo atveju pripažino, kad jei ikisutartines derybas dėl pagrindinės sutarties sudarymo be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą tikėtinumą, kad pagrindinė sutartis tikrai bus sudaryta, tai ši nesąžininga šalis privalėtų atlyginti nukentėjusiai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – tai yra prarastos galimybės pinigine verte, kuriai apskaičiuoti pritaikė LR CK 6.258 straipsnio 5 dalyje numatytą kainų skirtumo taisyklę, taikomą sutartiniuose santykiuose, taip sutapatindamas šią nuostolių rūšį su sutartiniuose santykiuose išskiriamais netiesioginiais nuostoliais (negautomis pajamomis).²³²

Tai buvo viena iš nedaugelio ir viena pirmųjų teismo nutarčių, kurioje buvo paminėtas prarastos galimybės pinigines vertės institutas²³³, nors kaip matyti iš paties teismo pateikto argumento, teisės doktrinoje toks institutas jau buvo nagrinėtas ir anksčiau: J. Kiršienė ir N. Leonova savo moksliniame darbe nagrinėdamos ikisutartinę atsakomybę²³⁴, pritarė aukščiau nurodytai teismo pozicijai nurodydamos, kad atvejais, kada sudarius preliminariąją sutartį ji vienos šalies yra pažeidžiama, jai turėtų būti taikoma sutartinė atsakomybė, todėl nukentėjusi šalis galėtų tikėtis patenkinti ir lūkesčių interesą, t. y., kad jai būtų priteistos negautos pajamos²³⁵. Tačiau kiti autoriai su tokia pozicija nesutinka argumentuodami tuo, kad ikisutartiniuose santykiuose gali būti

²³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje A. J., A. K., J. K., A. O., N. O., A. M., D. D., G. E., G. D., I. P., I. S., J. B., K. L., O. N., O. B., O. A., A. A., R. J., R. J., R. M., R. M., V. R. L., S. N., V. V., V. B., V. L., V. M., V. P., Z. M., A. L., J. B.-R., I. L. (buvusi G.), G. J., S. P. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“. (bylos Nr. 3K-3-40/2009).

²³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje A. J., A. K., J. K., A. O., N. O., A. M., D. D., G. E., G. D., I. P., I. S., J. B., K. L., O. N., O. B., O. A., A. A., R. J., R. J., R. M., R. M., V. R. L., S. N., V. V., V. B., V. L., V. M., V. P., Z. M., A. L., J. B.-R., I. L. (buvusi G.), G. J., S. P. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“. (bylos Nr. 3K-3-40/2009).

²³³ Prarastos galimybės pinigine verte yra suprantama kaip ikisutartinių santykių nuostolių forma civilinėje teisėje, kurios esmė yra tai, kad šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, patirtus dėl nesąžiningo derėjimosi ikisutartinių santykių etape (CK 6.163 str. 3 d.).

²³⁴ Kiršienė, J., Leonova, N. Qualification of pre-contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. *Jurisprudencija*. 2009, 1(115): 221–246.

²³⁵ Kiršienė, J., *supra* note 234, p. 244.

priteisiama prarastos galimybės pinigine vertė, bet ne negautos pajamos, kurios dažnai painiojamos su šia ikisutartinių nuostolių rūšimi²³⁶.

Autorės nuomone, pagrindinė problema, kylanti atribojant netiesioginius nuostolius (negautas pajamas) nuo prarastos galimybės pinigines vertės, yra įrodinėjimo panašumas. Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, matyti, kad prarastos galimybės piniginei vertei taip pat kaip ir netiesioginiams nuostoliams (negautoms pajamoms) teismai reikalauja įrodyti jų tikrumą, realumą bei pagrįstą tikėtinumą juos gauti. Taip pat, pasak teismų, prarasta galimybė turi būti neišvengiama ir tikėtina (nehipotetinė).²³⁷ Priteisdami negautas pajamas, kaip netiesioginius nuostolius teismai pastariesiems taipogi taiko tokius pačius pajamų realumo, pagrįsto tikėtinumo jas gauti ir teisėtos veiklos įrodinėjimo reikalavimus. Taigi toks įrodinėjimo panašumas įneša šiek tiek netikslumo ir tai gali būti laikoma kaip viena iš aplinkybių, kodėl teismai savo nutartyse sutapatina netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) ir prarastos galimybės pinigines vertės rūšis.

Tačiau vis dėl to, šios dvi nuostolių rūšys turėtų būti suprantamos kaip atskiros ir neturėtų būti tapatinamos, nes viena jų yra taikoma ikisutartinėje atsakomybėje nukentėjusiai šaliai derybų etape negavus turtinės naudos, kurią ji tikėjosi gauti sudarius pagrindinę sutartį, o kita taikoma sutartinėje atsakomybėje, negavus pajamų, kurių buvo pagrįstai tikėtasi gauti, jei sutartinė prievolė būtų įvykdyta. Taigi tai yra vienas iš pagrindinių šių nuostolių rūšių skirtumų, rodančių skirtingus šių nuostolių rūšių tikslus ir kuriuo remiantis jos neturėtų būti painiojamos. Taip pat šios dvi nuostolių rūšys negali būti tapatinamos dar ir dėl to, kad preliminariosios sutarties šalių specifinė padėtis rodo, tai, kad nė viena šių santykių šalis sudarydama preliminariąją sutartį dar iš tikrųjų negali pagrįstai iš anksto numatyti gauti tam tikras pajamas: šioje stadijoje šalys gali įprastai tik prognozuoti tokių galimų pajamų gavimą. Taip pat šalims dar nėra žinoma, ar tokios pajamos būtų gautos net ir nesant neteisėtų kitos šalies veiksmų.²³⁸ Tai reiškia, kad prarastos galimybės piniginei vertei negali būti taikomi teismų išskiriami negautų pajamų atlyginimo kriterijai: numatomumas ir pagrįstas tikėtinumas pajamas gauti iš anksto bei kitos šalies neteisėtų veiksmų buvimas. Atsižvelgiant į tai, teismai turėtų daugiau dėmesio skirti prarastos galimybės pinigines vertės individualių kriterijų išskyrimui.

Apibendrinant, būtų galima teigti, kad prarastos galimybės pinigine vertė yra atskira nuostolių rūšis, kylanti ikisutartiniuose santykiuose ir kuri neturėtų būti painiojama su sutartiniuose

²³⁶ Ambrasienė D., Kryžiuotė I. Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos. *Jurisprudencija*. 2012 19(2), p. 578.

²³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje E. Č.-Š. v. UAB „Pakruojo parketas“. (bylos Nr. 3K-3-82/2010).

²³⁸ Ambrasienė D., *supra* note 236, p. 578.

santykiuose išskiriama netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) rūšimi. Pagrindinis šias nuostolių rūšis attribojantis skirtumas yra tai, kad netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos) komercinės teisės srityje atsiranda dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo ar netinkamo vykdymo, tuo tarpu prarastoji galimybė – ikisutartinių santykių derybų etape nesudarius pagrindinės sutarties.

3.3.3. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių bei neteisėtai gautos naudos santykis

Neteisėtai gauta nauda yra įtvirtinta LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje, kuri nurodo, kad: „pažeidėjo gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais.“ Ši nuostolių rūšis yra minima atskirai nuo to paties straipsnio 1 dalyje išskiriamų nuostolių rūšių, tad pagrįstai kyla klausimas ar tokiu būdu įstatymų leidėjo buvo siekta neteisėtai gautą naudą įtvirtinti kaip savarankišką nuostolių rūšį ar ji vis tik turėtų būti priskiriama prie tiesioginių ar netiesioginių nuostolių. Į šį klausimą bus stengiamasi atsakyti vadovaujantis Lietuvos teisės mokslininkų pateikta neteisėtai gautos naudos samprata, nes teismų praktika priteisiant neteisėtai gautą naudą yra labai negausi.

Pasak profesoriaus Vytauto Mizaro, vieningo atsakymo ar neteisėtai gauta nauda yra atskira nuostolių rūšis, ar ji yra priskiriama tiesioginiams ar netiesioginiams nuostoliams nėra, tačiau aišku viena, kad „pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį pažeidėjo gauta nauda patenka į civilinės atsakomybės formas – žalos institutą, o tai reiškia, kad civilinės teisės požiūriu turi būti laikomasi civilinei atsakomybei būdingų principų ir tikslų, visų pirma kompensacinio tikslo“²³⁹. Taigi iš viso to galima daryti išvadą, kad LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje išskirtus tiesioginius ir netiesioginius nuostolius bei LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje išskirtą neteisėtai gautą naudą visų pirma sieja tie patys civilinei atsakomybei būdingi principai, pavyzdžiui, visiško nuostolių atlyginimo principas, reiškiantis, kad asmens patirti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai ir pilna apimtimi, taip pat juos sieja ir visoms nuostolių rūšims būdingas kompensacinis tikslas.

Kalbant apie tiesioginių nuostolių ir neteisėtai gautos naudos santykį, reikėtų paanalizuoti situaciją ar dėl pažeidėjo arba skolininko gautos naudos nukentėjusysis arba kreditorius patiria tiesioginių nuostolių. Kaip jau ne kartą buvo minėta šiame moksliniame darbe, tiesioginiai nuostoliai yra suprantami ir jie pasireiškia kaip asmens turėtos išlaidos arba sąnaudos. Kadangi neteisėtai gauta nauda patenka į civilinės atsakomybės – žalos – institutą, tai jai kaip ir tiesioginiams nuostoliams turėtų būti taikomi ne tik tie patys civilinės atsakomybės tikslai bei principai, bet ir tie

²³⁹ Mizaras V., *supra* note 48, p. 72.

patys civilinės atsakomybės pagrindai: neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė ir žala (nuostoliai). Jei pažeidėjo neteisėti veiksmai pasireiškia tuo, kad jis neteisėtai pasinaudoja kito asmens daiktu, pavyzdžiui, sode paliktu kastuvu, kuris po to nesugadintas bei tokios pačios būklės grąžinamas į vietą, tai tokioje situacijoje būtų galima numanyti, kad nukentėjusysis dėl to nepatiria jokios tiesioginės žalos (turto sugadinimo ar sunaikinimo) ir atitinkamai nepatiria tiesioginių nuostolių (išlaidų arba sąnaudų), nors pažeidėjas ir neteisėtai gavo vienokią ar kitokią naudą pasinaudodamas šiuo daiktu. Tokiu atveju galima būtų daryti išvadą, kad ir civilinė atsakomybė negalėtų būti taikoma, nes nebūtų vieno iš būtinųjų civilinės atsakomybės pagrindų - žalos bei nuostolių. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad tiesioginiai nuostoliai negali būti tapatinami su neteisėtai gauta nauda, nes ji gali būti padaroma ir nepadarius asmeniui tiesioginių nuostolių. Analogiškai tokioje situacijoje būtų ir su netiesioginiais nuostoliais (negautomis pajamomis), nes asmuo dėl pažeidėjo neteisėtų veiksmų taip pat nepatirtų ir šios rūšies nuostolių. Taigi darytina išvada, kad kai kuriais atvejais dėl pažeidėjo neteisėtai gautos naudos gali nekilti nei tiesioginių, nei netiesioginių nuostolių.

Tačiau Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos komentaro autoriai atsakovo neteisėtai gautą naudą sutapatina su nukentėjusiojo negautomis pajamomis, t.y. netiesioginiais nuostoliais²⁴⁰. Nors Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra nuosekliai formuojama pozicija, kad: „*Negautos pajamos yra **negauta nauda** (paryškinta autorės – aut. pastaba), kuri buvo planuota gauti, jeigu nebūtų sutrikdyta įprastinė veikla*“²⁴¹, „*Nukentėjęs asmuo privalo įrodyti nuostolių, patirtų **negautos naudos forma** (paryškinta autorės – aut. pastaba), realumą, dydį ir priežastinį ryšį su neteisėtais kalto asmens veiksmais*“²⁴². Taigi pirmiausia kalbant apie netiesioginius nuostolius kaip apie negautas pajamas, būtų galima teigti, kad jie yra nukentėjusiojo *negauta nauda*, tuo tarpu neteisėtai gauta nauda yra siejama ne su nukentėjusiuoju, bet su pažeidėjo asmeniu ir jo *gauta nauda*. Taigi iš to būtų galima daryti išvadą, kad vienas iš netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) ir neteisėtai gautos naudos skirtumų yra subjektai, su kuriais siejamas nuostolių kilimo pagrindas: netiesioginių nuostolių atveju yra vertinama nukentėjusiojo negauta nauda (pajamos, pelnas ir pan.), kitu atveju – atsižvelgiama į pažeidėjo neteisėtai gautą naudą pinigais.

²⁴⁰ Mikelėnas, V., *supra* note 19, p. 342

²⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Senasis dvaras“ v. UAB „Veroeva“*. (bylos Nr. 3K-3-138/2011).

²⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB Klaipėdos viešbučio v. AB „Axis Industries“*. (bylos Nr. 3K-3-220/2014).

Profesorius Vytautas Mizaras taip pat teigia, kad tarp pažeidėjo neteisėtai gautos naudos ir nukentėjusiojo netiesioginių nuostolių (negauto pelno) yra esminis skirtumas, pasireiškiantis skirtingu šių nuostolių rūšių įrodinėjimu²⁴³. Ieškovas, norintis įrodyti netiesioginių nuostolių kaip negauto pelno dydį, vadovaudamasis teismų išskirtais negautų pajamų atlyginimo kriterijais, visada turi įrodyti savo pagrįstą tikėtinumą ir numatomumą gauti pajamas, t.y. tai, ko dar nėra gauta, bet ateityje buvo tikėtasi gauti esant įprastoms sąlygoms. Tuo tarpu reiškiant ieškinį dėl pažeidėjo neteisėtai gautos naudos, ieškovui tektų įrodinėti, ką pažeidėjas faktiškai gavo, o ne tai ką tikėjosi gauti, ir kad tai būtent sudaro nukentėjusiojo nuostolius, kurių jis negavo dėl pažeidėjo neteisėtų veiksmų.

Šio poskyrio pradžioje buvo minėta, kad teismų praktika priteisiant pažeidėjo neteisėtai gautą naudą nėra itin gausi. Vienoje iš nedaugelio nutarčių, kurioje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė ginčą dėl nesąžininga konkurencija padarytos žalos, konstatavo, kad: „*Nesąžininga konkurencija padaryta žala gali būti tai, kad ieškovas negauna pajamų, kurias jis būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę atsakovo neteisėtų veiksmų (CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį atsakovo gauta turtinė nauda už tą laikotarpį, per kurį jis atliko nesąžiningos konkurencijos veiksmus, gali būti pripažinta ieškovo nuostoliais. Taigi pagal įstatymą atsakovas turi atlyginti ieškovui ir vienus, ir kitus nuostolius, nes šiuo atveju ribota atsakomybė nenustatyta (CK 6.251 straipsnis)*“.²⁴⁴ Taigi kaip matyti, kasacinis teismas šioje nutartyje pabrėžė, kad tai yra atskiros nuostolių rūšys ir turėtų būti atlyginama tiek viena, tiek kita nuostolių rūšis, siekiant užtikrinti visiško nuostolių atlyginimo principo tinkamą įgyvendinimą. Apibendrinant tai, kas buvo paminėta, būtų galima daryti išvadą, kad netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos) neturėtų būti tapatinamos su LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje išskirta neteisėtai gautos naudos nuostolių rūšimi. Pagrindinis skirtumas, kurį būtų galima išskirti norint atriboti šias dvi nuostolių rūšis yra skirtingi netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) ir neteisėtai gautos naudos įrodinėjimo ypatumai.

Apibendrinus tai, kas buvo išdėstyta trečiajame šio darbo skyriuje, galima būtų teigti, kad tinkamas tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas kai kuriais atvejais turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę ir tai tik įrodo, kad nuostolių skirstymas į šias rūšis nėra vien tik įstatyme įtvirtintas ir tik teisės doktrinoje egzistuojantis reiškinys – nepaisant visų ankstesniuose šio darbo skyriuose įvardintų netikslumų, toks skirstymas yra plačiai taikomas ir teismų praktikoje sprendžiant žalos ir nuostolių atlyginimo klausimus. Tačiau kartais Lietuvos teismų praktikai sprendžiant

²⁴³ Mizaras V., *supra* note 48, p. 73.

²⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje UAB „Baldų rojus“ ieškinį atsakovui G. O. (bylos Nr. 3K-3-197/2007).

specifinius žalos atlyginimo klausimus pritrūksta teisinio aiškumo atibojant vieną nuostolių rūšį nuo kitos, todėl jos būna supainiojamos ne tik tarpusavyje, bet ir sutapatinamos su kitomis Lietuvos teisinėje sistemoje išskiriamomis ir savo esme panašiomis nuostolių kategorijomis (grynai ekonominio pobūdžio nuostoliais, prarastos galimybės pinigine verte bei neteisėtai gauta nauda). Didžiausias dėmesys atibojant tiesioginius ir netiesioginius nuostolius tarpusavyje, autorės nuomone, atsižvelgiant į dabartinę tiesioginių ir netiesioginių nuostolių sampratą, turėtų būti kreipiamas į tai ar žalos padarymo metu nukentėjęs asmuo turtą jau turėjo ar tik planavo tokį turtą (pajamas) įgyti. Taip pat svarbu paminėti, kad tiesioginiai nuostoliai dažniausiai yra suprantami kaip atsiradę iš žalos padarytos asmens turtui, tuo tarp netiesioginiai nuostoliai dažniausiai yra susiję su turtine žala asmeniui. Nuo to kaip bus kvalifikuojami atsiradę nuostoliai, priklausys tokios nuostolių rūšies įrodinėjimas, kuris, kaip parodė atlikta teismų praktikos analizė, kiekvienai iš jų yra skirtingas ir pasižymintis tik jai būdinga specifika.

IŠVADOS

1. Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, kuri savo LR CK turi aiškiai ir pakankamai plačiai įtvirtinę žalos ir nuostolių sąvoką. Žala plačiąja prasme yra suprantama kaip asmens turimų turtinių vertybių (turto) sumažėjimas ir/ar sutrukdytas jo būsimam turtui padidėti, t.y. pats neigiamas padarinys, o nuostoliai yra suprantami kaip žalos piniginis ekvivalentas.

2. Užsienio šalių praktikoje žala dažniausiai yra skirstoma į realią žalą ir negautas pajamas, arba į *damnum emergens* ir *lucrum cessans* kategorijas. Lietuvos teismų praktikoje ir teisės doktrinoje dažniausiai yra išskiriamos realios žalos ir negautų pajamų, tiesioginės ir netiesioginės žalos bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių kategorijos. Tačiau Lietuvos įstatymų leidėjas LR CK 6.249 straipsnyje įtvirtinę žalos skirstymą į tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas, taip į vieną normą sudėdamas dvi skirtingas nuostolių ir žalos rūšis, kas yra tik iš dalies teisinga. Atlikta šios teisės normos analizė įrodo, kad toks įstatyminis skirstymas labiau atitiktų skirstymą į realią žalą ir negautas pajamas arba į *damnum emergens* ir *lucrum cessans* kategorijas.

3. Pastebimi atvejai, kai teisės mokslininkai bei nacionaliniai teismai aiškindami LR CK 6.249 straipsnyje įtvirtinę žalos ir nuostolių sąvoką tai pačiai žalos (ir nuostolių) kategorijai apibūdinti kaip sinonimus vartoja tiesioginės žalos, tiesioginių nuostolių ir realios žalos sąvokas bei netiesioginės žalos, netiesioginių nuostolių ir negautų pajamų sąvokas. Manytina, kad toks teisės normos aiškinimas nėra tikslingas. Siūlytina, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką šiuo klausimu keisti, siekiant visapusiškai ištirti asmens patirtą žalą bei nuostolius ir taip tinkamai įgyvendinti konstitucinį, būtinumo atlyginti asmens patirtą žalą, principą.

4. Nacionalinių teismų praktika ir teisės doktrina negautas pajamas vienareikšmiškai priskiria netiesioginei žalai ir netiesioginiams nuostoliams. Tokia formuojama praktika yra tik iš dalies teisinga, nes negautos pajamos nebūtinai visada turi būti suprantamos kaip netiesioginiai nuostoliai – kai kuriais atvejais jos gali pasireikšti ir kaip tiesioginė bei pirminė neteisėto veiksmo pasekmė. Be to, ir pačią įstatyme įtvirtinę negautų pajamų sąvoką siūlytina keisti į negauto pelno sąvoką. Tačiau žvelgiant į pačios sąvokos turinio aiškinimą teismų praktikoje, būtų galima daryti išvadą, kad nacionaliniai teismai priteisdami negautas pajamas kaip netiesioginius nuostolius, jas aiškina ir kvalifikuoja tinkamai - kaip negautą pelną.

5. Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas yra svarbus tuomet, kada įstatymas arba šalių sudaryta sutartis apriboja pažeidėjo atsakomybę. Atsižvelgiant į tai galima būtų teigti, kad toks atribojimas turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę, o tai tik įrodo, kad nuostolių skirstymas į šias rūšis nėra vien tik įstatyme įtvirtintas ir tik teisės doktrinoje egzistuojantis reiškinys – nepaisant

kai kurių šiame darbe įvardintų žalos ir nuostolių skirstymo netikslumų, nuostolių skirstymas į tiesioginius ir netiesioginius nuostolius yra plačiai taikomas ir teismų praktikoje sprendžiant žalos ir nuostolių atlyginimo klausimus.

6. Neretai teisės doktrinoje ir teismų praktikoje sprendžiant specifinius žalos atlyginimo klausimus pritrūksta teisinio aiškumo atribojant tiesioginius ir netiesioginius nuostolius, todėl šios dvi nuostolių rūšys būna supainiojamos ne tik tarpusavyje, bet ir sutapatinamos su kitomis Lietuvos teisinėje sistemoje išskiriamomis ir savo esme panašiomis nuostolių kategorijomis: grynai ekonominio pobūdžio nuostoliais, prarastos galimybės pinigine verte, neteisėtai gauta nauda.

7. Kaip vieną iš tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo tarpusavyje kriterijų būtų galima išskirti *turto buvimą/nebuvimą nukentėjusiojo žinioje žalos padarymo metu*. Pagal tai tiesioginiai nuostoliai turėtų būti suprantami kaip turto, kurį *turėjo* nukentėjusysis, sumažėjimas (turėtos išlaidos), o netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos), turto, kurį nukentėjusysis *būtų turėjęs*, sumažėjimas. Taip pat skiriasi ir *objektas*, kuriam padaryti nuostoliai: tiesioginiai nuostoliai yra žalos padarytos asmens turtui, o netiesioginiai nuostoliai – turtinės žalos asmeniui pinigine išraiška.

8. Pagrindiniai kriterijai atribojantys tiesioginius ir netiesioginius nuostolius nuo kitų nuostolių rūšių yra: 1) grynai ekonominio pobūdžio nuostolius nuo tiesioginių ir netiesioginių nuostolių galima atriboti atsižvelgiant į *objektą*, kuriam padaryta žala bei *subjektus*, kuriems padaryta žala; 2) netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos) nuo prarastos galimybės piniginės vertės atribojami tuo, kad jie komercinės teisės srityje atsiranda dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo ar netinkamo vykdymo, tuo tarpu prarastoji galimybė – ikisutartinių santykių derybų etape nesudarius pagrindinės sutarties; 3) Skirtingi netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) ir neteisėtai gautos naudos įrodinėjimo ypatumai.

Ginamasis teiginys, LR CK įtvirtintas žalos ir nuostolių skirstymas bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas Lietuvos teisinėje sistemoje yra pakankamas siekiant užtikrinti konstitucinio žalos atlyginimo principo įgyvendinimą., iš dalies patvirtintas 1,4,5,7,8 išvadomis.

PASIŪLYMAI

1. Atsižvelgiant į 2 išvadą siūlytina keisti LR CK 6.249 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (~~tiesioginiai nuostoliai~~) (**reali žala**), taip pat ~~negautos pajamos, kurias~~ **negautas pelnas, kurį** asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas.“

2. Atsižvelgiant į 3 ir 4 išvadas bei 1 pasiūlymą rekomenduojama LR CK 6.249 straipsnio 1 dalį dar papildyti taip:

„1. Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (~~tiesioginiai nuostoliai~~) (**reali žala**), taip pat ~~negautos pajamos, kurias~~ **negautas pelnas, kurį** asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. **Tiesioginė žala pasireiškia kaip neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, kuris atsiranda iš karto, tiesiogiai veikiant tam tikrą teisės saugomą objektą, o netiesioginė žala – kaip neteisėto veiksmo vėlesnis (papildomas) padarinys ar rezultatas.** Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas.“

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Monografijos ir straipsnių rinkiniai

1. Ambrasienė, D., Baranauskas E. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
2. Ambrasienė, D., et al. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013.
3. Giliker P., Beckwith S. *Tort*. London: Sweet Mawell, 2000.
4. Jonaitis M. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
5. Magnus U., et at. *Unification of Tort Law: Damages*. Viena: *Kluwer Law International*, 2001.
6. Mikelėnas, V., et. al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. *Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
7. Mikelėnas V. Susipažinkime: naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projektas. *Justitia*, 1996, T4 (4).
8. Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
9. Mizaras V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003.
10. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007.
11. Norkūnas A., Selelionytė - Drukteinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
12. Radin, Max; R. *Law Dictionary*. N. Y: Oceana Pub., Inc., 1966.
13. Richard O. *Essential Tort Law*. London: Cavendish Publishing, 2001.
14. Vasarienė D. *Civilinė teisė*. Vilniaus vadybos kolegija, Vilnius 2002.
15. Vitkevičius P., et al. *Civilinė teise*. Kaunas: Vija, 1998.
16. Winiger B., Koziol H., et al. *Digest of European Tort Law*. Volume 2: Essential cases on damage. Berlin: De Gruyter, 2011.

Straipsniai iš knygų, mokslo darbų rinkinių ir konferencijų medžiagos

17. Selelionytė – Drukteinienė S. Sutartinės civilinės atsakomybės raida ir ateities perspektyvos. Sagatys, G., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

18. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, Justitia, 2007.

19. Mizaras, V. Žalos sampratos koncepciniai klausimai. VU konferencijos Privatinės teisės tyrimai medžiaga. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-24].

<https://www.youtube.com/watch?v=DyLa-YbDBrs>

20. Norkūnas, A. Žalos sampratos koncepciniai klausimai. VU konferencijos Privatinės teisės tyrimai medžiaga. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-24].

<https://www.youtube.com/watch?v=P49EGdB9xhk>

Moksliniai straipsniai

21. Ambrasienė D., Kryžiuotė I. Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos. *Jurisprudencija*. 2012 19(2): 561–583.

22. Selelionytė – Drukteinienė S. Grynai ekonominio pobūdžio žala, kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje. *Jurisprudencija*. 2009, 4 (118): 123–146.

23. Kiršienė, J., Leonova, N. Qualification of pre-contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. *Jurisprudencija*. 2009, 1(115): 221–246.

Elektroniniai leidiniai

24. Cilia F. Quantifying damages for *lucrum cessans* in tort: a fusion of sources creating a unique legal structure for Malta. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-19]

<http://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1045&context=jcls>

Teisės aktai

Tarptautiniai:

25. Von Bar, C., Clive, E., Schulte-Nolke, H. *Draft Common Frame of Reference*. Germany. 2009

26. Lando, O., Beale, H. *Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000.

27. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. [interaktyvus] 2010. žiūrėta [2014-11-20] <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/blackletter2010-english.pdf>

28. 1980 m. Jungtinių Tautų Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-03] <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.4ED567F323C8>

Lietuvos:

29. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33–1014.

30. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

31. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74 – 2262.

32. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 110-3992.

33. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 56-2228.

Austrijos:

34. Austrijos civilinio kodeksas [interaktyvus] [Žiūrėta 2015-03-06] <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>

Nyderlandų:

35. Nyderlandų karalystės civilinis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18]. <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>

Prancūzijos:

36. Prancūzijos Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-13] http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm

Vokietijos:

37. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-18] http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0745

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:

38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 7-130

39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo išmokų už neturtinę žalą“. *Valstybės žinios*. 2010-02-06, Nr. 16-758.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

40. *Jasiūnienė v. Lithuania*, No. 41510/98, (ECHR), 2003.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

41. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje „AG & CO“ v. *Pasienio policijos departamento pakrančių apsaugos pasienio policijos rinktinei ir A. Z. prekybos firma*. (bylos Nr. 2A-233/1999).

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Sisteminio modernizavimo grupė“ v. AB „Spauda“*. (bylos Nr. 3K-3-52/2000).

43. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *S. B. ir A. J. V. G. S. ir M. S.* (bylos Nr. 3K-3-1037/2001).

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. , I. M. v. L. M.* (bylos Nr. 3K-3-479/2002).

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *I. J. ir E. M. v. R. N., daugiabučio namo savininkų bendrijai (duomenys neskelbtini), Vilniaus miesto savivaldybė*. (bylos Nr. 3K-3-1501/2002).

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje *A. M. ir A. G. v. P. G.* (bylos Nr. 3K-3-860/2003).

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Urticae” v. Kauno žydų religinei bendruomenė ir A. K. firma.* (bylos Nr. 3K-3-1054/2003).

48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybės įmonės Valstybės turto fondo v. UAB “Bandužiai”.* (bylos Nr. 3K-3-1177/2003). Teismų praktika. 2003, Nr. 21.

49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rasa”, UAB „Vegoplastas”, UAB „Druskininkų Rasa” v. individualiai R. D. įmonė.* (bylos Nr. 3K-3-166/2004).

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. Č. V. Lietuvos valstybė.* (bylos Nr. 3K-3-421/2004).

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje *J. R. personalinė įmonė v. UADB „Industrijos garantas“.* (bylos Nr. 3K-3-442/2004).

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartyje civilinėje byloje *A. L. v. UAB „Artrio“.* (bylos Nr. 3K-3-216/2005). Teismų praktika. 2005, N.24.

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Apotheca“ (buvusi uždaroji akcinė bendrovė „Korio vaistinė). Panevėžio miesto savivaldybės taryba.* (bylos Nr. 3K-3-254/2006).

54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika.* (bylos Nr. 3K-7-183/2006).

55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje *V. Š. v. A. N., A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). Teismų praktika. 2006, Nr. 26.

56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Švaresta“ v. Vilkaviškio rajono savivaldybė.* (bylos Nr. 3K-3-413/2006).

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. E. Š.* (bylos Nr. 3K-3-625/2006).

58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje *E. Š. v. Lietuvos advokatūra.* (bylos Nr. 3K-3-26/2007).

59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *ŪB „Vanaginė“ v. Lietuvos Respublika, atstovaujama Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos* (bylos Nr. 3K-3-305/2007).

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje *M. Ch. ir Z. Ch. V. UAB „Pinus Proprius“*. (bylos Nr. 3K-3-405/2007).

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. ir J. J. įstatyminės atstovės D. J. v. UADB „Ergo Lietuva“*. (bylos Nr. 3K-3-394/2007).

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. v. A. D.* (bylos Nr. 3K-3-443/2007).

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartyje civilinėje byloje *R. J. firma (duomenys neskelbtini) v. Kauno miesto savivaldybės administracija*. (bylos Nr. 3K-3-62/2008).

64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje *UAB „Baldų rojus“ ieškinį atsakovui G. O.* (bylos Nr. 3K-3-197/2007).

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *M. K. ir E. K. v. G. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-3-299/2008).

66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rudeta“ v. AB „Lietuvos draudimas“*. (bylos Nr. 3K-3-322/2008).

67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „Sanitex“*. (bylos Nr. 3K-3-336/2008).

68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rimi Lietuva“ v. UAB „Atvanora“*. (bylos Nr. 3K-3-348/2008).

69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. individualios įmonės v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“* (bylos Nr. 3K-3-455/2008).

70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje *V.D. v. A. D.* (bylos Nr. 3K-3-383/2008).

71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. J., A. K., J. K., A. O., N. O., A. M., D. D., G. E., G. D., I. P., I. S., J. B., K. L., O. N., O. B., O. A., A. A., R. J., R. J., R. M., R. M., V. R. L., S. N., V. V., V. B., V. L., V. M., V. P., Z. M., A. L., J. B.-R., I. L. (buvusi G.), G. J., S. P. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“*. (bylos Nr. 3K-3-40/2009).

72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *E. Č.-Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*. (bylos Nr. 3K-3-82/2010).

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Senasis dvaras“ v. UAB „Veroeva“*. (bylos Nr. 3K-3-138/2011).

74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Geosprendimai“ v. G. K.* (bylos Nr. 3K-3-177/2011).

75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Baltic Agro“ v. antstoliui J. K.* (bylos Nr. 3K-3-41/2012).

76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Rastuva“ v. A. G.* (bylos Nr. 3K-3-89/2012).

77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje *N. K. v. P. K., UAB „Grasta“ ir UADB „Baltikums draudimas“*. (bylos Nr. 3K-3-127/2012).

78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Belvedere prekyba“ v. UAB „Departus“*. bylos Nr. 3K-3-116/2012.

79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *R. K., A. K., Ž. K. v. E. K., A. K., Kauno Simono Daukanto vidurinei mokykla.* (bylos Nr. 3K-3-202/2012).

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH.* (bylos Nr. 3K-3-52/2013). Teismų praktika. 2013, Nr. 39.

81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Nekilnojamojo turto gama“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija*. (bylos Nr. 3K-3-516/2013).

82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Inkaso“ (teisių perėmėjas UAB „Edvantis“) v. V. B.* (bylos 3K-3-563/2013).

83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „D. G. ir partneriai“ v. A. V.* (bylos Nr. 3K-3-598/2013).

84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Fugetė“ v. UAB „If P&C Insurance AS“, UAB „Kančo studija“, A. K., J. K., G. K.* (bylos Nr. 3K-3-611/2013).

85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 29 d. nutartį civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius v. AB „ERGO Lietuva“*. (bylos Nr. 3K-3-620/2013).

86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Peata“ v. UAB „Virginijus ir Ko“*. (bylos Nr. 3K-3-36/2014).

87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybė v. J. C., T. C.* (bylos Nr. 3K-3-60/2014).

88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB Klaipėdos viešbučio v. AB „Axis Industries“*. (bylos Nr. 3K-3-220/2014).

89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Palink“ v. UAB „Kauno saulėtekis“*. (bylos Nr. 3K-3-364/2014).

90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Spindulys“ v. UAB „Kaminera“*. (bylos Nr. 3K-3-437/2014).

91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje *UAB „Biogrūdai“ v. N. M.* (bylos Nr. 3K-3-65/2014).

92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Liko 2“ v. Vilniaus miesto savivaldybė ir Vilniaus miesto savivaldybės administracija*. (bylos Nr. 3K-3-8/2015).

93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje *L. B. v. valstybės įmonė Ignalinos atominė elektrinė*. (bylos Nr. 3K-3-37-706/2015).

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Šio magistro darbo tikslas išanalizuoti žalos ir nuostolių skirstymo bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo ypatumus Lietuvos teisinėje sistemoje. Atlikus tyrimą iš dalies buvo patvirtintas ginamasis teiginys. *Pirma nustatyta*, jog iš tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimo tarpusavyje kriterijų būtų galima išskirti turto buvimą/nebuvimą nukentėjusiojo žinioje žalos padarymo metu. Pagal tai tiesioginiai nuostoliai turėtų būti suprantami kaip turto, kurį turėjo nukentėjusysis, sumažėjimas, o netiesioginiai nuostoliai, turto, kurį nukentėjusysis būtų turėjęs, sumažėjimas. Tiesioginiai nuostoliai yra žalos padarytos asmens turtui, o netiesioginiai nuostoliai – turtinės žalos asmeniui pinigine išraiška. *Antra nustatyta*, pagrindiniai atribojimo kriterijai yra: grynai ekonominio pobūdžio nuostolius nuo tiesioginių ir netiesioginių nuostolių galima atriboti atsižvelgiant į objektą, kuriam padaryta žala bei subjektus, kuriems padaryta žala; netiesioginiai nuostoliai nuo prarastos galimybės pinigines vertės atribojami tuo, kad jie komercinės teisės srityje atsiranda dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo ar netinkamo vykdymo, tuo tarpu prarastoji galimybė – ikisutartinių santykių derybų etape nesudarius pagrindinės sutarties; skirtingi netiesioginių nuostolių ir neteisėtai gautos naudos įrodinėjimo ypatumai.

Raktiniai žodžiai: tiesioginiai nuostoliai, netiesioginiai nuostoliai, žala, atribojimas.

The goal of this Master Thesis is to analyse the specifics of the distribution of damage and delimitation of direct and indirect losses in the Lithuanian legal system. Having performed the analysis, the defendable statement was partly confirmed. Firstly it was established, that among the inter-delimitation of direct and indirect losses the criteria the presence/absence of the property in hand of the sufferer at the moment of the loss occurrence could be established. According to this, the direct losses should be understood as the reduction of the property owned by the sufferer, and the indirect losses as the decrease of the property the sufferer could have had. Secondly, it was established, the main delimitation criteria are as follows: purely economic losses can be delimited from direct and indirect losses considering the object in respect of which the damage occurred and the subjects of the damage; the indirect losses shall be delimited from the lost monetary value that they occur in the commercial law area because of the failure to follow contractual obligations or in proper fulfilment of them, when the lost opportunity means a failure to conclude a contract during the pre-contract negotiations; different specifics of different specifics argumentation of indirect losses and of illegal benefits.

Keywords: direct losses, indirect losses, damage, delimitation.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atirbojimas civilinėje teisėje

Būtinumas atlyginti asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą yra LR Konstitucijoje įtvirtintas principas. Lietuvos įstatymų leidėjas žalos ir nuostolių institutą bei jų atlyginimo tvarką įtvirtino LR CK 6.249 straipsnyje. Darbo tikslas išanalizuoti žalos ir nuostolių skirstymo bei tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atirbojimo ypatumus Lietuvos teisinėje sistemoje. Darbe siekta išanalizuoti žalos ir nuostolių sampratą bei įtvirtintą jų skirstymą Lietuvos ir pasirinktų užsienio šalių teisinėse sistemose bei nustatyti tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atirbojimo kriterijus, atskleisti jų skirtumus ir/ar panašumus nuo kitų žalos ir nuostolių kategorijų.

Pirmajame darbo skyriuje yra trumpai pateikiama žalos ir nuostolių samprata, šio instituto reglamentavimo raida bei pateikiama pasirinktose užsienio šalyse įtvirtintos žalos ir nuostolių sampratos ir jų skirstymo analizė. *Antrajame darbo skyriuje* dėmesys yra skiriamas Lietuvos teisinėje sistemoje skiriamų žalos ir nuostolių rūšių analizei, pristatant kiekvieną iš jų atskirai bei apžvelgiant įtvirtintus jų skirstymo į atskiras rūšis netikslumus, lyginant Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktiką. *Trečiajame skyriuje* yra tiriama tiesioginių ir netiesioginių atirbojimo reikšmė bei jų atirbojimo problematika. Didelis dėmesys skiriamas tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atirbojimo kriterijų nustatymui.

Atlikus tyrimą iš dalies buvo patvirtintas ginamasis teiginys. *Pirma nustatyta*, jog iš tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atirbojimo tarpusavyje kriterijų būtų galima išskirti turto buvimą/nebuvimą nukentėjusiojo žinioje žalos padarymo metu. Pagal tai tiesioginiai nuostoliai turėtų būti suprantami kaip turto, kurį turėjo nukentėjusysis, sumažėjimas, o netiesioginiai nuostoliai, turto, kurį nukentėjusysis būtų turėjęs, sumažėjimas. *Antra nustatyta*, pagrindiniai atirbojimo kriterijai yra: grynai ekonominio pobūdžio nuostolius nuo tiesioginių ir netiesioginių nuostolių galima atriboti atsižvelgiant į objektą, kuriam padaryta žala bei subjektus, kuriems padaryta žala; netiesioginiai nuostoliai nuo prarastos galimybės piniginės vertės atribojami tuo, kad jie komercinės teisės srityje atsiranda dėl sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo, prarastoji galimybė – ikisutartinių santykių derybų etape nesudarius pagrindinės sutarties; skirtingi netiesioginių nuostolių ir neteisėtai gautos naudos įrodinėjimo ypatumai.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Delimitation of direct and indirect losses in the civil law

The necessity to compensate for material and non-material damage experienced by the person is the principle infixed in the Constitution of the Republic of Lithuania. The Lithuanian legislator infixed the institution of damages and loss compensation as well as the procedure in Article 6.249 of the Civil Code of the Republic of Lithuania. The goal of this Master Thesis is to analyse the specifics of the distribution of damage and delimitation of direct and indirect losses in the Lithuanian legal system. The Thesis aims the assessment of the conception of damages and losses and their distribution in the Lithuanian and the selected foreign legal systems, to establish the criteria of delimitation of direct and indirect losses and the problems of distribution arising in practice and to disclose their differences and/or similarities comparing with other distinguished categories of damage and losses.

In the first Section of the Thesis the concept of damage and losses, the development of the regulation of this institution is described in brief and the analysis of the concept and their distribution infixed in the selected foreign countries is presented. In the second section the attention is paid to the analysis of the types of damages and losses distinguished in the Lithuanian legal system presenting each of them individually and reviewing the infixed inexactness of their distribution into different types, comparing the Lithuanian case-law with the case-law of foreign countries. In the third section the meaning of the delimitation of direct and indirect losses and the problems of their delimitation is analysed. The attention is paid to inter-delimitation of direct and indirect losses, to the establishment of criteria for such delimitation.

Having performed the analysis, the defensible statement was partly confirmed. Firstly it was established, that among the inter-delimitation of direct and indirect losses the criteria the presence/absence of the property in hand of the sufferer at the moment of the loss occurrence could be established. According to this, the direct losses should be understood as the reduction of the property owned by the sufferer, and the indirect losses as the decrease of the property the sufferer could have had. Secondly, it was established, the main delimitation criteria are as follows: purely economic losses can be delimited from direct and indirect losses considering the object in respect of which the damage occurred and the subjects of the damage; the indirect losses shall be delimited from the lost monetary value that they occur in the commercial law area because of the failure to follow contractual obligations, when the lost opportunity means a failure to conclude a contract during the pre-contract negotiations; different specifics of different specifics argumentation of indirect losses and of illegal benefits.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015 m. balandžio 29 d.

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto, Teisės programos civilinės teisės specializacijos studentė Vilija Jautakytė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „*Tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atribojimas civilinėje teisėje*“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Vilija Jautakytė